

DE WET BETREFFENDE DE HANDELSPRAKTIJKEN EN DE VOORLICHTING EN DE BESCHERMING VAN DE CONSUMENT

1. De op 27 juni 1991 aangenomen wet, inmiddels de wet van 14 juli 1991 geworden betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en de bescherming van de consument, is ontstaan uit een ontwerp tot hervorming van de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken (verder WHP), ingediend in de Senaat op 23 juni 1985¹.

Het oorspronkelijk wetsontwerp had tot doel de maatregelen uitgewerkt in de wet van 14 juli 1971 aan te vullen ten einde tot een betere normalisering van de mededinging in de handelstransacties te komen, steunend op de ervaring van de twintigjarige toepassing van de wet. Bovendien achtte de wetgever het ook wenselijk de inbreng van rechtspraak en rechtsleer in de nieuwe wet te verwerken. Sterker nog dan voornoemde bekommernissen was de wetgever de mening toegedaan dat bijkomende wettelijke bepalingen strekkend tot een verhoogde bescherming van de consument noodzakelijk waren. Ten slotte was er ook het vereiste om enkele Europese richtlijnen in het Belgisch recht op te nemen.

Hoofdstuk I. Algemene definities – Verruiming van het toepassingsgebied

2. Het toepassingsgebied van de WHP was niet zeer duidelijk omlind. Niet alleen ontbraken de definities van wat resp. onder handelaar en consument diende te worden verstaan, bovendien waren sommige bepalingen op onverschillig wie van toepassing (o.m. artikel 20, 1°, en artikel 35), dan weer was het toepassingsgebied beperkt tot handelaars of ambachtslieden (o.m. artikel 30, 3°, en artikel 54).

De wet van 14 juli 1991 vervangt op twee uitzonderingen na² de begrippen handelaar en ambachtsman door het begrip verkoper. Het begrip «verkoper» dekt niet alleen de handelaar of de ambachtsman, maar ook andere beroepsmensen (natuurlijke of rechtspersonen) die producten of diensten verkopen³, overheidsinstellingen en instellingen waarin de overheid een overwegend aandeel heeft, voor zover ze een commerciële, financiële of industriële activiteit aan de dag leggen en producten of diensten te koop aan-

bieden of verkopen⁴, ten slotte ook personen die hetzij in eigen naam, hetzij in naam of voor rekening van een al dan niet met rechtspersoonlijkheid beklede derde, met of zonder winsttoegmerken, een commerciële, financiële of industriële activiteit uitoefenen en die producten of diensten aanbieden of verkopen.

3. De nieuwe wet heeft betrekking op producten en diensten; de omschrijving bleef onveranderd⁵. Wel werd tijdens de parlementaire voorbereiding van de wet zeer duidelijk gesteld dat ook de door de financiële instellingen gepresteerde diensten bedoeld worden⁶.

De wet van 14 juli 1991 is evenwel niet van toepassing op effecten en andere financiële instrumenten bedoeld in de wetgeving betreffende de financiële transacties en de financiële markten.

De wet geeft eveneens een definitie van de consument, te weten iedere natuurlijke of rechtspersoon die, uitsluitend voor niet beroepsmatige doeleinden, op de markt gebrachte producten of diensten verwerft of gebruikt⁷.

De wet introduceert bovendien nog twee nieuwe begrippen, namelijk «etikettering» (artikel 1, sub 4) en «op de markt brengen» (artikel 1, sub 5).

Hoofdstuk II. Voorlichting van de consument

Afdeling 1. Prijsaanduiding

1. Artikel 2 WHP is in de nieuwe wet over twee artikelen gespreid. Artikel 3 neemt het bepaalde in artikel 2, § 3, WHP over m.b.t. de verplichting een totale prijs of totaal tarief te vermelden. Daaronder is begrepen de belasting over de toegevoegde waarde, alle overige «taksen» en de kosten van alle diensten die door de consument *verplicht* moeten worden bijbetaald.

Artikel 4 van de nieuwe wet legt de verplichting op de prijzen en tarieven minstens in Belgische frank aan te duiden.

⁴ Op de moeilijkheden te verwachten ten gevolge van die vrij vage formulering wordt hier niet ingegaan. Zie daarover o.m. STUYCK, J., «Algemene beschouwingen bij het wetsontwerp betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument», in *Handelspraktijken & Voorlichting en bescherming van de consument*, STUYCK, J. en BALATE, E. (red.), 1988, 11-15.

⁵ Ingevolge een regeringsamendement werd ook het begrip «homogene diensten» ingevoerd, zijnde alle diensten waarvan de eigenschappen en de modaliteiten identiek of gelijkaardig zijn, ongeacht o.m. het ogenblik, de plaats van de uitvoering, de dienstenverstrekker of de persoon voor wie ze bestemd zijn (artikel 1, sub 3).

⁶ *Parl.St., Kamer*, 1989-90, nr. 1240/20, 21-31.

⁷ Op de moeilijkheden die uit deze omschrijving kunnen resulteren attendeerde STUYCK, J., *op.cit.*, 33-34.

¹ *Parl.St., Senaat*, 1984, nr. 947.

² In de afdeling «Verkopen met verlies» blijft het begrip handelaar (artikelen 40 en 41) behouden; zulks is ook het geval in artikel 63 m.b.t. de waardebonnen.

³ Los van het feit dat verkoper in de nieuwe wet gebruikt wordt in een betekenis die volledig verschilt van die voorkomend in het Burgerlijk Wetboek, kunnen bedenkingen geformuleerd worden bij de vaststelling dat een onderneming die niets verkoopt, bv. een rentingvennootschap, toch als verkoper wordt aangemerkt; zie FAGNART, J.L., «Le projet de loi sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur», *T.B.H.*, 1991, 263.

Aldus wordt het K.B. van 29 januari 1979 in de wettekst opgenomen ⁸.

5. Bij de prijsaanduidingsbepalingen horen, net zoals in de WHP, de voorschriften inzake aanduiding van prijs- of tariefvermindering (artikel 5). De aankondiging van een prijs- of tariefverlaging wordt in de artikelen 42-44 (cf. infra) behandeld.

In artikel 5 worden de vier mogelijkheden om een prijs- of tariefvermindering aan te duiden uitputtend opgesomd. Aan de drie in artikel 4 WHP geregelde mogelijkheden is een vierde toegevoegd, namelijk de vermeldingen «nieuwe prijs», «oude prijs» naast de overeenstemmende bedragen.

Tevens wordt een verbod gesteld om een prijsvermindering aan de consument voor te stellen als een gratis aanbod van een hoeveelheid van het produkt of van een gedeelte van de dienst.

Afdeling 2. Aanduiding van de hoeveelheid

6. De afdeling handelend over de aanduiding van de hoeveelheid (artikelen 7-12) werd gewijzigd om de Belgische wetgeving aan te passen aan EEG-richtlijnen inzake o.m. de conditionering, de voorverpakking en de hoeveelhedsreeksen ⁹.

Afdeling 3. Benaming, samenstelling en etikettering van de produkten en van de diensten

7. In hetzelfde hoofdstuk komen ook de bepalingen voor inzake de benaming, samenstelling en etikettering van produkten en diensten (artikel 13-15). Krachtens deze bepalingen moeten de vermeldingen die het voorwerp zijn van de etikettering, de gebruiksaanwijzingen en de garantiebewijzen ten minste gesteld zijn in de taal of de talen van het gebied waar de produkten op de markt worden gebracht. Het gaat hier om een bepaling die reeds in de WHP, zij het onder een andere formulering, voorkwam (artikel 12-6) en strijdig werd bevonden met artikel 30 EEG ¹⁰.

De vermeldingen van de etikettering moeten goed zichtbaar en leesbaar zijn en duidelijk onderscheiden van de reclame. In geen geval mag de etikettering aldus worden voorgesteld dat verwarring met een kwaliteitscertificaat mogelijk is ¹¹.

In artikel 14 neemt de wetgever haast woordelijk het bepaalde in artikel 12 WHP over, terwijl artikel 15, in navolging van artikel 14, aan de Koning, met het oog op het waarborgen van de eerlijkheid van de handelsverrichtingen of de bescherming van de consument, de bevoegdheid wordt ge-

geven m.b.t. homogene diensten de nodige maatregelen te treffen ¹².

Hoofdstuk III. Benaming van oorsprong

8. De benamingen van oorsprong worden behandeld in de artikelen 16 tot 21. Deze artikelen nemen het bepaalde in de artikelen 13 tot 18 WHP over, met dien verstande evenwel dat de Koning niet meer bevoegd is inzake benamingen van regionale of lokale aard (artikel 17, sub 1) ¹³.

Hoofdstuk IV. Reclame

9. Tot de meest herwerkte hoofdstukken van de nieuwe wet is het hoofdstuk handelend over de reclame, een benaming die de vroegere «handelspubliciteit» vervangt, te rekenen (artikelen 22-29). De benamingswijziging is niet toevallig, zij werd ingegeven door de verplichting de EEG-richtlijn van 10 september 1984 in het Belgisch recht om te zetten, wat ook blijkt uit de omschrijving van het begrip reclame.

Als reclame wordt beschouwd elke mededeling die rechtstreeks of onrechtstreeks ten doel heeft de verkoop van produkten of diensten te bevorderen met inbegrip van onroerende goederen, rechten en verplichtingen.

De verruiming van het toepassingsgebied verraadt eveneens de Europees communautaire invloed. Toch is niet ten volle met de reeds genoemde richtlijn rekening gehouden, want reclame m.b.t. de activiteiten van de beoefenaars van vrije beroepen valt buiten de prijzen ¹⁴. Tevens dient geattendeerd te worden op het feit dat, hoewel reclame ter bevordering van de verkoop van onroerende goederen, rechten en verplichtingen wel in de omschrijving voorkomt, deze reclame in de dertien verboden reclamevormen waarover sprake is in artikel 23, niet meer behandeld wordt.

Artikel 23 formuleert niet minder dan dertien verbodsbepalingen inzake reclame. Sommige van deze verbodsbepalingen herhalen de reeds in de WHP bestaande verboden, andere zijn nieuw, en ten slotte zijn bestaande verbodsbepalingen herschreven met toevoeging van zeer talrijke preciseringen ¹⁵.

Op te merken is tevens dat de door de wet bedoelde reclame niet langer exclusief tot de consument dient te worden gericht.

10. *Misleidende reclame m.b.t. produkten* (artikel 23, 1°). Verboden is elke reclame die beweringen, gegevens of voorstellingen bevat die kunnen misleiden omtrent de identiteit, de aard, de samenstelling, de oorsprong, de hoeveelheid, de beschikbaarheid, de wijze en de datum van vervaardiging, of

⁸ Artikel 6, sub 3, geeft aan de Koning de bevoegdheid om voor de niet homogene diensten te bepalen in welke gevallen en volgens welke regels een voorafgaand bestek aan de consument moet worden afgeleverd, voor zover deze hierom verzoekt en de verkoper bereid is de dienst te verlenen.

⁹ De lijst van de bedoelde richtlijnen vormt een bijlage bij *Parl.St., Senaat*, 1986-87, nr. 464/2.

¹⁰ H.v.J., 18 juni 1991, zaak 369/89, *J.T.*, 1991, 764-765, met noot VAN BUNNEN, L.; zie ook *Corr. Mechelen*, 28 september 1987, *J.T.*, 1988, 48, met noot VAN BUNNEN, L.

¹¹ Over welk kwaliteitscertificaat het zou kunnen gaan, wordt nergens in de wet gezegd.

¹² Het gaat hier om maatregelen die mutatis mutandis het bepaalde in artikel 14 overnemen.

¹³ Zie decreet van de Waalse Gewestraad van 7 september 1989 (*B.S.*, 28 november 1989); zie ook BALATE, E., «Décret du 7 septembre 1989 concernant l'attribution du label de qualité wallon, l'appellation d'origine locale et l'appellation d'origine wallonne», *D.C.C.R.*, nr. 6, 1990, 180-181.

¹⁴ De reclame m.b.t. de activiteiten van de beoefenaars van vrije beroepen zal het voorwerp uitmaken van een specifieke regeling.

¹⁵ Of deze uitvoerige omschrijvingen wenselijk zijn kan worden betwist. Zie in die zin DE CALUWÉ, A., «La publicité», in *Les pratiques du commerce et la protection et l'information du consommateur*, Ed. Jeune Barreau, 45.

de kenmerken van een produkt of de gevolgen voor het leefmilieu; onder kenmerken dient te worden verstaan de voordelen van een produkt, onder meer vanuit het oogpunt van zijn eigenschappen, van zijn gebruiksmogelijkheden, van de resultaten die van het gebruik ervan kunnen worden verwacht, van de voorwaarden waaronder het kan worden gekocht, zoals de prijs of de wijze van vaststelling daarvan, alsmede de wezenlijke kenmerken van de tests of controles die op het produkt werden verricht en van de diensten die met de aankoop gepaard gaan ¹⁶.

Misleidende reclame wordt nu verboden ongeacht tot wie ze gericht is, zij blijft verboden ongeacht van wie ze uitgaat. Net zoals onder de gelding van de WHP dient de misleiding niet te worden bewezen en volstaat het misleidingsrisico.

11. *Misleidende reclame m.b.t. diensten* (artikel 23, 2°). Het verbod van misleidende reclame m.b.t. diensten is nieuw. Het vult een lacune op, het wordt als volgt geformuleerd. Verboden is elke reclame die beweringen, gegevens of voorstellingen bevat die kunnen misleiden omtrent de identiteit, de aard, de samenstelling, de duur, de beschikbaarheid, de datum waarop een dienst verstrekt wordt of de kenmerken van die dienst; onder kenmerken dient te worden verstaan de voordelen van een dienst, onder meer uit het oogpunt van zijn eigenschappen, van de resultaten die van het gebruik ervan kunnen worden verwacht, van de voorwaarden waaronder hij kan worden verkregen, zoals de prijs of de wijze van vaststelling daarvan, alsmede de wezenlijke kenmerken van de tests of controles die op die dienst werden verricht.

Het zal dus voortaan niet meer nodig zijn misleidende reclame m.b.t. diensten als schending van de algemene behoorlijkheidsnorm aan te vechten. Het in artikel 23, 2°, geformuleerde verbod geldt ongeacht tot wie de reclame gericht is, of van wie ze uitgaat. Andermaal vergt de toepassing van artikel 23, 2°, niet het bewijs van een misleiding.

12. Artikel 23, 3°, verbiedt reclame die beweringen, gegevens of voorstellingen bevat die kunnen misleiden omtrent de identiteit of de kwaliteiten van de verkoper van een produkt of dienst. Ten dele heeft de wetgever aldus de bevindingen van de rechtspraak hard gemaakt ¹⁷. Andermaal geldt het verbod ongeacht tot wie de reclame gericht is of van wie ze uitgaat. Ook in dezen volstaat de misleidingsmogelijkheid.

13. Artikel 23, 4°, formuleert een verbod t.a.v. reclame waarbij de verkoper essentiële inlichtingen weglaat met de bedoeling te misleiden omtrent dezelfde gegevens als die bedoeld in 1°, 2° en 3°.

Onder de gelding van de WHP kon de eenvoudige weglating die niet gecombineerd werd met positieve gegevens op grond van art. 20, 1°, niet worden aangevochten ¹⁸, terwijl

zulks wel mogelijk werd geacht bij een combinatie van positieve beweringen en een «verzwingen» ¹⁹.

In de M.v.T. geeft de wetgever het volgende voorbeeld van een essentieel gegeven: de reclame die de soliditeit van een textielstuk in de verf stelt, maar er niet aan toevoegt dat bij het wassen de kleuren verdwijnen ²⁰.

Hoewel artikel 23, 4°, als een positieve wetsbepaling is aan te merken, kan slechts betreurd worden dat naar luid van dit artikel het weglaten pas foutief is wanneer het gebeurt met de bedoeling te misleiden. Verwacht kan worden dat het bewijs van een dergelijke bedoeling uiterst moeilijk te verstrekken zal zijn ²¹.

De hier bedoelde reclame moet uitgaan van de verkoper; het is irrelevant tot wie ze gericht is.

14. Artikel 23, 5°, verbiedt de redactionele reclame in de mate waarin ze niet leesbaar, goed zichtbaar en ondubbelzinnig de vermelding «reclame» draagt ²².

15. Tevens is verboden de reclame die afbrekende gegevens bevat ten opzichte van een andere verkoper, zijn producten, zijn diensten of zijn activiteit (artikel 23, 6°). Deze verbodsbepaling vult een in de WHP bestaande leemte aan, een leemte die slechts gedeeltelijk op te vangen was door een beroep op art. 54 ²³.

16. Artikel 23, 7°, neemt artikel 20, 2°, WHP over. Zuivere vergelijkende reclame blijft dus verboden nadat in de loop der parlementaire voorbereiding beslist werd voor een vergelijkende reclame te gedogen ²⁴. Het is niet denkbeeldig dat een nieuwe EEG-richtlijn inzake reclame tot wijziging van artikel 23, 7°, zal nopen ²⁵.

17. Het bepaalde in artikel 20, 3°, WHP vinden we terug in het artikel 23, 8°.

18. Artikel 23, 9°, verbiedt de reclame die betrekking heeft op een aanbod van producten of diensten, als de verkoper niet over een toereikende voorraad beschikt of niet werkelijk de diensten kan verlenen die, gelet op de omvang van de reclame, normalerwijze moeten voorzien zijn. Reeds onder de gelding van de WHP kon het zg. lokvogelprocédé op grond van artikel 20, 1°, worden verboden ²⁶. Te onderstrepen is bovendien dat artikel 23, 1°, de reclame verbiedt die gegevens bevat die kunnen misleiden omtrent de beschikbaarheid van een produkt en dat artikel 23, 2°, een soortgelijke bepaling bevat inzake de beschikbaarheid van diensten.

19. Als positief is te begroeten het bij artikel 23, 10°, gestelde verbod. Verboden wordt de reclame die, uitgezon-

¹⁹ Voorz. Kh. Brussel, 20 mei 1985, *Ing. Cons.*, 1985, 271.

²⁰ *Parl. St., Senaat*, 1984-85, nr. 947, 16.

²¹ DE CALUWÉ, A., *op.cit.*, 50.

²² Deze tekst maakt toepassing van een principe van de International Code of Advertising Practice van de Internationale Kamer van Koophandel.

²³ DE VROEDE, P., «Handelspraktijken. Overzicht van rechtspraak 1983-1988», *T.P.R.*, 1989, 297, nrs. 209-210.

²⁴ *Parl. St., Senaat*, 1986-87, nr. 464/2, 290.

²⁵ Zie daarover BOURGOIGNIE, Th., «La publicité comparative et la protection des intérêts du consommateur en Europe: concilier l'inconciliable?», *J.T.*, 1991, 649 e.v.

²⁶ DE VROEDE, P., «Handelspraktijken. Overzicht 1983-1988», *T.P.R.*, 1989, 221, nr. 60; zie desaanvaande de kritische opmerkingen van FAGNART, J.L., *op.cit.*, 270-271.

¹⁶ Niettegenstaande de zeer uitvoerige opgave van mogelijke misleidende beweringen of gegevens heeft wetgever gemeend in artikel 23, 13° nog een specifiek geval van misleiding te moeten behandelen, cf. infra; zie ook de gedeeltelijke overlapping met artikel 23, 9°.

¹⁷ DE VROEDE, P., «Handelspraktijken. Overzicht van rechtspraak 1983-1988», *T.P.R.*, 1989, 219, nr. 58.

¹⁸ STUYCK, J., noot bij Voorz. Kh. Brussel, 16 mei 1977, *B.R.H.*, 1978, 146.

derd in de gevallen bedoeld in artikel 56, sub b ²⁷, bij de consument de hoop of de zekerheid wekt een produkt, een dienst of enig voordeel te hebben gewonnen of te kunnen winnen door werking van het toeval.

Dit verbod geldt niet voor:

- de reclame voor de toegelaten loterijen;
- de reclame die, al dan niet gratis, aanbiedingen van deelnemingstitels aan de toegelaten loterijen bevat, op voorwaarde dat die aanbiedingen niet verbonden zijn aan de verwerving van andere produkten of diensten;

In concreto komt deze bepaling neer op een verbod van reclame m.b.t. sweepstake in de mate waarin die reclame tot de consument is gericht.

20. Artikel 23, 11°, ruimt een interpretatiemoeilijkheid uit de weg die vooral in de rechtsleer tot onenigheid aanleiding had gegeven ²⁸. Verboden is nu elke reclame die een daad in de hand werkt die beschouwd moet worden als een niet-naleving van deze wet of als een inbreuk krachtens de artikelen 102 tot 105 van deze wet.

21. Op grond van artikel 23, 12°, wordt verboden de reclame die verwijst naar vergelijkende tests, uitgevoerd door consumentenorganisaties ²⁹.

22. Verboden wordt ook elke reclame die betrekking heeft op produkten of apparaten die geen geneesmiddelen zijn en waarvan ten onrechte wordt voorgehouden dat ze de medische toestand van de consument zouden verbeteren (artikel 23, 13°) ³⁰.

23. I.v.m. reclame zijn ook de artikelen 25 en 26 te vermelden.

Artikel 25: elke reclame betreffende voorverpakte produkten in vooraf bepaalde hoeveelheden moet de nominale hoeveelheden van de inhoud van de verpakking overeenkomstig de inzake aanduiding van hoeveelheid geldende bepalingen vermelden wanneer de reclame de verkoopprijs van de produkten vermeldt.

Artikel 26: elke reclame die gewag maakt van een prijs of een prijsvermindering moet die aanduiden overeenkomstig de ter zake geldende voorschriften geformuleerd in de artikelen 3 tot 6.

24. *Omkering van de bewijslast.* Naar het voorbeeld van de EEG-richtlijn inzake bedrieglijke reclame ³¹ heeft artikel 24 een bepaling ingevoerd die als een omkering van de bewijslast door sommigen wordt aangemerkt ³².

Artikel 24, § 1, bepaalt dat de minister van Economische Zaken een adverteerder van een reclameboodschap die be-

trekking heeft op een of meer meetbare en controleerbare feitelijke gegevens ³³ ervan kan verwittigen dat een of meer van die gegevens misleidend kunnen zijn. De adverteerder moet dan bewijzen dat die gegevens juist zijn.

Hetzelfde bewijs moet door de adverteerder worden geleverd indien de Minister van Economische Zaken ³⁴ een vordering tot staking instelt. Dezelfde verplichting rust op de adverteerder wanneer de andere personen bedoeld in artikel 98, § 1 (zie verder) zulk een vordering instellen, voor zover, rekening houdend met de gerechtvaardigde belangen van de adverteerder en van elke andere partij bij de procedure, de voorzitter van de rechtbank van koophandel van oordeel is dat een dergelijke eis aangepast is aan de omstandigheden van het concrete geval.

Wanneer de vereiste bewijzen niet worden aangebracht dan wel onvoldoende worden geacht, kan de voorzitter van de rechtbank van koophandel de feitelijke gegevens als onjuist beschouwen (artikel 24, § 3).

25. *Reclame en interpretatie van contracten.* Aan het bepaalde in artikel 24, §§ 1 en 2, koppelt artikel 24, § 3, contractuele gevolgen: de overeenkomsten en leveringsvoorwaarden van produkten en diensten aan de consumenten kunnen o.m. geïnterpreteerd worden «in functie van de feitelijke gegevens bedoeld in § 1 en vervat in de reclame».

Zoals Fagnart terecht opmerkt bekrachtigt artikel 24, § 3, de geldende rechtspraak en rechtsleer ³⁵.

26. *De voor de reclame aansprakelijke persoon.* Overeenkomstig artikel 27 kan de vordering tot staking wegens niet-naleving van de bepalingen van artikel 23 alleen worden ingesteld tegen de adverteerder. De «ongelukkige» term «auteur» werd dus geweerd ³⁶. Hetzelfde artikel werkt vervolgens een stelsel van getrapte aansprakelijkheid uit, dat op weinig na het bepaalde in artikel 21 WHP overneemt ³⁷.

Hoofdstuk V. Algemene bepalingen betreffende de verkopen van produkten en diensten aan de consument

Afdeling 1. Verplichting tot voorlichting van de consument

27. Het hier besproken hoofdstuk begint met een afdeling met slechts één artikel (artikel 30), dat een verplichting tot voorlichting van de consument oplegt. Het bepaalt dat ten laatste op het ogenblik van het sluiten van de verkoop de verkoper te goeder trouw aan de consument de behoorlijke en nuttige voorlichting moet geven betreffende de kenmerken van het produkt of de dienst en betreffende de verkoopsvoorwaarden, rekening houdend met de door de consument uitgedrukte behoefte aan voorlichting en rekening

²⁷ Zoals DE CALUWÉ, A., *op.cit.*, 60, terecht opmerkt, kon deze verwijzing best achterwege blijven.

²⁸ DE VROEDE, P., en BALLON, G.L., *Handelspraktijken*, nr. 568.

²⁹ Deze verbodsbepaling is het gevolg van een regeringsamen-dement (*Parl.St., Kamer*, 1989-90, nr. 1240/5, 13). Er werd beweerd dat de aanwending van vergelijkende warentests strijdig is met de «publicitaire ethiek», wat bij FAGNART, J.L., als een betwistbaar argument overkomt, *op.cit.*, 271.

³⁰ Zoals hierboven reeds is aangestipt, is deze verbodsbepaling als nutteloos aan te merken, rekening houdend met het bepaalde in artikel 23, 1°; in dezelfde zin FAGNART, J.L., *op.cit.*, 271-272.

³¹ De juistheid van die voorstelling wordt betwist; zie FAGNART, J.L., *op.cit.*, 273.

³² Volgens FAGNART, J.L., *op.cit.*, 273, gaat het om een omkering van de bewijslast. DE CALUWÉ, A., *op.cit.*, 63, is een andere mening toegedaan op grond van m.i. overtuigende argumenten.

³³ Het gaat om de volgende gegevens: de identiteit, de hoeveelheid, de samenstelling, de prijs, de oorsprong, de fabricage- of vervaldatum, de verkoop-, verhurings-, verlenings-, leverings- of garantievoorwaarden voor produkten of diensten die het voorwerp van de reclame zijn, de gebruiksmogelijkheden, de beschikbaarheid en het bestaan van de aangeboden produkten of diensten.

³⁴ Of een andere bevoegde minister bedoeld in artikel 98, § 2.

³⁵ FAGNART, J.L., *op.cit.*, 274-275.

³⁶ De adverteerder die zondigt tegen het bepaalde in artikel 25 of 26, wordt hier dus niet bedoeld.

³⁷ Als laatste kwam in artikel 21 WHP de verspreider aan de beurt, nu is het de «verdeler» evenals elke persoon die er bewust toe bijdraagt dat de reclame uitwerking heeft.

houdend met het door de consument meegedeelde of redelijkerwijze voorzienbare gebruik.

Het gaat hier om een elementair begrip van het verbintenissenrecht, waarbij niet duidelijk is waarom het in de wet van 14 juli 1991 is ingelast ³⁸.

Afdeling 2. Onrechtmatige bedingen

28. In de artikelen 31 tot en met 36 komen de onrechtmatige bedingen aan bod. Ik beperk mij in dezen tot een verwijzing naar het zeer degelijke artikel van E. Dirix, «De bezwarende bedingen in de WHP» ³⁹. Wel meen ik te moeten attenderen op een controverse m.b.t. de aard van de nietigheidssanctie opgelegd bij artikel 33. Dirix is van oordeel dat het hier gaat om een relatieve nietigheid omdat moeilijk kan worden beweerd dat het in dezen zou gaan om bepalingen die de essentiële belangen van de Staat of de gemeenschap raken ⁴⁰. Bourgoignie en Balate enerzijds en Wolfcarius anderzijds zijn een andere mening toegedaan: de nietigheidssanctie is volgens hen van openbare orde ⁴¹. Persoonlijk ben ik geneigd het standpunt van Dirix te volgen.

Afdeling 4. Documenten betreffende de verkopen van producten en diensten ⁴²

29. Artikel 37, § 1, bepaalt dat elke verkoper van diensten verplicht is aan de consument die erom verzoekt, gratis een bewijsstuk af te geven. Deze verplichting vervalt indien de prijs van de dienst voorkomt op het bij artikel 2, § 2, opgelegde tarief of indien een bestek of factuur wordt afgegeven en deze documenten de in voornoemd artikel 2 genoemde vermeldingen bevatten ⁴³.

Naar luid van artikel 38 moet de consument de geleverde diensten slechts betalen bij de afgifte van het gevraagde bewijsstuk indien deze afgifte dwingend is voorgeschreven.

Artikel 39 neemt de bepalingen inzake de bestelbon behandeld in artikel 4, § 5, WHP over.

³⁸ FAGNART, J.L., *op.cit.*, 275-277; zie ook DOMONT-NAERT, F., «L'information du consommateur dans la loi du 14 juillet 1991», in *Les pratiques du commerce*, Uitgave Jeune Barreau de Bruxelles, 1991, 117-123.

³⁹ DIRIX, E., «De bezwarende bedingen in de WHP», *R.W.*, 1991-92; 562-571.

⁴⁰ DIRIX, E., *op.cit.*, 565.

⁴¹ BOURGOIGNIE, TH., en BALATE, E., «Le traitement des clauses abusives en droit belge», *T.B.H.*, 1989, 655; WOLFCARIUS, P., «La protection du consommateur en matière contractuelle: la réglementation des clauses abusives dans la loi du 14 juillet 1991», in *Les pratiques du commerce et l'information et la protection du consommateur*, 323.

⁴² Afdeling 3 m.b.t. de Commissie voor onrechtmatige bedingen wordt niet behandeld.

⁴³ Onder de toepassing van artikel 37, § 1, vallen niet de overeenkomsten die onder de benaming «forfaitair bedrag» of onder enige andere gelijkwaardige benaming zijn aangegaan en die het verlenen van een dienst tot voorwerp hebben voor een totaalbedrag dat voorafgaand aan de dienstverlening is overeengekomen en dat op deze dienst in zijn geheel betrekking heeft.

Hoofdstuk VI. Bepaalde handelspraktijken

Afdeling 1. Verkopen met verlies

30. De artikelen 40 en 41 handelen over de verkoop met verlies. T.o.v. de in de artikelen 22 en 23 WHP uitgewerkte regeling zijn de volgende wijzigingen aan te stippen ⁴⁴:

a) het verbod geldt ongeacht tot wie de verkoop of de te koopaanbieding gericht is (artikel 40, eerste lid);

b) bij de beoordeling van het gewone of uitzonderlijk beperkte karakter van de winstmarge zal o.m. rekening worden gehouden met het verkoopvolume en de vernieuwing van de voorraden (artikel 40, vierde lid);

c) de Koning kan voor de aan de consument te koop aangeboden of verkochte producten of categorieën van producten die hij aanwijst en voor een termijn van hoogstens zes maanden, bij in Ministerraad overlegd besluit, de minimale handelsmarge vaststellen beneden welke een verkoop als verkoop met verlies wordt beschouwd (artikel 40, vijfde lid) ⁴⁵.

Afdeling 2. Aankondigingen van prijsverminderingen en -vergelijkingen

31. Onder de bepalingen van deze afdeling vallen de aankondigingen van verminderingen van de verkoopprijs aan de consument, waartoe overeenkomstig artikel 5 (zie randnummer 5) is overgegaan, evenals die welke een prijsvermindering suggereren zonder gebruik te maken van een van de mogelijkheden bedoeld in artikel 5 (artikel 42) ⁴⁶.

In de WHP werd geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen de aanduiding en de aankondiging van een prijsvermindering ⁴⁷.

32. De in de artikelen 43 en 44 uitgewerkte regeling neemt in grote lijnen het bepaalde in artikel 4 WHP over. Wel is te wijzen op het feit dat bij verwijzing naar een klein handelsprijs gereguleerd op grond van de wet van 22 januari 1945 niet mag worden overgegaan tot de aanduidingswijzen van een prijsvermindering bedoeld in artikel 5.

Het toepassingsgebied is nu duidelijk beperkt tot de relatie verkoper/consument, wat in de WHP niet het geval was. Ten slotte is te onderstrepen dat er een discrepantie is tussen de Franse en de Nederlandse tekst, waar in artikel 43, § 2, de ene gewaagt van producten waarvan de waarde snel kan verminderen terwijl de Franse tekst gewaagt van «produits susceptibles d'une détérioration rapide».

⁴⁴ Zoals reeds is aangestipt in randnummer 2, voetnoot 2, werd het woord handelaar in beide artikelen behouden.

⁴⁵ Het is niet duidelijk waarom het toepassingsgebied van deze regeling beperkt blijft tot de verkoop aan de consument.

⁴⁶ Ten dele zijn hier de bepalingen van de artikelen 32 en 33 WHP overgenomen.

⁴⁷ DE VROEDE, P., en BALLON G.L., *op.cit.*, nrs. 138-150. Tijdens de parlementaire voorbereiding verklaarde de minister dat het woord «aankondiging» in ruime betekenis moet worden opgevat en niet mag worden onderscheiden van het woord «aanduiding». Be-doeld worden de aankondigingen en aanduidingen van prijsverminderingen in de winkel, de afdeling of op de producten, in het uitstalraam en op elk reclamemiddel ook (*Parl.St.*, *Senaat*, 1986-87, nr. 464/2, 131).

33. Voor de produkten te koop aangeboden op de wijze bepaald in artikel 49 (opruiming), wordt als gebruikelijk beschouwd de prijs die tijdens de in artikel 53 bedoelde periode op ononderbroken wijze werd toegepast (artikel 43, § 3).

34. Indien buiten de inrichting een in de tijd begrensde prijsvermindering wordt aangekondigd, is de verkoper die niet meer over de betrokken produkten beschikt, verplicht aan de consument, voor elk produkt van meer dan 1.000 fr. waarvan de voorraad uitgeput is, een bon af te geven die recht geeft op de aankoop van dat produkt en wel binnen een redelijke termijn en in de bewoordingen van het aanbod, behalve wanneer het onmogelijk is onder dezelfde voorwaarden een nieuwe voorraad aan te leggen (artikel 45)⁴⁸.

Ten dele neemt dit artikel het bepaalde in artikel 34 WHP over, hierbij rekening houdend met een door het bestuur van het Ministerie van Economische Zaken verdedigde stelling die in de zeventiger jaren werd afgewezen door de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Brussel⁴⁹. Aangenomen mag worden dat de bewijslast van de onmogelijkheid om een nieuwe voorraad aan te leggen op de verkoper rust⁵⁰.

35. Tijdens de parlementaire voorbereiding van de wet werd gepreciseerd dat de vermelding «behalve bij uitputting van de voorraad» waardeloos is. Een dergelijke vermelding dient alleen om de wet te omzeilen⁵¹.

Afdeling 3. Uitverkopen

36. Artikel 46 neemt het bepaalde in artikel 24 WHP over met de volgende wijzigingen:

a) er mag niet meer uitverkocht worden door een verkoper die slechts gedeeltelijk de door hem uitgeoefende handelsactiviteit opgeeft. Hieruit resulteert dat, in tegenstelling tot het vroegere artikel 24, sub 4 WHP, de gehele voorraad te koop moet worden gesteld (artikel 46, sub 4);

b) verbouwingen of opknapbeurten rechtvaardigen nog steeds een uitverkoop voor zover deze verrichtingen ten minste veertig werkdagen duren, worden uitgevoerd in de lokalen waar gewoonlijk de verkoop aan de consument plaatsvindt, en de verkoop tijdens de periode van de werkzaamheden onmogelijk maken. Bovendien mag de verkoper tijdens de drie voorafgaande jaren geen soortgelijke produkten om dezelfde reden uitverkocht hebben (artikel 46, sub 5);

c) de overbrenging op de opheffing van de inrichting, die de verkoop van de produkten noodzakelijk maakt, blijft een reden tot uitverkoop voor zover de verkoper tijdens het voorafgaande jaar geen soortgelijke produkten om dezelfde reden uitverkocht heeft (artikel 48, sub 6).

⁴⁸ Artikel 45 is niet van toepassing bij opruiming of uitverkopen. De Koning kan het bedrag vermeld in het eerste lid aanpassen.

⁴⁹ Voorz. Kh. Brussel, 2 april 1975, *J.T.*, 1975, 381-383. Volgens het Ministerie van Economische Zaken legde artikel 34 een resultaatsverbintenis op, een stelling die ik na een aanvankelijke aarzeling, ook bijval (De VROEDE, P., en BALLON, G.L., *op.cit.*, nr. 839).

⁵⁰ Volgens De Brouwer L. zal een dergelijk bewijs gemakkelijk kunnen worden verstrekt (De BROUWER, L., «Les ventes réglementées», in *Les pratiques du commerce et la protection et l'information du consommateur*, 79).

⁵¹ *Parl.St.*, Senaat, 1986-87, nr. 646/2, 163.

De in artikel 24, sub 1, 2, 3, 7 en 8, WHP bepaalde uitverkoopmogelijkheden blijven behouden.

37. T.o.v. artikel 26 WHP zijn eveneens enkele wijzigingen ingetreden. Artikel 48, § 2, behoudt de verplichting tot melding aan de minister van Economische Zaken, maar bepaalt dat de aangekondigde uitverkoop pas tien werkdagen na de verzending van de brief mag aanvangen.

Principieel blijft de verplichting gelden de uitverkoop te doen plaatsvinden in de lokalen waar hetzij de verkoper, hetzij de overleden of overdragende verkoper dezelfde produkten placht te verkopen. Afwijkingen blijven mogelijk. Over de desbetreffende vraag dient binnen tien werkdagen een beslissing te vallen. Zo binnen deze termijn geen met redenen omklede afwijzing wordt meegedeeld, wordt de afwijking geacht te zijn toegestaan (artikel 48, § 2).

38. Onder de gelding van de WHP bestond er geen beperking van duur van de uitverkoop. Wel kwam het de Koning toe een duurbepijking op te leggen (artikel 27 WHP); een desbetreffend koninklijk besluit werd nooit uitgevaardigd. Artikel 48, § 1, beperkt de duur van de uitverkoop tot drie maanden met mogelijkheid één of twee aanvragen om verlenging in te dienen bij de minister van Economische Zaken. Deze laatste beschikt over dertig werkdagen om een beslissing te nemen. Bij ontstentenis van een met redenen omklede afwijzing wordt de verlenging geacht te zijn toegekend. Geen verlenging mag langer dan twee maanden zijn.

Nieuw is ook dat elke aankondiging of andere reclame verplicht de aanvangsdatum van de verkoop moet vermelden (artikel 48, § 1).

39. Principieel mogen in uitverkoop slechts produkten te koop worden gesteld of verkocht die tot bestaande voorraad behoorden. Onder de gelding van artikel 26, § 3, WHP mochten daaraan worden toegevoegd de produkten die het voorwerp geweest waren van een bestelling die als normaal kan worden beschouwd, rekening houdend met haar omvang en haar datum. Deze aanvullingsmogelijkheid wordt nu krachtens artikel 48, § 3, beperkt tot de bestellingen gedaan hetzij op het ogenblik van de gerechtelijke beslissing als bedoeld in artikel 46, sub 1, of op het ogenblik van het overlijden van de verkoper als bedoeld in artikel 46, sub 2, op het ogenblik van de ramp als bedoeld in artikel 46, sub 7, of op het ogenblik van de hinder als bedoeld in artikel 46, sub 8.

40. Nieuw is ook de verplichting opgelegd bij artikel 48, § 4. Behalve in het geval als bedoeld in artikel 46, sub 1, moet elk produkt dat uitverkocht wordt of ten uitverkoop wordt aangeboden, een prijsvermindering ondergaan die reëel is ten opzichte van de prijs die gewoonlijk voor dezelfde produkten gevraagd wordt, overeenkomstig de bepalingen van artikel 46, hetzij door de verkoper zelf, hetzij door de overleden of overdragende verkoper.

Afdeling 4. Opruiming

41. De omschrijving van het begrip «opruiming», uitgewerkt in artikel 49, is ruimer dan die welke voorkwam in artikel 28 WHP. Verdwenen is dat het moet gaan om ouderwetse, tot een geschonden reeks behorende of verlegen produkten. Het komt dus aan de verkoper toe te bepalen of een produkt ja dan neen seizoensgebonden is. Wel blijft de verplichting dat het moet gaan om produkten die de verkoper gebruikelijk te koop aanbood (artikel 51, § 2).

42. De periodes tijdens welke tot opruimingen mocht worden overgegaan, werden onder de gelding van de WHP bij K.B. vastgesteld. In artikel 52 is gedeeltelijk een andere regeling uitgewerkt: in de sectoren van de kleding, de lederartikelen, de fijne lederwaren en de schoenen mag slechts tot opruiming worden overgegaan gedurende een periode van één maand vanaf de derde zaterdag van de maand januari en gedurende een periode van één maand vanaf de derde zaterdag van de maand juli (artikel 52, § 1).

Voor de andere produkten die Hij bepaalt kan de Koning andere periodes vaststellen voor het gehele Rijk⁵²; bij ontstentenis van een dergelijke regeling mogen de opruimingen enkel plaatsvinden tijdens de in § 1 bedoelde periodes (artikel 52, § 2).

43. Het sterk omstreden artikel 33bis, ingevoerd in de WHP bij de wet van 26 juli 1985, is vervangen door artikel 53 waarvan hierna de voornaamste bepalingen vermeld worden.

§ 1. Gedurende de periode van 25 december tot de derde zaterdag van de maand januari en gedurende de periode van 1 juli tot de derde zaterdag van die maand, is het verboden, voor de produkten behorend tot de sector van de kleding, de lederartikelen, de fijne lederwaren en de schoenen aankondigingen van prijsverminderingen zoals bedoeld in artikel 42 te verrichten⁵³.

§ 4. Het verbod op de aankondiging van een prijsvermindering is niet van toepassing op de verkoop van produkten verricht ter gelegenheid van occasionele handelsmanifestaties, die maximaal vier dagen duren en die maximaal eenmaal per jaar worden georganiseerd door de plaatselijke verenigingen van verkopers of met hun medewerking.

Afdeling 5. Gezamenlijk aanbod van produkten en diensten

44. De wet van 14 juli 1991 heeft de bij de WHP uitgewerkte regeling inzake gezamenlijk aanbod van produkten en diensten slechts beperkt gewijzigd. In de omschrijving van het begrip gezamenlijk aanbod zijn de in de WHP vergeten «voordelen» toegevoegd. Bij artikel 54, tweede lid, in fine, wordt nu ook verboden het gezamenlijk aanbod aan de consument verricht door verscheidene verkopers die handelen met een gemeenschappelijke bedoeling⁵⁴.

45. Het blijft nog steeds geoorloofd gezamenlijk tegen een totale prijs produkten en diensten die een geheel vormen aan te bieden (artikel 55, sub 1). De Koning kan evenwel, op voordracht van de bevoegde ministers en van de minister van Financiën, de in de financiële sector aangeboden diensten aanduiden die een geheel vormen.

46. Artikel 56 neemt zeven van de acht in artikel 37 WHP genoemde gevallen van geoorloofd gezamenlijk aanbod over. Het achtste, zijnde het aanbieden samen met een hoofdprodukt of -dienst van titels tot deelneming aan wedstrijden, spelen en andere competities, wordt niet behouden. Het vroegere artikel 37, 6°, werd als volgt herschreven: titels

tot deelneming hetzij aan loterijen, behoorlijk toegestaan krachtens de wet van 31 december 1851 op de loterijen, hetzij aan de loterijvormen ingericht krachtens de wet van 6 juli 1964 betreffende de Nationale Loterij, gewijzigd bij de wet van 12 juli 1976.

Afdeling 6. Waardebonnen

47. De regeling i.v.m. de waardebonnen is een novum. Waardebonnen in de zin van de wet zijn documenten die door een handelaar⁵⁵, een producent of een invoerder gratis worden verspreid en die de houder ervan de mogelijkheid bieden een voordeel te ontvangen dat bestaat uit een korting in geld bij de aankoop van een bepaald produkt of dienst of bij de gelijktijdige aankoop van enkele identieke produkten of diensten (artikel 63).

48. In afwijking van de artikelen 5, 42 en 43, is het geoorloofd gratis waardebonnen te verspreiden indien deze de voorwaarden van het aanbod vermelden, d.w.z.: 1. de geldwaarde die zij vertegenwoordigen; 2. bij de verwerving van welke produkten of diensten dan wel van een geheel van produkten of diensten zij gebruikt mogen worden; 3. de verkooppunten waar zij gebruikt kunnen worden; 4. de geldigheidsduur ervan; 5. de identiteit van de uitgever (artikel 64).

49. De uitgever wordt, onder de voorwaarden van het aanbod, schuldenaar van de schuldvordering welke die bonnen vertegenwoordigen (artikel 65).

50. Voor zover aan de voorwaarden van het aanbod is voldaan:

1. is de verkoper⁵⁶ verplicht de waardebonnen aan te nemen, ongeacht of zij door hemzelf dan wel door een producent of een invoerder zijn uitgegeven;

2. is de uitgever van de waardebonnen verplicht ze binnen een redelijke termijn aan de verkoper terug te betalen (artikel 66).

51. Tijdens de periode van drie weken die aan de opruiming voorafgaat is het ten slotte verboden waardebonnen te verspreiden voor produkten die het voorwerp van een opruiming kunnen zijn (artikel 68)⁵⁷.

Afdeling 7. Openbare verkopen

52. Het toepassingsgebied van de afdeling handelend over openbare verkopen is verruimd. In de WHP – artikel 44 – waren o.m. de verrichtingen m.b.t. kunst-, verzamelings- of antiquariaatsvoorwerpen aan de regeling inzake openbare verkopen onttrokken. Artikel 69 formuleert de uitsluiting als volgt: de verrichtingen m.b.t. kunstvoorwerpen of voorwerpen uit een verzameling – met uitsluiting van tapijten en juwelen –, of antiek, op voorwaarde dat ze plaatsvinden in zaken die daarvoor gewoonlijk zijn bestemd.

In concreto betekent zulks dat juwelen en tapijten aan de algemene door afdeling 7 uitgewerkte regeling onderworpen zijn en dat de andere in artikel 69, § 1, sub 3, genoemde voor-

⁵² Het zal dus niet meer mogelijk zijn verschillende data per streek vast te stellen zoals met toepassing van artikel 31 WHP.

⁵³ Deze bepaling geldt niet voor de uitverkoop (artikel 53, § 1, in fine).

⁵⁴ Aldus wordt de onder de gelding van de WHP tot stand gekomen rechtspraak bevestigd: Brussel, 7 april 1987, *R.W.*, 1988-89, met noot DE VROEDE, P.

⁵⁵ Ook hier is de term «handelaar» behouden.

⁵⁶ Het is uitgesloten dat verkoper hier gebruikt wordt in de zin daaraan gegeven in artikel 1, sub 6.

⁵⁷ Deze regeling bevestigt dus de onder de gelding van de WHP tot stand gekomen rechtspraak: Voorz. Kh. Turnhout, 17 januari 1986, *H.P.*, 1986, I, 64; Gent, 10 oktober 1986, *H.P.*, 1986, IV, 29; Brussel, 9 februari 1989, *Jrb.H.P.*, 1989, 120.

werpen aan voornoemde regeling ontsnappen wanneer ze openbaar verkocht worden in zalen die daarvoor gewoonlijk bestemd zijn ⁵⁸.

53. Artikel 70 bepaalt dat openbare verkopen als bedoeld in artikel 69 alleen toegelaten zijn wanneer ze op gebruikte produkten betrekking hebben. Als gebruikt moet worden beschouwd elk produkt dat duidelijke tekenen van gebruik vertoont, behalve indien de duidelijke tekenen van gebruik uitsluitend het resultaat zijn van een kunstmatige uitvoerde verouderingsbehandeling.

54. De openbare verkopen in de zin van artikel 69 mogen enkel gehouden worden in lokalen die hiervoor uitsluitend zijn bestemd (artikel 72) ⁵⁹.

Afdeling 8. Afgedwongen aankopen

55. Het in artikel 51 WHP gestelde verbod m.b.t. de afgedwongen aankoop van produkten wordt nu via artikel 76 uitgebreid tot het ongevraagd aan iemand een dienst verlenen.

Afdeling 9. Verkopen op afstand ⁶⁰

56. Nieuw is de regeling die in de artikelen 77 tot en met 83 wordt uitgewerkt m.b.t. de verkopen op afstand. Daaronder wordt verstaan een verkoop die buiten de fysieke en gelijktijdige aanwezigheid van de verkoper en van de consument tot stand komt ingevolge een tekoopaanbieding die plaatsvindt in het raam van een verkoopsysteem waarbij een beroep wordt gedaan op een communicatietechniek op afstand ⁶¹.

57. Aan de verkoop op afstand gaat vanzelfsprekend een voorstel van de verkoper vooraf. Het is als een eenzijdige verkoopbelofte aan te merken ⁶². Artikel 79, § 1, somt de gegevens op die op duidelijke en ondubbelzinnige wijze aan de consument bij de tekoopaanbieding moeten worden meegedeeld.

58. Zo de consument op het verkoopvoorstel ingaat, zal de verkoper tot de levering overgaan ⁶³ en aan de consument een verkoopcontract doen geworden waarop de in artikel 79, § 1, vermelde gegevens voorkomen, met de volgende aanvulling:

a) de voorwaarden waaronder van de aankoop kan worden afgezien en de wijzen waarop het produkt kan worden

teruggenomen of teruggegeven met inbegrip van de eventueel daaraan verbonden kosten;

b) het «verzakingsbeding»: «De consument heeft, gedurende zeven werkdagen te rekenen vanaf de dag die volgt op die van de levering, het recht om de verkoper mee te delen dat hij van de aankoop afziet» ⁶⁴. Bij ontstentenis van voornoemd beding wordt het produkt geacht niet op voorafgaand verzoek van de consument te zijn geleverd en moet deze het geleverd produkt niet betalen, noch terugzenden (artikel 79, § 2).

59. De verkoop op afstand van produkten is pas voltrokken na een bedenktijd van zeven werkdagen te rekenen vanaf de dag die volgt op die van de levering. Vóór de levering en tijdens die bedenktijd heeft de consument het recht om de verkoper mee te delen dat hij van de aankoop afziet ⁶⁵.

De bedenktijd is nageleefd indien de kennisgeving vóór het verstrijken ervan wordt verstuurd (artikel 78, § 1).

Van de consument mag generlei voorschot noch betaling worden geëist vóór het verstrijken van de in § 1 bedoelde bedenktijd, onverminderd de toepassing van de wetgeving inzake consumentenkrediet toegepast op de verkoop op afbetaling (artikel 78, § 2).

Het tot stand komen van het contract dient dus te worden afgeleid uit het stilzwijgen van de consument ⁶⁶.

60. De bewijslast van de voorwaarden van het aanbod, van de uitvoering ervan, van het voorafgaand verzoek door de consument en van zijn goedkeuring rust op de verkoper. Het bewijs mag niet door vermoedens geleverd worden ⁶⁷.

61. § 1. Indien het produkt onmogelijk geleverd kan worden, wordt de overeenkomst van rechtswege ontbonden, onverminderd de eventuele toekenning van schadevergoeding. Behoudens in geval van overmacht is de verkoper verplicht de consument schriftelijk te verwittigen vóór het verstrijken van de leveringstermijn ⁶⁸.

§ 2. De verzending van de produkten aan de consument blijft steeds voor risico van de verkoper.

§ 3. Indien met toepassing van artikel 78 van de aankoop wordt afgezien of de overeenkomst met toepassing van § 1 van dit artikel wordt ontbonden of opgezegd, kan van de consument geen schadevergoeding daarvoor worden gevraagd, noch kunnen er enige kosten daarvoor worden aangerekend, behalve wanneer de consument het produkt kennelijk heeft verbruikt of beschadigd.

De eventuele kosten voor terugneming of terugzending mogen de consument worden aangerekend, behalve indien:

— het produkt niet met de beschrijving van het aanbod overeenstemt;

⁵⁸ Het is de bedoeling van de wetgever te vermijden dat bedoelde openbare verkopen in schouwburgzalen, hotels enz. georganiseerd worden (*Parl.St., Senaat*, 1984-85, nr. 947/1, 36).

⁵⁹ Op te merken valt dat de wetgever nu eens gewaagt van zalen die gewoonlijk voor een openbare verkoop bestemd zijn, dan weer van zalen die daarvoor uitsluitend bestemd zijn.

⁶⁰ België is de tweede EEG-lidstaat die een wetgeving m.b.t. verkopen op afstand heeft; de andere Lidstaat is Frankrijk (wet van 6 januari 1988).

⁶¹ Het is verboden door middel van postordersverkopen te koop aan te bieden of te verkopen aan personen die zijn opgenomen in psychiatrische of medisch-pedagogische instellingen.

⁶² FAGNART, J.L., *op.cit.*, 285.

⁶³ Voorlopig is de hier besproken regeling alleen van toepassing op produkten. De Koning kan met toepassing van artikel 83, § 3, de regeling tot de diensten uitbreiden.

⁶⁴ Het «verzakingsbeding» moet in vetgedrukte letters en in een kader los van de tekst op de voorzijde van de eerste bladzijde worden vermeld (artikel 79, § 2).

⁶⁵ Voor de produkten die het voorwerp uitmaken van opeenvolgende leveringen, begint de termijn te lopen vanaf de dag die volgt op de eerste levering.

⁶⁶ Zie hierover de bedenkingen van FAGNART, J.L., *op.cit.*, 285-286.

⁶⁷ Deze regeling wordt op de korrel genomen door DE BROUWER, L., *op.cit.*, 97.

⁶⁸ Evenzeer als in het aanbod (zie artikel 79, § 1) dient de verkoper in het verkoopcontract (zie artikel 79, § 2) de leveringstermijn te vermelden.

– de levering laattijdig gebeurt, dit wil zeggen vanaf de zevende werkdag die volgt op de datum waarop de leverings-termijn verstrijkt ;

– de verkoper nagelaten heeft een van de gegevens voorgeschreven door artikel 79, §§ 1 en 2, te vermelden.

§ 4. Een aanbod dat betrekking heeft op een onbepaald aantal produkten, waarvan elk deel als een geheel beschouwd kan worden, moet aan de consument de mogelijkheid laten de overeenkomst te allen tijde te verbreken.

In geval van een dergelijk aanbod hoeven het aantal en de totale prijs op het ogenblik van het eerste aanbod niet te zijn bepaald (artikel 81).

62. Elk beding waardoor de consument afstand doet van de rechten die hem krachtens deze afdeling zijn verleend, wordt als ongeschreven beschouwd (artikel 82).

Afdeling 10. Onwettige verkooppraktijken

63. Artikel 52 WHP is herschreven in artikel 84 van de wet van 14 juli 1991. Hierbij wordt kettingverkoop en deelneming eraan met kennis van zaken verboden. Kettingverkoop bestaat erin een netwerk van al dan niet professionele verkopers op te bouwen, waarbij iedereen enig voordeel verwacht, meer door de uitbreiding van dat net dan door de verkoop van de produkten aan de consument.

Met kettingverkoop wordt het «sneeuwbalprocédé» gelijkgesteld. De omschrijving van dit procédé neemt in wezen de formulering van artikel 52 WHP over.

64. Bij artikel 85 wordt verboden het te koop aanbieden of verkopen door ten onrechte gewag te maken van acties van menslievende en humanitaire aard of die gevoelens van vrijgevigheid bij de consument opwekken ⁶⁹.

Afdeling 11. Verkopen aan de consument gesloten buiten de onderneming van de verkoper.

65. Nogal verrassend worden in de artikelen 86 tot en met 92 een reeks bepalingen opgenomen die regels uitwerken i.v.m. ambulante activiteiten.

Naar luid van artikel 86, § 1, worden bedoeld de verkopen aan de consument van produkten en diensten ⁷⁰ tot stand gebracht door een verkoper

1° ten huize van de consument of van een andere consument, alsook op de arbeidsplaats van de consument ;

2° tijdens een door of voor de verkoper georganiseerde excursie ;

3° op salons, beurzen en tentoonstellingen op voorwaarde dat de betaling in die hypothese niet contant gebeurt en dat de prijs hoger ligt dan 8.600 fr. ⁷¹.

66. Niet minder dan zeven verrichtingen vallen niet onder de toepassing van afdeling 11, o.m. de verkopen waarvoor de consument het bezoek van de verkoper vooraf uitdruk-

kelijk heeft gevraagd ⁷², de verkopen georganiseerd in het raam van manifestaties zonder handelskarakter en met een uitgesproken menslievend doel, de verkopen van verzekeringen, de overeenkomsten inzake consumentenkrediet onderworpen aan de wetgeving betreffende het consumentenkrediet (wet van 12 juni 1991).

67. De onder de toepassing van deze afdeling vallende verkopen moeten op straffe van nietigheid, vóór of ten laatste bij de levering van het produkt of het verlenen van de dienst, het voorwerp uitmaken van een geschreven overeenkomst.

Deze overeenkomst moet een reeks verplichte vermeldingen bevatten m.b.t. naam en adres van de verkoper, de datum en de plaats van sluiting van de overeenkomst, de aanwijzing van het produkt of van de dienst, de termijn van levering van het produkt of voor het verlenen van de dienst, de te betalen prijs en de wijzen van betaling.

Bovendien mag niet ontbreken het «verzakingsbeding», in vet gedrukte letters en in een kader los van de tekst op de voorzijde van de eerste bladzijde : «Binnen zeven werkdagen, te rekenen van de dag die volgt op die van de ondertekening van dit contract, heeft de consument het recht om zonder kosten van zijn aankoop af te zien, op voorwaarde dat hij de verkoper hiervan bij een ter post aangetekende brief op de hoogte brengt. Elk beding waarbij de consument dit recht zou verzaken, is nietig. Wat betreft het in acht nemen van de termijn, is het voldoende dat de kennisgeving verstuurd wordt vóór het verstrijken van deze termijn.»

Deze laatste vermelding is voorgeschreven op straffe van nietigheid van de overeenkomst (artikel 88).

68. De verkopen van produkten of diensten, bedoeld in artikel 86 zijn slechts gesloten na een termijn van zeven werkdagen te rekenen vanaf de dag die volgt op die van de ondertekening van het contract bedoeld in artikel 88.

Tijdens deze bedenktijd heeft de consument het recht aan de verkoper, bij een ter post aangetekende brief, mee te delen dat hij van de aankoop afziet.

De consument verliest het recht op van de aankoop van een dienst af te zien, wanneer deze werd verleend vooraleer de consument zijn voornemen om van de aankoop af te zien heeft bekendgemaakt.

Met uitzondering van de verkopen bedoeld in artikel 86, § 1, 3°, mag onder geen enkel voorwendsel een voorschot of betaling, in welke vorm ook, van de consument worden geëist noch aanvaard, vooraleer de in dit artikel bedoelde bedenktijd is verstreken (artikel 89).

69. Bij verkoop op proef neemt de bedenktijd een aanvang op de dag dat het produkt wordt geleverd en eindigt met het verstrijken van de proefperiode zonder dat hij korter mag zijn dan zeven dagen (artikel 90).

70. Indien de consument afziet van de aankoop, kunnen hem daarvoor geen kosten worden aangerekend noch kan van hem daarvoor schadevergoeding worden gevraagd (artikel 91).

⁶⁹ Een dergelijk procédé werd reeds als oplichting onder de gelding van de WHP verboden ; zie DE VROEDE, P., «Overzicht rechtspraak», *T.P.R.*, 1989, 221, nr. 360.

⁷⁰ Zoals bekend is de wet van 13 augustus 1986 m.b.t. de ambulante activiteiten niet van toepassing op diensten ; zie DE VROEDE, P. en FLAMÉE, *Précis de droit économique belge*, nr. 406.

⁷¹ Dit bedrag komt overeen met 200 Ecu.

⁷² Het door de consument gegeven akkoord met een door de verkoper telefonisch voorgesteld bezoekaanbod, vormt geen voorafgaand verzoek (artikel 87, a).

Hoofdstuk VII. Praktijken strijdig met de eerlijke handelsgebruiken

71. De praktijken strijdig met de eerlijke handelsgebruiken zijn aan een dubbel verbod onderworpen.

Artikel 93 verbiedt elke met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daad waardoor een verkoper de beroepsbepalingen van een of meer andere verkopers schaadt of kan schaden.

Een zelfde verbod treft ook elke met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daad waardoor een verkoper de belangen van een of meer consumenten schaadt of kan schaden (artikel 94).

Dit laatste artikel is een novum waarvan de invulling met grote belangstelling wordt tegemoet gezien ⁷³.

Hoofdstuk VIII. De vordering tot staking

72. De vordering tot staking kan nu worden aangewend voor alle daden die een inbreuk op de bepalingen van de wet van 14 juli 1991 ⁷⁴ uitmaken (artikel 95, eerste lid). De rechtspraak van het Hof van Cassatie m.b.t. de mogelijkheid om inbreuken op niet in artikel 55 WHP voorkomende bepalingen toch via de vordering tot staking aan te vechten mag nu eindelijk worden vergeten ⁷⁵.

De rechter kan ook de reclame bedoeld in artikel 23 verbieden wanneer zij nog niet onder het publiek is gebracht, doch de publikatie ervan op het punt staat te gebeuren (artikel 95, tweede lid) ⁷⁶. Welke eventualiteit de wetgever hier op het oog heeft gehad, is niet duidelijk.

73. Net zoals onder de gelding van de WHP kan een daad van namaking vallend onder de wetten betreffende de uitvindingsoctrooien, de waren- of dienstmerken, de tekeningen of modellen en het auteursrecht niet via de vordering tot staking worden bestreden (artikel 96).

74. Ook al zwijgt de nieuwe wet erover in alle talen, mag worden aangenomen, o.m. op basis van de verklaringen tijdens de parlementaire voorbereiding van de wet, dat contractuele tekortkomingen niet door de stakingsrechter kunnen worden verboden. Toch is deze uitsluiting met meer dan

één korreltje zout te nemen rekening houdend met de talrijke contractuele bepalingen die in de wet voorkomen, zoals die m.b.t. de onrechtmatige bedingen ⁷⁷, de verkopen op afstand of de verkopen aan de consument buiten de onderneming van de verkoper gesloten.

75. Het vroegere artikel 54bis is nu een procedureartikel geworden (artikel 97). Naar luid hiervan kan de voorzitter van de rechtbank van koophandel het bestaan vaststellen en de staking ervan bevelen van niet minder dan twaalf inbreuken ⁷⁸. Hij hoeft ze dus niet meer als handeling strijdig met de eerlijke handelsgebruiken aan te merken.

76. De vordering zal ook kunnen worden ingesteld door de individuele consument ⁷⁹, evenals door een verkoper, de minister van Economische Zaken ⁸⁰, de met rechtspersoonlijkheid beklede beroeps- of interprofessionele verenigingen ⁸¹ en de consumentenorganisaties ⁸².

Evenzeer kunnen de beroeps- en/of interprofessionele verenigingen en de consumentenorganisaties in rechte optreden ter verdediging van hun statutair omschreven collectieve belangen (artikel 98, § 1). De op artikel 97 gebaseerde vordering kan ingesteld worden op verzoek van de minister die voor de betrokken aangelegenheid bevoegd is (artikel 98, § 2).

77. Los van zijn bevoegdheid om het staken van de gewraakte handeling te bevelen kan de voorzitter ook de bekendmaking van zijn beslissing opleggen. Nieuw is dat hij ook een door hem gemaakte samenvatting kan doen bekendmaken ⁸³. Bovendien hoeft de winnende partij niet meer te wachten tot het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan om tot bekendmaking over te gaan (artikel 99). Aldus wordt een door de rechtsleer geuite wens ingewilligd ⁸⁴. Indien de voorzitter geadieerd wordt op grond van artikel 97, kan hij aan de overtreder een termijn toestaan om aan de inbreuk een eind te maken of bevelen dat de activiteit wordt gestaakt (artikel 97, in fine).

78. Net zoals onder de gelding van de WHP wordt de vordering ingesteld en behandeld zoals in kort geding (artikel 100, eerste lid).

De vordering mag ingesteld worden bij verzoekschrift neergelegd op de griffie van de rechtbank van koophandel. Het is de taak van de griffier de tegenpartij onverwijld bij gerechtsbrief te verwittigen (artikel 100, tweede en derde lid).

⁷³ Het zal aan de rechter staan het consumentenbelang te definiëren; zie STUYCK, J., «L'acte contraire aux usages honnêtes en matière commerciale», in *Les pratiques du commerce et la protection et l'information du consommateur*, 107.

⁷⁴ De vraag rijst of uit deze formulering moet worden afgeleid dat tegen de inbreuken op de uitvoeringsbesluiten van de wet van 14 juli 1991 dan niet via de vordering tot staking zal kunnen worden ingegaan.

⁷⁵ Bedoeld worden de arresten van 6 juni 1976, *Pas.*, 1976, I, 108, en 27 mei 1977, *Pas.*, 1977, I, 994. Deze rechtspraak heeft nooit kunnen overtuigen; zie DE VROEDE, P., «De wet op de handelspraktijken – Van depenalisatie naar administratiefrechtelijke rechtshandhaving», *Liber Amicorum Chatel M.*, 139-140.

⁷⁶ Deze toevoeging resulteert uit een amendement dat als volgt werd verantwoord: «Het wetsontwerp betreffende bedrieglijke reclame door vrije beroepen, kent deze bevoegdheid toe aan de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg. Dit blijkt inderdaad een gelukkig initiatief, daar het toelaat a posteriori-reacties te vermijden. Er is verder geen enkele reden waarom hetgeen mogelijk is voor een ingebrekestelling betreffende vrije beroepen, ook niet zou kunnen worden toegepast voor wat de produkten betreft die in het toepassingsgebied van het wetsontwerp op de handelspraktijken vallen» (*Parl.St.*, Kamer, 1990-91, nr. 1240/24, 7).

⁷⁷ In die zin DIRIX, E., *op.cit.*, 654, steunend op *Parl.St.*, *Senaat*, 1990-91, nr. 1200/2, 43.

⁷⁸ Het twaalfde item is van zeer algemene aard; het betreft de niet-naleving van de wettelijke en reglementaire bepalingen inzake reclame.

⁷⁹ Zie *Parl.St.*, *Senaat*, 1984-85, nr. 947/1, 5 en 48.

⁸⁰ De minister is niet bevoegd voor tekortkomingen aan artikel 93.

⁸¹ Zij zijn niet bevoegd voor tekortkomingen aan artikel 94.

⁸² Het lijstje van de in aanmerking komende consumentenorganisaties kan bij K.B. worden aangevuld. De consumentenorganisaties zijn niet bevoegd voor de inbreuken op artikel 93.

⁸³ FAGNART, J.L., heeft in dezen zeer pertinente bezwaren geformuleerd, (*op.cit.*, 292); in dezelfde zin FRANCO, B., «Procédure et sanctions» in *Pratiques du commerce et la protection et l'information du consommateur*, 245. Een zelfde bepaling komt voor in de wet van 12 juni 1991 op het consumentencrediet (artikel 103).

⁸⁴ Zie o.m. EVRARD, J.L. en VAN INNIS, Th., «Chronique de jurisprudence», *J.T.*, 1978, 45, nr. 108.

Het vonnis is uitvoerbaar bij voorraad niettegenstaande elk rechtsmiddel en zonder borgtocht (artikel 100, zesde lid).

*Hoofdstuk IX. Waarschuwingsprocedure*⁸⁵

79. Op grond van artikel 101 kan de minister van Economische Zaken, wanneer is vastgesteld dat een handeling een inbreuk vormt of aanleiding kan geven tot een vordering tot staking op initiatief van de minister, tot de overtreder een waarschuwing richten waarbij die tot stopzetting van de handeling wordt aangemaand.

De waarschuwing – ter kennis gebracht van de overtreder binnen een termijn van drie weken volgend op de vaststelling van de feiten – vermeldt:

a) de ten laste gelegde feiten en de geschonden wetsbepaling of -bepalingen;

b) de termijn waarbinnen zij dienen te worden stopgezet;

d) dat, indien aan de waarschuwing geen gevolg wordt gegeven, ofwel de minister een vordering tot staking zal instellen, ofwel de met toepassing van artikel 113, § 1, of de met toepassing van artikel 116 aangestelde ambtenaren respectievelijk de procureur des Konings kunnen inlichten of de regeling in der minne bepaald in artikel 116 kunnen toepassen.

De rechtsleer is verdeeld aangaande de draagwijdte van het niet beantwoorden der gestelde vragen⁸⁶.

De betaling door de overtreder van de voorgestelde som in het kader van een minnelijke schikking doet de strafvordering vervallen (artikel 116). Terloops dient te worden opgemerkt dat het bij wet van 30 juli 1971 ingevoerde procédé van door de administratie voorgestelde boeten die elke rechtsvolgving uitsluiten⁸⁷ meer en meer succes heeft⁸⁸.

Hoofdstuk X. Strafbepalingen

80. De nieuwe wet wordt gekenmerkt door strengere strafbepalingen. Het bedrag van de geldboeten in de WHP

⁸⁵ De wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet (*B.S.*, 9 juli 1991) regelt eveneens in artikel 83 een waarschuwingsprocedure.

⁸⁶ Fagnart, L., *op.cit.*, 295, en Franco, B., *op.cit.*, 206, zijn van oordeel dat het niet reageren op de waarschuwingsprocedure geen bewijs van kwade trouw is. Andersen, R., «Pratiques du commerce et droit administratif», in *Handelspraktijken Voorlichting en Bescherming van de Consument*, 248, is een andere mening toegedaan.

⁸⁷ De Vroede, P., *Prijzregeling*, nr. 402.

⁸⁸ Zie ook artikel 19 van de wet van 24 januari 1977, gew. bij wet van 22 maart 1989 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruiker op het stuk van de voedingsmiddelen en andere producten en artikel 84 van voornoemde wet van 12 juni 1991 op het consumentenkrediet.

wordt drastisch verhoogd terwijl het lijstje van de strafrechtelijk te bestraffen overtredingen langer is geworden.

Net zoals in de WHP kan, wanneer de feiten voorgelegd aan de rechtbank het voorwerp zijn van een vordering tot staking, niet over de strafvordering worden beslist dan nadat een in kracht van gewijsde gegane beslissing is genomen betreffende de vordering tot staking (artikel 106).

Enkele slotbeschouwingen

81. Fundamenteel dient de wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en de bescherming van de consument positief te worden onthaald. Zij houdt rekening met de ervaring opgedaan na twintig jaar toepassing van de WHP, zij vult leemten aan, zij verwerkt in het interne recht tal van EEG richtlijnen. Zij beoogt een verhoogde bescherming van de consument.

Precies op dat vlak rijst de vraag of het zinvol is de normalisatie van concurrentievoorwaarden en verhoogde consumentenbescherming in één tekst samen te brengen. Niet iedereen is daarmee gelukkig en vrij algemeen wordt bv. betreurd dat bepalingen zoals die inzake onrechtmatige bedingen niet in het B.W. zijn ondergebracht.

Zelfs wanneer handelspraktijken en consumentenbescherming in één geheel dienden te worden samengebracht, dan nog kan slechts worden betreurd dat belangrijke wetsbepalingen die de consumenten aanbelangen zoals die vervat in de wet van 24 januari 1977 betreffende het toezicht op voedingswaren of -stoffen en andere producten, gewijzigd bij wet van 22 maart 1989, en in de wet van 13 augustus 1986 op de ambulante activiteiten niet in de wet van 14 juli 1991 zijn opgenomen.

Bij het overlopen van de nieuwe wet blijkt verder overduidelijk dat zij niet de in de tachtiger jaren als wenselijk voorgestelde deregulering volgt. Het aantal materieelrechtelijke bepalingen is haast verdubbeld, terwijl o.m. inzake reclame het aantal verboden reclamevormen van vier naar dertien is gebracht met bovendien nog vaak een verruimd toepassingsgebied. Ten slotte is de rechtspracticus ook niet zeer gelukkig met de vaststelling van de uitgebreide reglementeringsbevoegdheden die aan de Koning worden toegekend. Het gaat hier niet langer om maatregelen die met toepassing van artikel 67 Gw. voor de uitvoering van de wet zorgen, maar wel om een toewijzing van bevoegdheden op grond van artikel 78 Gw. Aldus wordt de Koning in bepaalde omstandigheden bevoegd om wetsbepalingen doodeenvoudig buiten spel te zetten (zie o.m. de artikelen 28, 34 en 83).

*Professor Paul DE VROEDE
Vrije Universiteit Brussel*

RECHTSPRAAK

BENELUX-GERECHTSHOF

16 DECEMBER 1991

Voorzitter: de h. Hess

Openbaar ministerie: de h. Ten Kate

Tekening en model – Depot van een model – Geometrische vormen met contrasterende kleur

Aan de verkrijging van een uitsluitend recht door depot van een model als bedoeld in art. 4 BTMW, mede gelet op art. 8, lid 1, en het daarin bedoelde Uitvoeringsreglement, staat niet in de weg dat uit het depot geen andere kenmerken van het daarin bedoelde model blijken dan een bepaald systeem van geometrische vormen te zamen met de aanduiding dat die vormen een met het overige gedeelte van het model contrasterende kleur hebben, zonder vermelding om welke kleuren het telkens gaat.

Adidas t/ Coenraad en Triumph
Nr. A 90/6

Conclusie van de eerste advocaat-generaal Th. B. ten Kate

1. De Hoge Raad der Nederlanden heeft bij arrest van 15 juni 1990 nr. 13.912, *R.v.d.W.*, 1990, 126, een vraag van uitleg gesteld betreffende de artt. 4 en 8 van de onder meer in Nederland ingevoerde BTMW – de eenvormige wet behorende bij het Beneluxverdrag inzake Tekeningen of Modellen van 25 oktober 1966 (*Tb.*, 1966, 292, en *Tb.*, 1974, 66) – en het in genoemd art. 8 bedoelde Uitvoeringsreglement, met name – naar te begrijpen valt – art. 1, lid 1, onder d, en lid 2, onder d.

2. Ingevolge art. 1, onder A, 18°, van het Eerste Protocol ter uitvoering van art. 1, lid 2, van het Verdrag betreffende de Instelling en het Statuut van Uw Hof behoren voormelde artikelen van de eenvormige wet tot de gemeenschappelijke rechtsregels, tot de uitleg waarvan Uw Hof ter bevordering van de gelijkheid geroepen is naar aanleiding van vragen, gesteld met toepassing van art. 6 van het Verdrag, zoals in casu gebeurd.

3. Ingevolge art. 2 van het Protocol ter uitvoering van art. 2, lid 1, van het onder 1 hierboven genoemde Beneluxverdrag behoren ook de bepalingen van het in de vraagstelling van de Hoge Raad bedoelde Uitvoeringsreglement tot de gemeenschappelijke regels als onder 2 hierboven bedoeld.

4. Adidas (eiseres in cassatie) heeft jegens Triumph en Coenraad (verweerders in cassatie) de bescherming ingeroepen van haar op 6 augustus 1979 verrichte (met prioriteit vanaf 6 februari 1979) en vervolgens tijdig vernieuwde depot van een model onder nr. 05992-02 betreffende damesbadpakken.

5. In haar tussen voormelde partijen gewezen vonnis van 18 maart 1986 heeft de Rechtbank te Breda de gedeponeerde figuren opgenomen. Doordat het Hof te 's-Hertogenbosch dit vonnis in zijn arrest van 25 maart 1988, *IER*, 1989,

p. 13, heeft opgenomen, komen deze figuren ook daarin voor. Anders dan in de publikatie in *BIE*, 1986, nr. 43, p. 154, van het tussen de onderhavige partijen in de kwestie gewezen vonnis in kort geding van de President van de Rechtbank te Breda dd. 9 september 1985 (ook gepubliceerd in *KG*, 1985, 306) zijn in de publikatie in *IER* niet weergegeven de figuren betreffende de badpakken van het depot nr. 05992-02, waarover het in dit geding gaat, maar die betreffende het depot nr. 05992-03 (vgl. pleitnotities eerste aanleg mr. Huydecoper, prod. 1) betreffende damesbadpakken die wel verticale naden kennen, anders dan de liti-gieuze badpakken, waarvan het uiterlijk bepaald wordt door het streven te komen tot «een revolutionair verbindingssysteem waarin geen verticale naden voorkomen», zoals door het Hof in de eerste volle alinea onder 4.2 met meer uitgewerkte gegevens en met opgave van de doeleinden daarvan is overwogen en zoals dit in het arrest van de Hoge Raad onder 4 (vi) is weergegeven. Men zie in dit verband nog hieronder onder 8.

6. Onder 4.2 geeft het Hof voorts op dat het depot naast deze figuren als kenmerken nog vermeldt: «Le modèle de maillot de bain féminin se caractérise par son aspect original et par la présence notamment le long de bordures de bandes présentant une couleur contrastée par rapport au reste du maillot.»

7. Op de tegenvordering van Triumph en Coenraad heeft het Hof na vernietiging van het vonnis van de Rechtbank alsnog het hierboven onder 4-6 aangegeven beneluxdepot nr. 05992-02 nietig verklaard (art. 15 BTMW) met doorhaling van de inschrijving daarvan, zulks omdat het model naar het oordeel van het Hof onder 4.3 van zijn arrest niet voldoet aan de wettelijke eisen. De vorderingen van Adidas tegen Triumph en Coenraad wees het Hof dienovereenkomstig af.

8. In de tweede volle alinea onder 4.2 overwoog het Hof dienaangaande: «Zonder aan voormeld (hierboven onder 5; t.K.), niet door de BTMW (art. 2, lid 1; t.K.) beschermd technisch aspect (vgl. hierbij Van Nieuwenhoven Helbach, *BIE*, 1986, p. 204, laatste volle alinea) af te doen, is het uiter-aard mogelijk de hierboven bedoelde badpakken op verschillende wijze uit te voeren, onder meer door kleurschakeringen. Adidas is kennelijk van oordeel dat zij aldus voor de door haar uitgebrachte modellen, althans sommige daarvan, aanspraak kan maken op bescherming ingevolge het hierboven genoemde depot, doch naar het oordeel van het Hof ten onrechte. Bij pleidooi in 1e instantie – nr. 15 – stelde Adidas uitsluitend bezwaar te maken 'tegen de toepassing van contrasterende biezen in de zeer specifieke opstelling, waarin die biezen in háár gedeponeerde model gebruikt worden'. Naar het oordeel van het Hof is de omschrijving van het depot ontoereikend – in het bijzonder gelet op de onbepaaldheid van het begrip contrasterend – om de kenmerkende eigenschappen van het model tot uitdrukking te brengen.»

9. «Ten overvloede» stelde het Hof nog vast: «... met name voor de aanwezigheid van bepaalde naden en zomen vallen in het depot geen aanknopingspunten te vinden». Het betreft hier een vaststelling, die in deze zaak niet aan de

orde is (het bezwaar van Adidas in dit geding was volgens het Hof beperkt, zoals onder 8 hierboven weergegeven), zodat de daartegen gerichte cassatieklachten blijkens de eerste r.o. 3.2 (tweede en derde alinea) van het arrest van de Hoge Raad niet tot cassatie konden leiden.

10. In de slotvolzin onder 4 (vi) moet naar het oordeel van de Hoge Raad in zijn arrest het onder 8 hierboven geciteerde oordeel van het Hof «aldus worden verstaan, dat het contrasteren van de kleur van de biesen met die van het overige gedeelte van het badpak waarop het depot betrekking heeft, niet kan gelden als een kenmerkende eigenschap van het model in de zin van de art. 4, onder 3, en 8, lid 1, laatste zin, BTMW».

11. Hiertegen was het tot de vraag van uitleg aan Uw Hof aanleiding gevende cassatiemiddel (subonderdeel II, sub 2) van Adidas gericht. Men zie ook voor de samenvatting van de inhoud daarvan r.o. 4 (vii) van het arrest van de Hoge Raad. Vgl. ChG onder 1 in *IER*, 1990, p. 120.

12. De door de Hoge Raad gestelde, kennelijk op de inhoud van het cassatiemiddel berustende, vraag luidt:

«Staat aan de verkrijging van een uitsluitend recht door depot van een model als bedoeld in art. 4 BTMW, mede gelet op art. 8, lid 1, en het daarin bedoelde uitvoeringsreglement, in de weg dat uit het depot geen andere kenmerken van het daarin bedoelde model blijken dan een bepaald systeem van geometrische vormen tezamen met de aanduiding dat die vormen een met het overige gedeelte van het model contrasterende kleur hebben, zonder enige vermelding om welke kleuren het telkens gaat?»

13. Vermeld moet nog worden dat in de omschrijving van de feiten door de Hoge Raad onder 4 (iv) in de weergave van het oordeel van de Rechtbank inderdaad een paar woorden zijn uitgevallen. De zesde regel moet worden gelezen: «... uit te voeren in een kleur *die contrasterend is met de kleur* c.q. de overheersende kleur van de rest van het badpak...»

14. In de vraagstelling gaat het om twee cumulatieve, elkaar aanvullende kenmerken: 1° «een bepaald systeem van geometrische vormen»; 2° «de aanduiding dat die vormen een met het overige gedeelte van het model contrasterende kleur hebben, zonder enige vermelding om welke kleuren het telkens gaat».

15. Aan deze vraagstelling ligt de veronderstelling ten grondslag dat de afbeelding van de badpakken (met de naden en verbindingssystemen) is aangevuld en verduidelijkt met de (facultatief toegelaten) hierboven onder 6 weergegeven beschrijving van de door Adidas als kenmerkend beschouwde eigenschap, hierboven voor zover thans nog van belang onder 14, 2°, weergegeven.

16. Dit is ook rechtens toegelaten. Zoals Verkade, *Bescherming van het uiterlijk van produkten* (1985), nr. 43 op p. 64 schrijft: «Daarvoor is die beschrijvingsmogelijkheid juist bedoeld.» Het volgt ook uit de strekking van de gemeenschappelijke M.v.T. op art. 8 BTMW, slotvolzin onder 1 (Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad 10 juni 1963, 46-1, p. 16; Benelux-Basisteksten V, p. 41; Sch. en J. 34, 1989, p. 52): «Indien met behulp van de goedgekeurde reproductiemiddelen geen duidelijke afbeelding kan worden vervaardigd, kan een korte beschrijving van de kenmerkende eigenschappen van het model worden toegevoegd.» Vgl. ook Braun-Evrard, *Droit des dessins et modèles au Benelux* (1975), nrs. 103, 117 en 120, laatste alinea. Ook Van Dijk, *Modellenrecht in de Beneluxlanden* (1975) ad art. 4, p.

35, wijst erop dat de deposant niet alleen grote zorg moet besteden aan de kwaliteit van afbeelding maar ook aan die van beschrijving. Zekerheidshalve voeg ik toe, dat er in casu geen feitelijke grondslag bestaat voor de veronderstelling, dat er tussen de gedeponeerde afbeeldingen en de beschrijving in enig opzicht een discrepantie zou bestaan.

17. Wat hiervan zij, de vraag van de Hoge Raad heeft op een kwestie als deze ook geen betrekking. De inzet van de vraag is het cassatiemiddel, gericht tegen het oordeel van het Hof, dat het depot gebrekkig was op grond van de hierboven onder 8 en 10 weergegeven motivering. Zie 11 en 12 hierboven.

18. Het betoog van Triumph en Coenraad in hun memoires voor Uw Hof in andere richting dient dan ook te worden gepasseerd.

19. Voor modelbescherming is opgave van kleuren niet nodig. Dit blijkt uit de tekst van de BTMW zelf. Art. 8, lid 1, houdt in de slotzinsnede van de tweede volzin in, dat het depot in de vorm als eerder in het artikellid omschreven «eventueel (*kan*) worden aangevuld met een aanspraak inzake de kleuren...». Dienovereenkomstig bepaalt art. 1, lid 1, onder d, van het Uitvoeringsreglement dat op het in te dienen document ter verkrijging van een depot voorkomt: «de vermelding van de kleur of de kleuren van de tekening of het model, *indien de deposant daarvoor bescherming wenst*», waaraan de deposant ingevolge lid 2, onder d, nog een nadere beschrijving *kan* toevoegen. Voor wat betreft de kleuren, houdt art. 2, lid 4, van het Toepassingsreglement dan nog een bijzondere voorziening in. Van Nieuwenhoven Helbach, *BIE*, 1986, p. 28 r.k. bovenaan zegt in dit verband dat de kleurenaanspraak een louter additioneel karakter heeft (vgl. het voorbeeld op p. 30 l.k. eerste volle alinea t.a.p.). Ofschoon dit wel tekenend is voor de wettelijke regeling, gaat dit toch wellicht iets te ver. Vgl. over kleuren bijv. Braun-Evrard t.a.p. (zie 16 hierboven), pp. 40-42; Verkade t.a.p. (zie 6 hierboven) nr. 16, p. 28, voorlaatste alinea, nr. 57, p. 79, noten 9 en 10.

20. Het in de aanhef van het vorige nummer gezegde ligt ook voor de hand, omdat een vorm of een dessin op zichzelf reeds voldoende kenmerkend kan zijn om als model voor bescherming in aanmerking te komen.

21. Welke betekenis in dit verband aan het eerste door de Hoge Raad in zijn vraagstelling genoemde kenmerk (zie 14 onder 1° hierboven) toekomt, blijkt niet uit het arrest en is zonder meer uit de term «een bepaald systeem van geometrische vormen» niet af te leiden.

22. Daarbij kan nog van belang zijn, hetgeen het Hof onder 4.2 in de eerste volzin van het hierboven onder 8 opgenomen citaat — door de Hoge Raad onder 4 (vi) eerste volzin weergegeven — heeft overwogen.

23. Gelet hierop en gelet op de omstandigheid dat de kwestie in het feitelijk exposé van de Hoge Raad onder 4 (vi) — vgl. hierbij ook het aangetekende onder 9 omtrent hetgeen in deze zaak niet aan de orde was — zich toespitste op het oordeel van het Hof «dat het contrasteren van de kleur van de biesen met die van het overige gedeelte van het badpak waarop het depot betrekking heeft, niet kan gelden als een kenmerkende eigenschap van het model in de zin van de art. 4, onder 3, en 8, lid 1, laatste zin, BTMW» (zie 10 hierboven), moet worden aangenomen dat de vraag van de Hoge Raad in het bijzonder gericht is op de in de vraagstelling genoemde tweede kenmerkende eigenschap (zie hier-

boven onder 14, 2°). Vgl. ook de aan het arrest van de Hoge Raad voorafgaande conclusie van de advocaat-generaal Asser onder 2.16-2.18.

24. Hierop duidt in het licht van voormelde achtergrond ook de omstandigheid dat de Hoge Raad in de vraagstelling het tweede kenmerk aan het eerste als deze aanvullend verbond door de term «te zamen met», terwijl de verbinding in de feitelijke weergave van het cassatiemiddel onder 4 (vii) nog bestond in het slechts aaneenschikkende voegwoord «en».

25. In mijn conclusie voorafgaand aan het arrest van Uw Hof van 21 december 1990, nr. A89/6, *RvdW*, 1991, 32, *R.W.*, 1990-91, 905, onder 40, 49, 50, mocht ik erop attenderen dat men de in de BTMW iets verder gaande mogelijkheid van bescherming van tekeningen en modellen dan in de rechtstelsels voordien in de drie landen mogelijk was, aanvaardbaar heeft geacht, onder meer gelet op de eisen van publiciteit (het depot). Zoals in de gemeenschappelijke M.v.t., op de aangehaalde plaats geciteerd, tot uitdrukking wordt gebracht, heeft het publiek het recht zich ervan op de hoogte te kunnen stellen welke modellen volgens de eenvormige wet beschermd zijn. Uw Hof wees onder 18 in dit verband op de zinsnede uit de bedoelde M.v.T. dat de BTMW tevens eist «een zo volledig mogelijke documentatie te verschaffen, waardoor iedereen zich kan overtuigen, dat een model bescherming geniet».

26. Ook de rechter moet dit laatste kunnen nagaan, met name om te kunnen vaststellen, of in het aan hem voorgelegde geval sprake is «van een voortbrengsel dat hetzelfde uiterlijk vertoont als de gedeponeerde tekening of het gedeponeerde model dan wel daarmee slechts ondergeschikte verschillen vertoont» in de zin van art. 14, lid 1, BTMW.

27. Deze eis van rechtszekerheid wordt ook gediend door art. 4, lid 3, BTMW, dat het uitsluitend recht aan de deposant ontzegt «indien de kenmerkende eigenschappen van de tekening of het model onvoldoende uit het depot blijken». «Cette disposition», zo schrijven Braun-Evrard t.a.p. (zie 16), nr. 103, p. 89, «se comprend parfaitement dans la mesure où le législateur a entendu assurer la sécurité juridique en exigeant le dépôt; si la nature du modèle n'est pas montrée ou décrite de façon claire et complète, les tiers ne peuvent évidemment déterminer l'objet du monopole revendiqué. La conséquence doit être la nullité du dépôt car, permettre au déposant de préciser par après les caractéristiques de son modèle, mettrait à nouveau les tiers dans une position inconfortable.» Vgl. Gemeenschappelijke M.v.T. (zie 16 hierboven) 46-1, p. 2/3, p. 7, eerste en voorlaatste volle alinea, p. 14 ad art. 4, onder 3, p. 17 ad art. 9, onder 3 («Deze publikatie, die van het grootste belang is, moet een volledig en duidelijk beeld van het model geven teneinde de grootste mogelijke rechtszekerheid te waarborgen»); Verslag namens de verenigde commissies van 8 september 1964, 46-2, p. 9, laatste volle alinea, onder I, p. 17/18, p. 29, derde volle alinea; Handelingen Beneluxraad N.51 en 52, p. 21/22. Verkade t.a.p. (zie 16 hierboven), nr. 3, p. 5-7 geeft enkele kritische beschouwingen, in hoeverre op deze wijze in feite een grotere rechtszekerheid wordt bereikt.

28. Uit dit alles volgt dat voor een rechtsgeldig depot vereist is, dat afbeelding en beschrijving een volledig en duidelijk beeld geven van het model of de tekening, waarvan de deposant bescherming wenst.

29. Voor wat betreft de nauwkeurigheid en de specialiteit daarvan zij bedacht dat object van bescherming ingevolge art. 1 BTMW slechts is «het... uiterlijk van een voortbrengsel», dit is — zoals Verkade t.a.p. (zie 16 hierboven), nr. 17, p. 29, schrijft — «de uitwendige verschijningsvorm van een concreet voorwerp». «De BTMW beschermt niet het aan het model ten grondslag liggende principe», zo concludeert Verkade op die pagina onder nr. 18. Braun-Evrard t.a.p. (zie 16 hierboven) zegt dit aan het slot van nr. 45, p. 48 (zie verder ook onder nr. 46) aldus: «La réalisation concrète peut être protégée mais pas l'idée.» Vgl. in die zin ook Van Nieuwenhoven Helbach, *BIE*, 1986, p. 204 r.k., en *BIE*, 1986, p. 28 l.k., onder 2 (en over kleuren onder 3) en voorts nr. 5 e.v. De vrees, geuit van de zijde van de textielindustrie voor een te ruime uitleg van de BTMW werd blijkens de Handelingen Beneluxraad N.51 en 52, p. 23 l.k. ongefundeerd genoemd: «Beschermd is, namelijk alleen wat gedeponeerd is. Als men een vaas met krulletjes beschermt dan zijn ook alleen maar die krulletjes beschermd, die vorm van krulletjes. Een andere vaas met krulletjes valt niet onder deze bescherming en kan dus vrij worden verhandeld.»

30. In het Verslag namens de verenigde commissies van 8 september 1964, 46-2, p. 34 l.k., is anderzijds opgemerkt dat het voorgaande in verband met het slot van het hierboven onder 26 opgenomen citaat uit art. 14, lid 1, BTMW enige matiging kent met betrekking tot de noodzaak dan ook alle mogelijke varianten van het uiterlijk te moeten deponeren (bij het merkenrecht bestaat deze noodzaak wellicht minder: vgl. DWFV onder 9 in zijn noot onder H.R., 2 maart 1990, *N.J.*, 1991, 148), nl.: «... dat een fabrikant niet ieder model dat hij ontwerpt, zal moeten deponeren, maar dat hij kan volstaan met het deponeren van een beperkter aantal, mits de varianten, die hij in de handel brengt, maar zo weinig afwijken van de gedeponeerde modellen, dat zij slechts 'ondergeschikte verschillen' vertonen ten opzichte van de laatstgenoemde...» Men zie voorafgaand: 46-2, p. 25, p. 27, 28; voorts Handelingen Beneluxraad N.51 en 52, p. 11, tweede volle alinea. Vgl. over «ondergeschikte verschillen» verder Verkade t.a.p. (zie 16 hierboven), nrs. 39 e.v., 55 en 56; Van Nieuwenhoven Helbach-Huydecoper-Van Nispen in Dorhout Mees II (1989), nr. 521 e.v., 590; Braun-Evrard t.a.p. (zie 16 hierboven), nrs. 80-82, 186, 187.

31. Ik meen dat hiermede de contouren van het systeem van de BTMW, waarbinnen de vraag van de Hoge Raad moet worden beantwoord, voldoende getekend zijn.

32. Zoals hierboven onder 14, 21-24 uiteengezet, spitst deze vraag zich toe op het onderdeel of «de aanduiding dat die vormen een met het overige gedeelte van het model contrasterende kleur hebben zonder enige vermelding om welke kleuren het telkens gaat», in het depot een voldoende kenmerkende eigenschap van het gedeponeerde model doet blijken als in art. 4, lid 3, BTMW bedoeld.

33. Vooropgesteld moet worden dat deze aanduiding op zichzelf geen opgave van een kleur of van meer wellicht in elkaar overvloeiende kleuren inhoudt, noch van de bedoelde geometrische vormen noch van het overige gedeelte van het model.

34. Hier hebben ook in feite verschillende gedachten gespeeld. De president van de Rechtbank te Breda in zijn onder 5 hierboven vermelde vonnis (*BIE*, 1986, p. 156 l.k. onderaan) meent bijv. dat het gaat om «contrasterende biezen om een effen bakpak te verlevendigen», terwijl de Rechtbank

te Breda in haar in deze zaak in eerste aanleg gewezen vonnis van 18 maart 1986, p. 5, tweede volle alinea, er kennelijk mee rekening houdt dat het badpak wellicht niet effen is, door te oordelen dat er sprake van een voldoende verschil ten opzichte van het model zal zijn «wanneer de zoom wordt uitgevoerd in een kleur die geacht kan worden de overheersende kleur in het badpak te zijn».

35. Voorts moet worden aangetekend dat anders dan Triumph en Coenraad in hun memorie aan Uw Hof onder 11 en 12 doen aanvoeren, niet gezegd kan worden dat elke kleur of kleurencombinatie met een andere kleur of kleurencombinatie contrasteert. Onder kleur zijn hier uiteraard mede wit en zwart begrepen. Van contrasterende kleuren of combinaties daarvan spreekt men alleen als die kleuren of combinaties tegen elkaar afsteken of een opvallende tegenstelling vormen. Ik ontleen dit aan Van Dale, 11e druk 1984, p. 534, onder «contrasteren». In dezelfde zin Le petit Robert, *Dictionnaire*, 1989, p. 381, onder «contraster»: «... s'opposer d'une façon frappante». Zo ook Larousse, *De la langue française*, 1979, p. 418.

36. Of zich een zodanige tegenstelling in een kleurencombinatie van de geometrische vormen enerzijds en het overige gedeelte van het model anderzijds voordoet, zal in concreto menigmaal onduidelijk zijn en grond voor meningsverschil kunnen opleveren. Contrasteren en accentueren van de naden, waarover Adidas onder meer in de toelichting op de tweede grief in het incidentele appel (mem.v.antw. tevens inc. mem.v.gr. onder 25, p. 19 maar bijv. ook onder 13, p. 10) spreekt, zijn niet in betekenis samenvallende termen. Het eerste zal in de regel wel het tweede tot gevolg hebben, maar het omgekeerde behoeft niet het geval te zijn.

37. Dit brengt mee dat aan de term «contrasterende kleur» zoveel onzekerheid kleeft, dat deze in het systeem van de BTMW en de in de BTMW beoogde beschermingsomvang van een gedeponeerd model op zichzelf onvoldoende is om daaruit een kenmerkende eigenschap van het model of de tekening in de zin van art. 4, lid 3, BTMW af te leiden, zodat de vraag van de Hoge Raad, vermeld onder 12 hierboven — zoals deze moet worden begrepen (zie 14, 21-24 en 32 hierboven) —, positief moet worden beantwoord. Voor zover geoordeeld wordt dat de gedeponeerde afbeeldingen en beschrijving afhangen van de aanduiding «contrasterende kleur» zonder opgave van enige kleur, doet het depot onvoldoende de kenmerkende eigenschappen blijken in de zin van art. 4, lid 3, BTMW.

De conclusie strekt tot beantwoording van de door de Hoge Raad der Nederlanden gestelde vraag van uitleg in de zin als onder 37 hierboven uiteengezet.

Arrest

Ten aanzien van de feiten

2. Overwegende dat de Hoge Raad de feiten waarop de door het Benelux-Gerechtshof te geven uitleg moet worden toegepast als volgt heeft omschreven (in het hierna volgende citaat heeft het Hof onder iv een kennelijke vergissing in het arrest van de Hoge Raad hersteld):

(i) Adidas heeft op 6 augustus 1979 bij het Benelux-Bureau voor Tekeningen of Modellen onder nummer 05992-02 een depot voor een «maillot de bain» (cl. 2-02) verricht. Dit depot is tijdig vernieuwd en heeft prioriteit vanaf 6 februari

1979, de datum van het in Frankrijk voor een overeenkomstig model verricht depot.

(ii) Het depot bevat afbeeldingen van het uiterlijk van een badpak, van zes verschillende zijden, en voorts als beschrijving «Ce modèle de maillot de bain féminin se caractérise par son aspect original et par la présence, notamment le long de bordures, de bandes présentant une couleur contrastée par rapport au reste du maillot».

(iii) Stellende dat Triumph damesbadpakken vervaardigt of verhandelt die hetzelfde uiterlijk vertonen als het bovengenoemde ten name van Adidas gedeponeerde model, althans welke met dat model slechts ondergeschikte verschillen vertonen, en dat Triumph haar badpakken ook exporteert naar de Benelux, alwaar Coenraad als distributeur de door Triumph in het verkeer gebrachte badpakken van het gewraakte uiterlijk verkoopt, heeft Adidas in het onderhavige geding gevorderd Triumph en Coenraad te verbieden verder inbreuk te maken op de rechten die krachtens voormeld Benelux modeldepot aan Adidas toekomen, met nevenvorderingen. Triumph en Coenraad hebben zich tegen die vorderingen verweerd en in reconventie gevorderd voormeld modeldepot nietig te verklaren — onder meer op de grond dat de kenmerkende eigenschappen van het model onvoldoende uit het depot blijken — en de doorhaling van de inschrijving van het depot uit te spreken.

(iv) De Rechtbank heeft Triumph en Coenraad verboden verder inbreuk te maken op de rechten die aan Adidas toekomen krachtens voormeld Benelux-modeldepot (naar de omschrijving van de Rechtbank erop neerkomend dat Adidas de enige gerechtigde is om de elastische zomen uit te voeren in een kleur die contrasterend is met de kleur c.q. de overheersende kleur van de rest van het badpak tenzij gebruik wordt gemaakt van een afwijkende rugopening). De vorderingen in reconventie van Triumph en Coenraad heeft de Rechtbank afgewezen.

(v) Nadat zowel Triumph en Coenraad als Adidas in hoger beroep waren gekomen heeft het Gerechtshof het vonnis van de Rechtbank vernietigd, aan Adidas haar vorderingen alsnog ontzegd, en het voormelde ten name van Adidas verrichte depot nietig verklaard en de doorhaling van de inschrijving van het nietigverklarde depot uitgesproken.

(vi) Het Gerechtshof heeft geoordeeld dat voor zover het uiterlijk van de conform het gedeponeerde model uitgebrachte badpakken mede wordt bepaald door het streven zodoende te komen tot een revolutionair verbindingssysteem waarin geen verticale naden voorkomen, respectievelijk te komen tot een optimale functionaliteit omdat de open rug de weerstand vermindert en meer voeling met het water geeft, sprake is van een niet door de BTMW beschermd technisch aspect. Voorts is het Gerechtshof ervan uitgegaan dat Adidas uitsluitend bezwaar maakt tegen de toepassing van de contrasterende biesen in de zeer specifieke opstelling, waarin die biesen in het door haar gedeponeerde model gebruikt worden. In cassatie is dit een en ander niet bestreden. Het Gerechtshof heeft voormeld bezwaar afgewezen op grond van zijn oordeel dat de omschrijving van het depot ontoereikend is — in het bijzonder gelet op de onbepaaldheid van het begrip contrasterend — om de kenmerkende eigenschappen van het model tot uitdrukking te brengen. Dit oordeel moet aldus worden verstaan, dat het contrasteren van de kleur van de biesen met die van het overige gedeelte van het badpak waarop het depot betrekking heeft, niet kan gel-

den als een kenmerkende eigenschap van het model in de zin van de artikelen 4, onder 3, en 8, lid 1, laatste zin, BTMW.

(vii) Het in cassatie tegen dat oordeel gerichte middel strekt ten betoge dat aan het vereiste van voldoende uit het depot blijken van de kenmerkende eigenschappen van het model voldaan is wanneer het model wordt gekenmerkt door een bepaalde configuratie van geometrische vormen en door de aanduiding dat deze geometrische vormen een met de overige delen van het model contrasterende kleur hebben, zonder dat het begrip contrasterend nader is bepaald; en dat onverschillig is of die aanduiding meebrengt dat een groot aantal uitvoeringsvormen van het model onder het depot begrepen kan zijn, ook wanneer het betreft kleuren of kleurencombinaties;

3. Overwegende dat de Hoge Raad de volgende vraag van uitleg van de BTMW heeft gesteld:

«Staat aan de verkrijging van een uitsluitend recht door depot van een model als bedoeld in artikel 4 BTMW, mede gelet op artikel 8, lid 1, en het daarin bedoelde uitvoeringsreglement, in de weg dat uit het depot geen andere kenmerken van het daarin bedoelde model blijken dan een bepaald systeem van geometrische vormen te zamen met de aanduiding dat die vormen een met het overige gedeelte van het model contrasterende kleur hebben, zonder vermelding om welke kleuren het telkens gaat?»;

...

Ten aanzien van het recht

7. Overwegende dat de door de Hoge Raad gestelde vraag van uitleg betrekking heeft op het bepaalde in artikel 4, aanhef en onder 3, BTMW, volgens welke bepaling door het depot van een tekening of model geen uitsluitend recht wordt verkregen indien de kenmerkende eigenschappen van de tekening of het model onvoldoende uit het depot blijken;

8. dat deze bepaling dient te worden uitgelegd in het licht van het aan de BTMW ten grondslag liggende beginsel dat het register een volledig overzicht moet geven van al hetgeen beschermd is door die Wet (Memorie van Toelichting bij de BTMW, Algemeen, onder 4, en aldus bezien ten doel heeft te waarborgen dat het depot voor derden, die daarvan kennis nemen, met voldoende duidelijkheid aangeeft welke elementen voor het uiterlijk waarvoor bescherming wordt verlangd, bepalend zijn;

9. dat immers kennis van de bepalende elementen (in de woorden van de wet: «kenmerkende eigenschappen») van het model van beslissend belang is bij de beantwoording zowel van de vraag of het uiterlijk waarvoor bescherming wordt verlangd, niet nieuw is in de zin van artikel 4, aanhef en onder 1, a, als van die of sprake is van inbreuk in de zin van artikel 14, lid 1, aangezien het voor de vraag of een model met een eerder gedeponeerd of tevoren bekend model overeenstemt (of daarmee slechts ondergeschikte verschillen vertoont) vooral erop aankomt of de elementen die bepalend zijn voor het eerstbedoelde model, dat ook zijn voor het oudere;

10. dat in artikel 8, lid 1, BTMW en artikel 1, leden 1 en 2, van het daar genoemde Uitvoeringsreglement, welke bepalingen mede blijkens de Memorie van Toelichting bij artikel 4, onder 3, met deze laatste bepaling ten nauwste samenhangen, ligt besloten dat uitsluitend die elementen als «kenmerkende eigenschap» kunnen gelden die met voldoende

duidelijkheid kunnen worden gekend uit de gedeponeerde afbeelding, een bijgevoegde beschrijving die niet meer dan 100 woorden (voor kleuren 50 woorden) mag bevatten, of beide te zamen;

11. dat in dit verband nog van belang is dat uit Uitvoeringsreglement en bijbehorend Toepassingsreglement volgt dat de gedeponeerde afbeelding moet worden uitgevoerd in zwart-wit, zodat de kleuren of kleurcombinaties, ook indien die kenmerkend zijn voor het model, niet blijken uit de afbeelding maar enkel uit de daarbij gevoegde korte beschrijving;

12. Overwegende dat uit het voorgaande volgt dat de Hoge Raad met zijn vraag in wezen wenst te vernemen of aan het onder 10 omschreven vereiste voor «kenmerkende eigenschap» is voldaan wanneer de beschrijving als bedoeld in artikel 1, lid 2, onder a, van vorenbedoeld Uitvoeringsreglement niet méér inhoudt dan dat bepaalde – uit de afbeelding of de beschrijving genoegzaam kenbare – delen van het model worden uitgevoerd in een met de overige delen «contrasterende kleur»;

13. dat voor de beantwoording van deze vraag beslissend is of de aanduiding «contrasterende kleur» op zichzelf voldoende duidelijk is en dat, zo dat het geval is, niet doorslaggevend is dat zich kleurcombinaties laten denken ten aanzien waarvan op dit punt verschil van mening mogelijk blijft;

14. dat bij een en ander nog opmerking verdient dat modellen alleen dan bescherming genieten wanneer daarvoor door een rechtsgeldig depot een uitsluitend recht is verkregen – zoals ligt besloten in 's Hof's arrest van 21 december 1990 in de zaak A 89/6 (Prince / Van Riel-Gijzen) – zodat er aanleiding bestaat om bij de beoordeling of is voldaan aan in het kader van artikel 4 te stellen eisen enige terughoudendheid te betrachten teneinde het verkrijgen van zulk een recht niet verder te bemoeilijken dan voor de bescherming van derden bepaald noodzakelijk is;

15. Overwegende dat de onder 12 gestelde vraag bevestigend moet worden beantwoord daar zowel het Nederlandse woord «contrasteren» als het Franse woord «contraster» genoegzaam aangeven dat sprake moet zijn van een opvallend kleurverschil en daarbij niet van belang is dat niet tevens de kleuren waarom het gaat, zijn vermeld;

16. Overwegende dat uit het vorenoverwogene volgt dat de vraag van de Hoge Raad ontkennend moet worden beantwoord;

...

Verklaart voor recht:

21. Aan de verkrijging van een uitsluitend recht door depot van een model als bedoeld in artikel 4 BTMW, mede gelet op artikel 8, lid 1, en het daarin bedoelde Uitvoeringsreglement, staat niet in de weg dat uit het depot geen andere kenmerken van het daarin bedoelde model blijken dan een bepaald systeem van geometrische vormen te zamen met de aanduiding dat die vormen een met het overige gedeelte van het model contrasterende kleur hebben, zonder vermelding om welke kleuren het telkens gaat.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 14 OKTOBER 1991

Voorzitter: de h. Rauws

Rapporteur: de h. Verougstraete

Openbaar ministerie: de h. Lenaerts, procureur-generaal

Advocaten: mrs. Geinger en De Gryse

Arbeidsovereenkomst – Voorwaarden – Eenzijdige wijziging – Begrip – Bijkomstige overeengekomen voorwaarden

Ingevolge art. 25 W.A.O. zijn nietig de bedingen die betrekking hebben op de eenzijdige wijziging van essentiële voorwaarden van de arbeidsovereenkomst, maar niet de bedingen die de wijziging betreffen van voorwaarden die volgens de gesloten overeenkomst geen essentieel bestanddeel van die overeenkomst uitmaken.

T. t/ N.V. W.

Conclusie van procureur-generaal Lenaerts

Centraal in deze voorziening staat de vraag naar de draagwijdte van artikel 25 van de Arbeidsovereenkomstenwet. Is, krachtens deze bepaling, elk beding waarbij de werkgever zich het recht voorbehoudt om de voorwaarden van de overeenkomst eenzijdig te wijzigen, nietig? Of is die bepaling alleen toepasselijk op de wijziging van essentiële bestanddelen van de overeenkomst?

Artikel 25 vindt zijn oorsprong in een amendement dat in de senaatscommissie werd voorgesteld¹. De minister vroeg hierover het advies van de Nationale Arbeidsraad, maar nog vooraleer hij dit had gekregen, gaf hij reeds als zijn mening te kennen dat hij «elke clause waarbij de werkgever zich het recht voorbehoudt de arbeidsovereenkomst eenzijdig te wijzigen, overdreven vindt»².

Nadat de commissie het amendement reeds eenparig had aangenomen, kreeg zij kennis van het advies van de Nationale Arbeidsraad. Deze meende dat «de draagwijdte van het amendement dat 'elk beding' beoogt, te ruim is omdat het zou leiden tot het verbod van elke, 'zelfs geringe', eenzijdige wijziging van de voorwaarden van de overeenkomst», maar dat «er geen aanleiding is de bedingen te verbieden die de werkgever toelaten de overeenkomst te wijzigen, voor zover zij geen essentieel element van de overeenkomst betreffen en te goeder trouw worden uitgevoerd». Daarom stelde de raad de volgende tekst voor: «Het beding waarbij de werkgever het recht wordt voorbehouden een wezenlijk element van de overeenkomst eenzijdig te wijzigen is nietig.»

De senaatscommissie achtte het niet nodig als gevolg van dit advies, terug te komen op de tekst die zij reeds had aangenomen³. Zij zegde echter niet of zij het met de Nationale Arbeidsraad oneens was, dan wel of zij meende dat diens opvatting niet onverenigbaar was met de goedgekeurde tekst.

De kamercommissie vroeg nadere uitleg omtrent de draagwijdte van artikel 25⁴.

De minister verklaarde dat «de werkgever het recht (zal) blijven hebben om de voorwaarden van de overeenkomst te wijzigen (het 'ius variandi') binnen bepaalde perken en onder toezicht van de hoven en rechtbanken»⁵. Voorts noteert het verslag:

«Het recht van de werkgever om de voorwaarden van de overeenkomst te wijzigen stuit nochtans op een dubbele beperking:

1° de werkgever kan een essentiële voorwaarde van de overeenkomst niet eenzijdig wijzigen, zodat de werknemer materieel of moreel schade zou lijden;

2° bijkomstige voorwaarden kunnen door de werkgever slechts worden gewijzigd voor zover de partijen daarover geen overeenkomst hebben gesloten⁶.»

Uit de wetsgeschiedenis blijkt dus dat artikel 25 niet zo absoluut is als de tekst ogenschijnlijk suggereert. Bedoeling is zeker niet geweest het ius variandi volledig uit te schakelen en de werkgever te verbieden om het even welke wijziging te bedingen.

Die interpretatie is ook niet helemaal onverenigbaar met de tekst van artikel 25. Want deze spreekt niet van «arbeidsvoorwaarden» maar van «voorwaarden van de overeenkomst».

«Voorwaarde» kan volgens Van Dale ook betekenen «datgene van welks vervulling afhangt of men zich tot iets bereid verklaart». Zo wijst «voorwaarden van de overeenkomst» veel meer op de bepalingen die voor partijen essentieel zijn om de overeenkomst aan te gaan, zonder welke zij zich niet zouden hebben verbonden. «Arbeidsvoorwaarden» daarentegen is ruimer. Het betreft alle voorwaarden waaronder de arbeid wordt verricht. Zij vloeien weliswaar uit de arbeidsovereenkomst voort, maar zijn niet noodzakelijk een essentieel bestanddeel van de overeenkomst. Zij kunnen ook op bijkomstige modaliteiten slaan.

Nu weet ik niet of de wetgever dit onderscheid voor ogen heeft gehad toen hij in artikel 25 het begrip «voorwaarden van de overeenkomst» gebruikte. Het maakt het hoe dan ook mogelijk de tekst te verzoenen met de opzet van de bepaling, die steun vindt in de wetsgeschiedenis en in de enig verantwoorde interpretatie ervan.

Onterecht gaat het middel dus ervan uit dat artikel 25 «ieder beding viseert waarbij de werkgever zich het recht voorbehoudt om hetzij essentiële, hetzij bijkomstige arbeidsvoorwaarden, die tussen partijen contractueel werden vastgelegd, te wijzigen.»

In het arrest van 7 november 1989 oordeelt het arbeidshof zonder dubbelzinnigheid, tegenstrijdigheid of miskenning van de bewijskracht van het arbeidsreglement, dat «te dezen de arbeidsplaats niet als een essentieel bestanddeel van de overeenkomst kan worden beschouwd.» Dan beslist het ook wettig dat verweerster de arbeidsplaats eenzijdig kon wijzigen.

Het middel faalt.

Conclusie: verwerping

¹ Gedr.St., Senaat, 1977-78, nr. 258/2, blz. 68.

² Ibid., blz. 69, als verbeterd in de «Errata».

³ Ibid., blz. 70, als verbeterd.

⁴ Gedr.St., Kamer, 1977-78, nr. 293/4, blz. 9.

⁵ Ibid., blz. 10.

⁶ Ibid., blz. 10.

Arrest

Gelet op de bestreden arresten, op 17 februari 1987 en 7 november 1989 door het Arbeidshof te Antwerpen, afdeling Hasselt, gewezen;

Over het middel: schending van artikelen 6, 25, 32, 39 van de wet van 3 juli 1978 op de arbeidsovereenkomsten, 1134, 1135, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het Arbeidshof te Antwerpen, afdeling Hasselt, bij het bestreden arrest van 7 november 1989, met bevestiging van het vonnis a quo, de door eiser ingestelde vordering, strekkende tot verweersters veroordeling tot betaling van een opzeggingsvergoeding ten bedrage van 774.547 frank, als ongegrond afwijst, op grond dat het Arbeidshof eerder in zijn arrest van 17 februari 1987, waarvan het de overwegingen overneemt, besliste:

«— dat de partij die eenzijdig een belangrijke wijziging in de overeengekomen arbeidsplaats aanbrengt, de arbeidsovereenkomst onrechtmatig beëindigt, tenzij uit de overeenkomst of uit de aard van de dienstbetrekking of van de uitgeoefende functie kan worden afgeleid dat de partijen de arbeidsplaats niet als een essentieel bestanddeel van de overeenkomst hebben beschouwd (Cass., 1 december 1980, *R.W.*, 1980-81, 1781).

— dat in verband met de arbeidsplaats het arbeidsreglement de volgende bepalingen bevat:

art. 4: Gedurende de opzeggingstermijn, ongeacht of de opzegging door de werkgever of door de bediende is gedaan kan de werkgever de bediende in een ander lokaal of een andere zetel doen werken, of een andere arbeid opleggen, mits de bepalingen inzake geschiktheden en inzake loon, waarvan sprake is in artikel 3, in acht worden genomen.

art. 5: De bedienden zijn aangeworven om te werken op het adres van de overeengekomen exploitatiezetel. Mocht het belang van de onderneming zulks eisen dan aanvaarden de bedienden onder de bij dit reglement bepaalde voorwaarden hetzij tijdelijk hetzij definitief te zullen werken op het adres van een andere exploitatiezetel, tenzij dit gepaard zou gaan met ernstige moeilijkheden voor de bediende, ter beoordeling van de bevoegde rechter.

— dat deze bepalingen de werkgever niet toestaan de voorwaarden van de overeenkomst eenzijdig te wijzigen, zoals bedoeld in artikel 25 van de Arbeidsovereenkomstenwet van 3 juli 1978. Zij houden eigenlijk in se de voorwaarden van de overeenkomst in. Meer bepaald duiden zij de omstandigheden en de voorwaarden aan die aanwezig moeten zijn opdat de arbeidsplaats niet meer zal worden beschouwd als een essentieel bestanddeel van de overeenkomst en derhalve door de werkgever eenzijdig gewijzigd kan worden.

Uit het voorgaande volgt dat te dezen de arbeidsplaats niet als een essentieel bestanddeel van de overeenkomst kan worden beschouwd en derhalve door (verweerster) eenzijdig kon worden gewijzigd in zoverre aan de in het arbeidsreglement gestelde voorwaarden was voldaan;

...

terwijl overeenkomstig de artikelen 1134 en 1135 van het Burgerlijk Wetboek de regelmatig tot stand gekomen overeenkomsten degenen die ze hebben aangegaan, tot wet strekken; artikel 25 van de Arbeidsovereenkomstenwet

evenwel de nietigheid voorschrijft van elk beding, waarbij de werkgever zich het recht voorbehoudt om de voorwaarden van de overeenkomst eenzijdig te wijzigen; deze wetsbepaling ieder beding viseert waarbij de werkgever zich het recht voorbehoudt om hetzij essentiële, hetzij bijkomstige arbeidsvoorwaarden, die tussen partijen contractueel werden vastgelegd, te wijzigen,

...

Overwegende dat het (eerste) onderdeel geheel berust op de stelling dat verweerster niet vermocht in het arbeidsreglement zich het recht voor te behouden de arbeidsplaats eenzijdig te wijzigen, nu, krachtens artikel 25 van de Arbeidsovereenkomstenwet, ieder beding nietig is «waarbij de werkgever zich het recht voorbehoudt om hetzij essentiële, hetzij bijkomstige arbeidsvoorwaarden, die tussen partijen contractueel werden vastgelegd, te wijzigen»;

Overwegende dat artikel 25 van de Arbeidsovereenkomstenwet bepaalt: «Het beding waarbij de werkgever zich het recht voorbehoudt om de voorwaarden van de overeenkomst eenzijdig te wijzigen, is nietig»;

Dat uit de wetsgeschiedenis blijkt dat deze bepaling toepassing vindt op bedingen die betrekking hebben op de wijziging van essentiële bestanddelen van de overeenkomst, maar niet op de wijziging van bijkomstige, tussen partijen overeengekomen voorwaarden;

Overwegende dat het arbeidshof, dat vaststelt dat de arbeidsplaats, volgens de overeenkomst van partijen, geen essentieel bestanddeel van die overeenkomst is, derhalve wettig beslist dat de arbeidsplaats door verweerster «eenzijdig kan worden gewijzigd in zoverre aan de in het arbeidsreglement gestelde voorwaarden was voldaan»;

Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen;

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 28 OKTOBER 1991

Voorzitter: de h. Rauws

Rapporteur: de h. Boes

Openbaar ministerie: de h. Lenaerts, procureur-generaal

Advocaten: mrs. Bützler en Simont

Werkloosheid — Deeltijdse-arbeidsregeling — Recht op uitkeringen — Vereisten — Ontzegging van recht — Hoorplicht

De vereisten waaraan een deeltijdwerknemer moet voldoen om recht te hebben op werkloosheidsuitkeringen, zijn bepaald in art. 171ter Werkloosheidsbesluit, niet in art. 171octies. Ingevolge art. 174 Werkloosheidsbesluit kan derhalve aan de deeltijdwerknemer die aan de vereisten gesteld door art. 173ter niet voldoet, het recht op uitkeringen niet worden ontzegd, zonder dat hij is opgeroepen om door de inspecteur te worden gehoord.

B. t/ R.V.A.

Conclusie van procureur-generaal Lenaerts

Krachtens artikel 174, vierde lid, 8°, van het Werkloosheidsbesluit hoeft de werkloze niet te worden gehoord, wan-

neer het recht op werkloosheidsuitkering hem wordt ontzegd met toepassing van artikel 171*octies* van hetzelfde besluit.

Dit laatste artikel bepaalt voor welke dagen en uren een deeltijds tewerkgestelde werknemer aanspraak op uitkering heeft. Maar dan is wel vereist dat hij de deeltijdarbeid niet vrijwillig heeft aanvaard, maar om aan de werkloosheid te ontsnappen. Aan welke voorwaarden de werknemer moet voldoen om te worden geacht de deeltijdarbeid te hebben aanvaard om aan de werkloosheid te ontsnappen wordt niet door artikel 171*octies*, maar door artikel 171*ter* bepaald. En dat artikel wordt niet vermeld in artikel 174, vierde lid, 8°.

Wie op grond van artikel 171*ter* geen recht op werkloosheidsuitkering heeft, moet dus wel worden opgeroepen om te worden gehoord.

Dat is overigens logisch.

De regel dat de werkloosheidsuitkeringen niet mogen worden ontzegd zonder de werkloze te hebben gehoord, geeft hem de mogelijkheid de door de werkloosheidsinspecteur aangevoerde reden tot ontzegging te weerleggen. Daarop wordt maar uitzondering gemaakt, wanneer het verlies van uitkering het gevolg is van omstandigheden waarover geen discussie kan bestaan en waaromtrent de inspecteur geen beoordelingsbevoegdheid heeft, bijvoorbeeld het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd of het resultaat van mathematische berekeningen, zoals er met toepassing van artikel 171*octies* moeten worden gemaakt.

In deze zaak werd eiseres het recht ontzegd, omdat zij haar voltijdse dienstbetrekking vrijwillig had stopgezet. De vraag of die stopzetting al dan niet vrijwillig is, is uiteraard een kwestie waarover discussie kan bestaan en waaromtrent de werkloze uitleg moet kunnen geven door de redenen uiteen te zetten waarom hij zijn full-time-job heeft geruild voor een part-timebaan.

Het recht van de werknemer om te worden gehoord is dus ten volle verantwoord. Zijn toestand is dezelfde als die van een werknemer met een volledige dienstbetrekking. In beide gevallen gaat het om de algemene voorwaarde gesteld door artikel 126, om aanspraak op werkloosheidsuitkering te hebben, met name dat men werkloos moet zijn «wegens omstandigheden onafhankelijk van zijn wil». Deze bepaling is in dit geval toepasselijk, omdat artikel 171*ter*, § 2, 1°, bepaalt dat deeltijdarbeid wordt geacht aanvaard te zijn om aan de werkloosheid te ontsnappen op voorwaarde dat de werknemer op het tijdstip dat hij deeltijds wordt tewerkgesteld, alle toelaatbaarheids- en toekenningvoorwaarden vervult om aanspraak te hebben op uitkering als werknemer in een voltijdse arbeidsregeling. En de hoofdvoorwaarde is uiteraard dat men onvrijwillig werkloos is.

Artikel 171*ter* doet dus wel duidelijk meer dan definities geven, zoals verweerder tevergeefs betoogt. Het bepaalt aan welke voorwaarden de werknemer moet voldoen om te worden geacht de deeltijdarbeid te hebben aanvaard om aan de werkloosheid te ontsnappen. Vervult hij die voorwaarden niet, dan komt artikel 171*octies* er niet meer aan te pas. En dus evenmin de door artikel 174, vierde lid, 8°, bepaalde uitzondering op de verplichting de werkloze te horen alvorens hem het recht op uitkering te ontzeggen.

Het eerste middel is gegrond.

Conclusie : vernietiging.

Arrest

Gelet op het bestreden arrest, op 1 maart 1990 door het Arbeidshof te Antwerpen, afdeling Hasselt, gewezen ;

...

Overwegende dat het arbeidshof aan eiseres het recht ontzegt op werkloosheidsuitkeringen voor de inactiviteitsuren waarop zij aanspraak maakte als werkneemster die een deeltijdse arbeidsregeling heeft aanvaard om aan de werkloosheid te ontsnappen ;

Overwegende dat artikel 171*ter*, § 2, van het Werkloosheidsbesluit de voorwaarden bepaalt waaronder een deeltijdse arbeidsregeling wordt geacht te zijn aanvaard om aan de werkloosheid te ontsnappen ; dat, luidens het bepaalde in het eerste lid, 1°, van die paragraaf, vereist is dat de werknemer «op het tijdstip dat hij in die arbeidsregeling treedt, alle toelaatbaarheids- en toekenningvoorwaarden om aanspraak te kunnen maken op werkloosheidsuitkeringen als werknemer in een voltijdse arbeidsregeling vervult» ;

Dat het arbeidshof oordeelt dat eiseres op het tijdstip dat zij deeltijds werd tewerkgesteld, niet voldeed aan het vereiste van artikel 126 van het Werkloosheidsbesluit om aanspraak op werkloosheidsuitkering te hebben, nu zij haar volledige dienstbetrekking vrijwillig verliet en derhalve niet werkloos was wegens omstandigheden onafhankelijk van haar wil ; dat het op die grond beslist dat eiseres de deeltijdse arbeidsregeling niet heeft aanvaard om aan de werkloosheid te ontsnappen ;

Overwegende dat artikel 171*octies* van het Werkloosheidsbesluit bepaalt voor welke dagen en uren de werknemers die een deeltijdse arbeidsregeling hebben aanvaard om aan de werkloosheid te ontsnappen, recht op werkloosheidsuitkering hebben ; dat een werknemer die, zoals eiseres, niet voldoet aan de door de artikelen 126 en 171*ter*, § 2, eerste lid, 1°, gestelde voorwaarden om tot die categorie van werknemers te behoren, uiteraard geen aanspraak op werkloosheidsuitkering heeft voor de dagen en uren bepaald door artikel 171*octies* ; dat het recht hem nochtans niet wordt ontzegd omdat hij niet voldoet aan de door dit artikel 171*octies* gestelde voorwaarden, en derhalve niet met toepassing van dit artikel ;

Overwegende dat artikel 174, eerste lid, van het Werkloosheidsbesluit bepaalt : «Voorafgaandelijk aan elke beslissing van ontzegging, van beperking of van schorsing van het recht op uitkeringen, roept de inspecteur de werkloze op om hem of haar te horen» ; dat, krachtens het vierde lid, 8°, van dit artikel, de werkloze niet hoeft te worden gehoord, wanneer het recht wordt ontzegd of beperkt met toepassing van artikel 171*octies* ; dat deze uitzondering alleen toepasselijk is, wanneer de werknemer niet voldoet aan de bijzondere voorwaarden die artikel 171*octies* stelt om werkloosheidsuitkeringen toe te kennen voor de in dat artikel bepaalde dagen en uren ; dat de uitzondering daarentegen niet geldt wanneer de deeltijdse arbeidsregeling niet wordt geacht te zijn aanvaard om aan de werkloosheid te ontsnappen ;

Overwegende dat, nu eiseres niet wordt geacht de deeltijdse arbeidsregeling te hebben aanvaard om aan de werkloosheid te ontsnappen, het recht op werkloosheidsuitkering haar werd ontzegd op grond van de artikelen 126 en 171*ter*, § 2, eerste lid, 1°, van het Werkloosheidsbesluit, en niet met toepassing van artikel 171*octies* ;

Dat het recht haar derhalve niet kon worden ontzegd zonder dat zij vooraf was opgeroepen om te worden gehoord ;

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 28 OKTOBER 1991

Voorzitter : de h. Rauws

Rapporteur : de h. Verougstraete

Openbaar ministerie : de h. Lenaerts, procureur-generaal

Advocaten : mrs. Verbist en Geinger

Vereniging – Zonder winstoogmerk – Vertegenwoordiging – Ontkenten van proceshandeling – 1. Voorziening tegen de beslissing die de vordering gegrond verklaart – 2. Rechtsgeldigheid van benoeming van beheerders – Bewijs

1. De voorziening tegen een beslissing die een vordering tot ontkenten van een door een vereniging verrichte proceshandeling gegrond verklaart op grond dat bepaalde beheerders die vereniging niet konden vertegenwoordigen, kan worden ingesteld door diezelfde vereniging, vertegenwoordigd door diezelfde beheerders.

2. De rechter die verzocht wordt te beslissen of een vereniging wettelijk wordt vertegenwoordigd door een bepaald aantal beheerders, moet onderzoeken of de beheerders die beweren dat een proceshandeling niet zonder hun instemming kon worden verricht, rechtsgeldig benoemd zijn. Hij vermog niet te beslissen dat de raad van beheer noodzakelijk bestaat uit de leden wier naam bekendgemaakt is in de bijlagen van het Belgisch Staatsblad.

V.Z.W. R. t/ Van den A. e.a.

Gelet op het bestreden arrest, op 17 oktober 1990 gewezen door het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge ;

Gelet op het verzoekschrift tot cassatie, dat aan dit arrest is gehecht en daarvan deel uitmaakt ;

Overwegende dat het arrest constateert : 1. dat Laura S., Yvonne S. en Yves Van den A., in hun hoedanigheid van beheerders van de vereniging, beslist hebben de arbeids-overeenkomst door de vereniging met eerste verweerster gesloten te beëindigen en dat zij in dit verband maatregelen in kort geding hebben gevraagd ; 2. dat de raad van beheer wettelijk en statutair de vereniging vertegenwoordigt ; 3. dat, volgens de statuten, de raad van beheer drie of vier leden telt, maar dat blijkens een publikatie in de bijlagen van het Staatsblad van 18 oktober 1984 de algemene vergadering van 18 februari 1984 zes beheerders heeft aangesteld, zodat de beslissing een procedure in kort geding te voeren slechts genomen werd door drie van de zes leden van de raad van beheer, terwijl een meerderheid van vier vereist was ; dat het arrest om die laatste reden de vordering tot ontkenten van proceshandeling door de verweersters ingesteld, gegrond verklaart ;

Over het middel van niet-ontvankelijkheid van de voorziening, door de verweersters hieruit afgeleid dat de voorziening niet werd ingesteld door het daartoe bevoegde orgaan ;

Overwegende dat de aangevochten beslissing de vraag betreft of eiseres vertegenwoordigd was door het bevoegde or-

gaan ; dat de grond van niet-ontvankelijkheid op hetzelfde gebrek aan vertegenwoordiging berust ;

Overwegende dat de voorziening tegen een beslissing die een vordering tot ontkenten van een door een vereniging verrichte proceshandeling gegrond verklaart, op grond dat bepaalde beheerders die vereniging niet konden vertegenwoordigen, kan worden ingesteld door diezelfde vereniging vertegenwoordigd door diezelfde beheerders ;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid niet kan worden aangenomen ;

Over het middel :

Wat het derde onderdeel betreft :

Overwegende dat de rechter die op grond van artikel 848 van het Gerechtelijk Wetboek wordt verzocht te beslissen of een vereniging wettelijk wordt vertegenwoordigd door een bepaald aantal beheerders, moet onderzoeken, als daarover betwisting bestaat, of de beheerders die beweren dat de proceshandeling zonder hun instemming niet kon worden gesteld, rechtsgeldig werden benoemd ;

Dat hij in een dergelijk geval niet vermog te beslissen dat de raad van beheer noodzakelijk bestaat uit de leden wier naam werd bekendgemaakt in de bijlagen van het Belgisch Staatsblad, nu een dergelijke publikatie geen onweerlegbaar vermoeden uitmaakt dat de aldaar vermelde beheerders rechtsgeldig werden benoemd ;

Overwegende dat eiseres voor de appelrechter betoogde dat tweede verweerster op 18 februari 1984 niet de nodige meerderheid had om benoemd te worden als beheerder en dat de publikatie in het Belgisch Staatsblad betwist was ; dat zij in haar voor de eerste rechter genomen en voor het arbeidshof hernomen conclusie betoogde dat «(Anne Van den A.) geen beslissing van de algemene vergadering (van het door haar voorgestane mandaat) kon voorleggen, want niet bestaande, welke zou zijn genomen met de daartoe vereiste tweederde meerderheid» en dat «de raad van beheer onmogelijk gehouden kan zijn, zijn samenstelling te laten afhangen van derden die ten onrechte een publikatie laten doen in het Belgisch Staatsblad en waarvan integendeel is bewezen dat hun geen mandaat is gegeven» ;

Overwegende dat de appelrechters zeggen : «Weliswaar (wordt) over en weer geargumenteed dat ingevolge de oorspronkelijke tekst van de statuten, of ingevolge tussengekomen wijzigingen of wederkerige uitsluiting er slechts drie of vier leden en/of beheerders zouden zijn. Deze hele discussie is, gelet op de laatst voorgebrachte publikatie van bijlagen van het Belgisch Staatsblad van 18 oktober 1984 irrelevant» ; dat zij aldus vaststellen dat de partijen betwisten wie de wettelijk benoemde beheerders waren ;

Dat de appelrechters de artikelen 703 en 848 van het Gerechtelijk Wetboek en 13 van de wet van 27 juni 1921 schenden, door om de enkele reden dat de betwiste benoeming in het Belgisch Staatsblad was gepubliceerd, niet nader in te gaan op de vraag of de zes beheerders rechtsgeldig waren benoemd ;

Dat het onderdeel in zoverre gegrond is ;

...

HOF VAN CASSATIE*1e KAMER – 15 NOVEMBER 1991*

Voorzitter: mevr. Baeté-Swinnen

Rapporteur: de h. Verougstraete

Openbaar ministerie: de h. De Swaef

Advocaat: mr. Delahaye

Testament – Twee opeenvolgende eigenhandige testamenten – Onzekere dagtekening

Na bij openbaar testament van 14 juli 1980 de verweerders als algemene legatarissen te hebben aangesteld, verklaarde de erflater in een eigenhandig testament van 22 augustus 1980 dat alle stukken die hij had geschreven of nog zou schrijven, ongeldig waren en dat alleen het openbaar testament geldig was. Daarnaast is er een ander eigenhandig testament met een legaat ten gunste van eiser, waarvan onzeker is of het op 21 dan wel op 29 augustus 1980 is opgesteld; wat naar het oordeel van de rechter gelijkstaat met afwezigheid van datum.

De rechter vermag de ongeldigheid van het niet gedagtekende testament vast te stellen zonder dat hij ambtshalve hoeft te onderzoeken of om enige inhoudelijke reden, zelfs als ze de openbare orde raakt, het wel gedagtekende testament nietig zou kunnen zijn.

G. t/ V. en P.

Gelet op het bestreden arrest, op 27 juni 1990 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Over het middel: schending van de artikelen 895 en 970 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het arrest, na te hebben vastgesteld dat verweerders bij openbaar testament van 14 juli 1980 als algemene legatarissen worden aangesteld, en dat het onderhandse testament waarop eiser zijn vordering tot afgifte van een legaat grondt, gedagtekend is op 29 augustus 1980, doch verweerders stellen dat het cijfer 9 in de datum van 29 augustus 1980 blijkt een latere omvorming te zijn van het oorspronkelijk cijfer 1 en dat geenszins bewezen is dat deze wijziging van de hand is van de testator, overweegt: «Dat de dagtekening van het bewuste testament te dezen van doorslaggevend belang is daar er nog een onderhands testament bestaat, gedagtekend op 22 augustus 1980, welke datum niet aangevochten wordt, luidend als volgt: «Cyriel V., (...) verklaart hiermede dat alle geschreven stukken die ik geschreven heb of nog zou schrijven ongeldig zijn en dat alleen het testament opgenomen door notaris J. ten gunste van V.-P. geldig is. Ook de auto Mercedes 240 D is voor V. als gunst voor bezeten dienst»; dat in tegenstelling tot wat (eiser) wil doen voorkomen er geen objectieve gronden aanwezig zijn om te besluiten dat dit laatste testament niet het spontane en weloverwogen werk zou zijn van de *de cujus*; dat de tekst ervan bovendien klaar en duidelijk is en geen interpretatie behoeft; dat, gezien de duidelijke herroeping van alle voorgaande onderhandse testamenten, het inderdaad voor (eiser) van het allergrootste belang is dat er geen onzekerheid zou bestaan nopens de datum van 29 augustus 1980 als dagtekening van het testament waarbij het bewuste legaat vermaakt werd; dat immers, zo de datum onzeker is en desaangaande geen zekerheid kan worden verkregen door

elementen in en buiten het testament, tot afwezigheid van datum dient te worden besloten en bijgevolg ook tot nietigheid van het testament»; en, na te hebben geoordeeld dat er onzekerheid blijft bestaan omtrent de juiste datum van het betwist testament gedagtekend 29 augustus 1980, beslist dat deze onzekerheid gelijkstaat met een afwezigheid van datum met het eraan gekoppelde gevolg dat deze wilsbeschikking nietig is,

terwijl het voorschrift van artikel 970 B.W., namelijk dat een eigenhandig testament ongeldig is indien het niet door de erflater gedagtekend is, slechts een doelgerichte geldigheidswaarborg is en geen substantieel vormvereiste, zodat de ongeldigheid enkel dan mag worden uitgesproken indien wegens het ontbreken van zekerheid omtrent de datum enige twijfel kan rijzen in verband met de bekwaamheid van de erflater of met de herroeping van het betwist testament; de ongeldigheid van het testament gedagtekend 29 augustus slechts dan mag worden uitgesproken wegens onzekerheid van de datum indien twijfel kan rijzen nopens de herroeping van dit testament door het testament van 22 augustus 1980; evenwel uit de bewoordingen van het testament van 22 augustus 1980, zoals door het arrest woordelijk aangehaald, blijkt dat de erflater niet alleen het testament van 14 juli 1980 ten voordele van verweerders bevestigde maar ook door «alle geschreven stukken die hij nog zou schrijven ongeldig (te) verklaren» zich voor de toekomst het recht ontzegde het testament van 14 juli 1980 te herroepen, welk beding strijdig is met de door artikel 895 B.W. gestelde regel van openbare orde, krachtens welke een testament steeds moet kunnen worden herroepen, wat de nietigheid als gevolg heeft van het testament van 22 augustus 1980 in zijn geheel; zodat de appelrechters de nietigheid van het testament van 22 augustus 1980 als strijdig met een rechtsregel moesten vaststellen (schending van artikel 895 B.W.) en dientengevolge hun beslissing, dat het betwiste testament gedagtekend 29 augustus 1980 wegens twijfel omtrent deze datum nietig is gezien het bestaan van het testament van 22 augustus 1980, niet wettelijk is verantwoord (schending van de artikelen 895 en 970 van het Burgerlijk Wetboek)»:

Overwegende dat het arrest constateert dat de erflater een eigenhandig testament heeft geschreven waarvan onzeker is of het op 21 of 29 augustus 1980 werd opgesteld, en dat de erflater een tweede eigenhandig testament heeft geschreven gedagtekend op 22 augustus 1980, waarvan de dagtekening niet wordt aangevochten; dat de appelrechters oordelen «dat de dagtekening van het (eerstgenoemde) testament van doorslaggevend belang is» en beslissen dat «nu de juiste datum van het testament waarop (eiser) zich beroept om de afgifte van het legaat te vorderen niet achterhaald kan worden, dit gelijkstaat met een afwezigheid van datum met het eraan gekoppelde gevolg dat deze wilsbeschikking nietig is»; dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan, niet blijkt dat het testament van 22 augustus 1980 werd aangevochten wegens een miskenning van artikel 895 van het Burgerlijk Wetboek;

Overwegende dat de rechter vermag de ongeldigheid van het niet-gedagtekend testament vast te stellen zonder dat hij ambtshalve hoeft te onderzoeken of om enige inhoudelijke reden, zelfs als zij de openbare orde raakt, het wel gedagtekende testament nietig zou kunnen zijn;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

...

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 22 NOVEMBER 1991

Voorzitter-rapporteur: de h. Rauws

Openbaar ministerie: de h. Goeminne

Inkomstenbelastingen – Aanslag – Voorheffing – Verrekening

Uit de enkele omstandigheid dat het bestuur de bij art. 264, tweede lid, W.I.B. bepaalde aanslagtermijn heeft laten verstrijken nadat het de wettelijke voorheffingen had geïnd, kan niet worden afgeleid dat het een aanslag ten laste van de belastingplichtige heeft vastgesteld en de geïnde voorheffingen heeft verrekend.

Belgische Staat t/ G. en H.

Gelet op het bestreden arrest, op 10 september 1990 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

...

Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest volgt: dat het bestuur op 11 april 1988 nog geen aanslag in de personenbelasting ten name van de verweerders had vastgesteld met betrekking tot hun inkomsten van het jaar 1984, aanslagjaar 1985; dat de verweerders dientengevolge, op voormelde datum, van de directeur der directe belastingen, per aangetekende brief, de teruggave van de geïnde bedrijfsvoorheffingen vorderden, te weten 251.991 frank, en dat de directeur die vordering verwierp;

Overwegende dat het arrest eiser veroordeelt tot terugbetaling van de litigieuze bedrijfsvoorheffingen; dat het die beslissing in eerste instantie hierop laat steunen dat het bestuur, door niet tijdig een aanslag in te kohieren, terwijl het voorheffingen in kwestie onder zich had, «impliciet heeft beslist dat de omvang van de belastingschuld (van de verweerders) overeenstemt met het bedrag van de voorheffingen» en het zodoende «een onrechtmatige vestiging van de belasting» heeft verricht; dat het arrest vervolgens daaruit afleidt dat, «bij gebrek aan formele kennisgeving van de inningsdaad», de bij artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen bepaalde bezwaartermijn, die het toepasselijk acht, niet heeft gelopen, zodat de verweerders op 11 april 1988 nog rechtsgeldig een bezwaar ter zake van de teruggave van de geïnde bedrijfsvoorheffingen konden indienen;

Dat het arrest aldus oordeelt dat het bestuur, louter door de litigieuze bedrijfsvoorheffingen te hebben geïnd en onder zich te hebben, ten laste van de verweerders een aanslag in de personenbelasting heeft vastgesteld en de gestorte voorheffingen heeft verrekend;

Overwegende dat de fiscale aanslag de rechtshandeling is van de bevoegde overheid, waarbij, in de bij de wet bepaalde vorm, ten laste van de belastingschuldige de door deze verschuldigde belasting wordt vastgesteld, en een uitvoerbare titel wordt opgemaakt ter invordering ervan; dat zodanige aanslag in de in artikel 1 van het Wetboek van de Inkom-

stenbelastingen bedoelde belastingen gepaard moet gaan, overeenkomstig het in de artikelen 186, 191 en 203 van dat wetboek bepaalde, met de gehele of gedeeltelijke kwijting van de belasting door verrekening van de geïnde voorheffingen;

Dat het arrest de artikelen 2, 186, 203, 206 en 266 van voorenbedoeld wetboek schendt door, uit de enkele omstandigheid dat het bestuur de bij artikel 264, tweede lid, van hetzelfde wetboek, bepaalde aanslagtermijn had laten verstrijken nadat het de wettelijke voorheffingen had geïnd, af te leiden dat eiser een aanslag ten laste van de verweerders had vastgesteld en de geïnde voorheffingen had verrekend;

Dat daaruit volgt dat het arrest de toepassing van artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen en de weigering om de toepasselijkheid te onderzoeken van de in artikel 277, § 3, van dat wetboek bepaalde termijn niet naar recht verantwoordt ten aanzien van de op 11 april 1988 door de verweerders tot de directeur der directe belastingen gericht vordering tot teruggave van de litigieuze bedrijfsvoorheffingen;

...

NOOT – Bovenstaand arrest vernietigt Hof Antwerpen, 10 september 1990, *R.W.*, 1990-91, 1130, met noot van Bruno Peeters, «Het ontbreken van een (tijdige) inkohiering en de terugvordering van voorheffingen en voorafbetalingen: procedureperikelen».

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

8e KAMER – 29 MAART 1991

Voorzitter: de h. Londers

Raadsheren: de h. Van Herck en mevr. Maes-Nichels

Advocaten: mrs. Vinçotte en Vaes

Auteursrecht – 1. In opdracht uitgevoerd werk – Behoud van auteursrechten – 2. Foto – Bescherming – Originaliteit – Begrip – Schadevergoeding

1. Wanneer een kunstenaar in opdracht heeft gewerkt en de opdrachtgever eigenaar wordt van het werk, behoudt de kunstenaar, tenzij hij er afstand van heeft gedaan, zijn auteursrechten op het werk en dus ook het reproductierecht. Daartoe is niet vereist dat hij zich zijn auteursrechten uitdrukkelijk voorbehoudt.

2. Om de bescherming van het auteursrecht te genieten is alleen vereist dat een foto origineel is. Dat is het geval als ze de uitdrukking is van de intellectuele inspanning van de auteur en het stempel van zijn persoonlijkheid draagt. Irrelevant is dat de foto in opdracht is genomen. De inhoud is niet determinerend en evenmin dient rekening te worden gehouden met de bestemming van de foto.

De aan de auteur toekomende vergoeding voor materiële schade moet hoger zijn dan het tarief voor publikatie van een foto (zie nader het arrest). Voor de morele schade moet rekening worden gehouden met de miskennis van het recht van de auteur om zijn naam op de reproductie te vermelden.

C.V. Sofam t/ N.V. D.

De feiten

Overwegende dat in de loop van 1983 de fotograaf A. De C. in opdracht van de firma T. uit T. een aantal foto's heeft gemaakt van toestellen bestemd om koetswerk recht te trekken van het merk «Celette»; dat deze foto's werden opgenomen in een reclamefolder van de firma T.; dat fotograaf De C. zijn diensten op 16 mei 1983 heeft gefactureerd aan de firma T. voor het bedrag van 20.200 fr. BTW inbegrepen; dat deze factuur vermeldt: «Opname bij de firma T. van onderdelen Celettemateriaal voor reclamefolder»;

Overwegende dat twee foto's die aldus waren gemaakt door fotograaf De C. in 1986 werden afgedrukt in een reclamefolder verspreid door geïntimeerde en dit zonder de voorafgaande toestemming van de fotograaf en zonder de vermelding van zijn naam;

Overwegende dat appellante, een auteursvereniging van fotografen, geïntimeerde bij brief van 8 april 1986 in gebreke heeft gesteld de schade te vergoeden die de fotograaf geleden heeft ingevolge de schending van zijn auteursrecht en betaling vroeg van een bedrag van 100.000 fr., vermeerderd met de BTW; dat geïntimeerde weigerde hierop in te gaan, beweerend dat zij ter goeder trouw had gehandeld nu zij in de mening verkeerde dat deze foto's eigendom waren van de fabrikant van het afgebeeld materiaal, nl. de firma Celette;

In rechte

...

De ontvankelijkheid van de vordering

1. Overwegende dat geïntimeerde stelt dat fotograaf De C. de bewuste foto's heeft gemaakt in opdracht van de firma T. op grond van een aannemingsovereenkomst, zodanig dat al zijn rechten op deze foto's werden overgedragen aan de opdrachtgever;

Overwegende evenwel dat, wanneer een kunstenaar in opdracht werkt en de opdrachtgever eigenaar wordt van het tot stand gekomen werk, hij evenwel zijn auteursrechten op dit werk, dus ook het reproduktierecht, behoudt net als de auteur die zijn werk in alle onafhankelijkheid tot stand brengt, behoudens het geval dat hij dit recht zou hebben afgestaan aan de opdrachtgever;

Overwegende dat de afstand van auteursrecht niet wordt vermoed en restrictief moet worden geïnterpreteerd en niet zonder meer volgt uit de afstand van het kunstwerk aan de opdrachtgever of koper (G. Van Hecke e.a., «Overzicht van rechtspraak – Industriële eigendom – Auteursrecht», *T.P.R.*, 1990, 1781 e.v., nr. 51);

dat in casu de overdracht van het reproduktierecht van de fotograaf aan de firma T. niet wordt bewezen en geenszins blijkt uit de termen van de factuur opgesteld door De C.;

dat in tegenstelling met wat geïntimeerde beweert de kunstenaar die in opdracht werkt, niet behoort zijn auteursrechten uitdrukkelijk voor te behouden;

2. Overwegende dat overeenkomstig artikel 10 van de statuten van appellante, elk toetredend fotograaf zijn auteursrechten en nevenrechten die hij bezit of zal bezitten op welke titel ook op zijn huidige en toekomstige werken, aan de coöperatieve burgerlijke vennootschap afstaat, die een exclusief controle- en inningsrecht voor alle landen verwerft

inzake de reproductie en voorstelling van zijn werken; dat uit de overgelegde stukken voldoende blijkt dat fotograaf De C. op regelmatige wijze is toegetreden tot appellante die aldus in zijn rechten is gesubrogeerd; dat appellante dan ook gerechtigd is om van geïntimeerde betaling te vorderen van de rechten die voortspruiten uit het gebruik van de door De C. gerealiseerde foto's; dat zij dan ook de nodige hoedanigheid bezit om de vordering in te stellen;

C. Ten gronde

1. Overwegende dat een foto, om als werk van kunst de auteursrechtelijke bescherming te genieten zowel van de Auteurswet van 22 maart 1886 als van de Conventie van Bern voor de bescherming van letterkundige- en kunstwerken, origineel dient te zijn;

dat dit het geval is wanneer de foto de uitdrukking is van de intellectuele inspanning van de fotograaf en zij het stempel van diens persoonlijkheid draagt (Cass., 27 april 1989, *R.W.*, 1989-90, 362; Cass., 25 oktober 1989, *R.W.*, 1989-90, 1061);

Overwegende dat in het licht van dit criterium, het totaal irrelevant is dat fotograaf De C. de bewuste foto's heeft genomen in opdracht van de firma T.; dat de omstandigheid dat de opdrachtgever heeft aangeduid welke voorwerpen dienden te worden gefotografeerd en op welke locatie, de originaliteit niet uitsluit;

dat geïntimeerde uit het oog verliest dat in de loop der tijden de meest prestigieuze en soms grensverleggende kunstwerken tot stand zijn gekomen tegen betaling in opdracht van wat vroeger mecenasen en nu sponsors genoemd worden;

dat de inhoud van de bewuste foto's evenmin determinerend is, zodat het onbelangrijk is dat op deze foto's vrij banale toestellen staan afgebeeld, opgesteld in de nagenoeg anonieme omgeving van een magazijn;

dat ten slotte bij de beoordeling van de originaliteit evenmin rekening kan worden gehouden met de bestemming van deze foto's, nl. de publikatie in een reclamefolder;

Overwegende dat de originaliteit van een kunstwerk evenmin verward mag worden met de artistieke of esthetische waarde ervan;

dat, zoals in casu, louter informatieve of documentaire foto's waarop bedrijfsmateriaal staat afgebeeld, bestemd voor een reclamefolder en die op zichzelf geen artistieke waarde hebben en een loutere weergave zijn van de werkelijkheid, niet a priori van auteursrechtelijke bescherming uitgesloten zijn;

Overwegende dat de eerste foto gemaakt door De C. en die staat afgebeeld op de frontpagina zowel van de folder van de firma T. als van die verspreid door geïntimeerde, zodanig is genomen dat het geheel van het Celette-treksysteem zeer overzichtelijk is weergegeven zodat diegene die ze te zien krijgt er dadelijk de samenstelling en de werking van onderscheidt;

dat zulks ongetwijfeld het gevolg is van de opnamehoek die de fotograaf doelbewust heeft gekozen;

dat de open ruimten voornamelijk rechts boven, maar ook rechts onderaan op het onderwerp, gepast werden opgevuld, enerzijds, met een zicht op het werkingsplan van het Celette-systeem met daarboven een reclame- «boodschap» die het verband legt tussen Celette en het bedrijf dat dit materiaal gebruikt en, anderzijds, met een zicht op een materiaal-

wagentje dat niet alleen nogmaals verwijst naar de firma T., maar daarenboven de visuele indruk geeft dat het gefotografeerde treksysteem effectief in werking is;

dat deze elementen wijzen op een duidelijke compositie van de foto met het oog op het doel waarvoor zij is bestemd;

Overwegende dat de tweede foto gemaakt door De C. en die eveneens staat afgebeeld op de frontpagina van de folder verspreid door geïntimeerde, weliswaar slechts een onderdeel weergeeft van het Celette-treksysteem, maar zodanig is genomen dat niet alleen de werking van dit onderdeel duidelijk wordt gemaakt, maar tevens een visuele indruk wordt gegeven van de kracht die door het toestel op het koetswerk wordt uitgeoefend; dat ook dit resultaat het gevolg is van de door de fotograaf gekozen opnamehoek en -stand;

Overwegende dat uit het voorgaande blijkt dat de litigieuze foto's het resultaat zijn van een intellectuele activiteit van fotograaf De C. die er een duidelijk individueel uitzicht aan heeft gegeven, zodat zij zijn persoonlijk stempel dragen; dat deze beide foto's dan ook origineel zijn en derhalve ontegenzeggelijk auteursrechtelijke bescherming genieten;

Overwegende dat geïntimeerde door deze foto's te publiceren zonder toestemming van hun auteur of zonder vermelding van zijn naam, het reproductierecht van de fotograaf heeft geschonden en aldus onrechtmatig handelde; dat de wijze waarop geïntimeerde in het bezit kwam van bewuste foto's en het feit dat hij de naam van de fotograaf niet kende, daaraan niets wijzigt;

Overwegende dat de verwijzing van geïntimeerde naar de wetgeving inzake tekeningen en modellen ter zake niet dienend is, ook niet analogisch;

Overwegende dat op de foto die voorkomt op het bovenste gedeelte van de frontpagina van de folder van geïntimeerde de naam van de firma T. werd weggewerkt; dat deze zeer beperkte en vrij onopvallende ingreep de integriteit van het werk niet in gevaar kan brengen; dat deze ingreep nochtans noodzakelijk was om het geïntimeerde mogelijk te maken deze foto in haar voordeel te gebruiken;

2. Overwegende dat ten gevolge van de onrechtmatige handelwijze van geïntimeerde, De C. ongetwijfeld schade heeft geleden; dat de juiste omvang van deze schade moeilijk te bepalen is, zodat het hof aangewezen is op een begroting ex aequo et bono; dat dit echter niet belet dat de elementen dienen te worden onderzocht die deze begroting beïnvloeden;

Overwegende dat de auteur allereerst materiële schade lijdt, nl. het verlies van de rechten die hij had kunnen aanrekenen voor het gebruik van zijn foto's; dat er voor de omvang van deze schade bepaalde aanwijzingen bestaan, nl. de door appellante gehanteerde tarieven en hetgeen de firma T. destijds heeft moeten betalen om de foto's te laten realiseren;

Overwegende dat overeenkomstig de door appellante voorgelegde tarieven 1986 voor de publikatie van een foto in kleur op de voorpagina van een catalogus verspreid op minder dan 3.000 exemplaren, 9.110 fr. aangerekend mag worden; dat zulks uiteraard het tarief is dat wordt aangerekend aan diegene die met toestemming van de auteur een foto afdrukt, zodanig dat de schadevergoeding in geval van onrechtmatig gebruik van een foto in ieder geval hoger moet liggen om te verhinderen dat zou worden gespeculeerd op het eventueel niet ontdekken van het misbruik;

Overwegende dat, indien geïntimeerde zelf fotomateriaal had moeten laten vervaardigen voor haar reclamefolder, zij zich ongetwijfeld aan een uitgave had moeten blootstellen vergelijkbaar met die van de firma T. aan fotograaf De C., nl. 20.200 fr.;

Overwegende dat de auteur tevens kosten moet maken om de inbreuken op zijn auteursrecht rechtstreeks of onrechtstreeks op te sporen en te beschermen; dat diegene die een beschermd werk effectief onrechtmatig gebruikt, mede deze kosten moet dragen;

Overwegende dat, door aan de auteur geen toestemming tot reproductie te vragen, deze in de onmogelijkheid werd gesteld om zijn naam te laten vermelden bij de gepubliceerde foto's en zodoende een kans heeft gemist om als fotograaf een zekere naambekendheid te verwerven; dat het recht op de vermelding van de naam van de auteur bij de reproductie van een beschermd werk een moreel recht vormt, waarvan de schending eveneens schade veroorzaakt;

Overwegende dat de auteur door het miskennen van zijn auteursrecht tevens morele schade lijdt, nu ieder kunstenaar precies de grootste voldoening put uit de erkenning van zijn werk;

Overwegende dat, gelet op al die omstandigheden, de door fotograaf De C. geleden schade in billijkheid kan worden bepaald op 35.000 fr. per gepubliceerde foto;

...

NOOT—Auteursrecht op foto's

1. Met de uitspraak van het Hof van Beroep te Brussel van 29 maart 1991 is ongetwijfeld een belangwekkend arrest toegevoegd aan de rechtspraak die op een steeds meer bevestigende wijze de *auteursrechtelijke bescherming van foto's* erkent. Het belang van deze bescherming uit kracht van het auteursrecht neemt overigens toe door het veelvuldig gebruik van foto's voor tal van toepassingen in de media- en reclamesector en in het kader van de toenemende mogelijkheden van productie, registratie, transmissie, consultatie en reproductie van foto's via de meest verfijnde technologieën. Ook op dit vlak houdt de toepassing van het auteursrecht dus verband met wat wel eens als «de oprukkende beeldcultuur» wordt aangeduid. Hierna worden de basisprincipes en de modaliteiten van de auteursrechtelijke bescherming van foto's nader toegelicht uitgaande van het arrest van 29 maart 1991.

2. Gedurende lange tijd hebben fotografen moeite gehad om hun foto's beschermd te zien onder toepassing van de auteurswet van 22 maart 1886 (voor de Nederlandse tekst, zie *B.S.*, 14 juli 1981, en Van Hecke, G., Remouchamps, L. en Gotzen, F., *Wetboek Intellectuele Rechten*, Gent, Story-Scientia, 1983, IV.A.1). De wetgever van 1886 had de fotografische werken niet expliciet aangewezen als auteurswerken en de vroegste rechtspraak die met de eis tot auteursrechtelijke bescherming van foto's werd geconfronteerd, stond veeleer afkerig om fotografische werken de auteursrechtelijke bescherming te verlenen zoals de werken van letterkunde of kunst (art. 1 A.W.) (Rb. Brussel, 25 januari 1893, *Pas.*, 1893, III, 82; Rb. Antwerpen, 21 november 1903, *P.P.*, 1904, nr. 334). Latere rechtspraak opende de mogelijkheid van auteursrechtelijke bescherming voor fotografische werken, maar alleen indien de overgelegde foto's een «artistiek karakter» vertoonden, waarmee i.t.t. de andere soor-

ten auteurswerken, een artistiek criterium werd toegevoegd aan het auteursrechtelijk werkbegrip.

Mede onder invloed van de Berner Conventie die sedert de versie van 1948 in art. 2, 1°, de «photografische werken en werken verkregen door en met de fotografie overeenstemmend procédé» expliciet onder de bescherming van het auteursrecht bracht, is gaandeweg het bijkomende vereiste van het esthetisch of artistiek karakter van de foto verdwenen (Conventie van Bern van 26 juni 1948 voor de bescherming van letterkundige en kunstwerken, goedgekeurd bij de wet van 25 juni 1951, *B.S.*, 13 oktober 1951, en Van Hecke, G., Remouchamps, L. en Gotzen, F., *Wetboek Intellectuele Rechten*, o.c., IV.C.1).

Af en toe herleefde de discussie evenwel en ook in een aantal meer recente uitspraken werd als bijkomende voorwaarde de artistieke kwaliteit van de foto naar voren geschoven om op de auteursrechtelijke bescherming aanspraak te kunnen maken (zie o.a. Rb. Antwerpen, 15 mei 1975, *R.W.*, 1975-76, 2017; Antwerpen, 4 mei 1976, *R.W.*, 1976-77, 2551; Rb. Luik, 27 januari 1984, *Rev.Liège*, 1984, 129; over deze discussie zie ook Van Isacker, F., «Atomium en auteursrecht», *R.W.*, 1958-59, 664-674; Berenboom, A., *Le droit d'auteur*, Brussel, Larcier, 1984, nr. 30; Van Isacker, F., *Kritische synthese van het Belgisch auteursrecht*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1985, nr. 33; Corbet, J., noot onder Antwerpen, 4 mei 1976, *R.W.*, 1976-77, 2553-2554; Van Bunnin, L., «Droits d'auteurs. Dessins et modèles. Examen de jurisprudence (1982 à 1988)», *R.C.J.B.*, 1990, 619-622; Van Hecke, G., Gotzen, F. en Van Hoof, J., «Overzicht van rechtspraak. Industriële eigendom, auteursrecht. 1975-1990», *T.P.R.*, 1990, nrs. 21-30; Strowel, A., «L'originalité en droit d'auteur: un critère à géométrie variable», *J.T.*, 1991, 513-518). In een arrest van 16 juni 1987 was het Hof van Beroep te Luik van oordeel dat foto's niet ressorteren onder de bescherming van de auteurswet «parce qu'elles ne présentaient pas d'originalité esthétique, sentiment du beau et du sublime, permettant de les mettre au rang des oeuvres photographiques d'art, même si sur le plan technique, elle touchaient à la perfection» (Luik, 16 juni 1987, *J.L.M.B.*, 1987, 1369).

Met het arrest van het Hof van Cassatie van 27 april 1989 werd klaarder dan ooit tevoren duidelijk gemaakt dat het artistieke criterium geen voorwaarde mag zijn voor de auteursrechtelijke bescherming: voor foto's geldt net als voor andere auteurswerken de voorwaarde van de originaliteit. Het Hof van Cassatie was van oordeel dat de «Auteurswet van 22 maart 1886 en het Verdrag van Bern bescherming verlenen aan alle voortbrengselen op het gebied van de letterkunde, wetenschap en kunst die het stempel van een persoonlijkheid dragen». En verder besliste het Hof dat «wil een fotografie de wettelijke bescherming genieten, het nodig maar voldoende is dat ze uitdrukking is van de intellectuele inspanning van de maker ervan, welke voorwaarde onontbeerlijk is om aan het werk het vereiste individuele karakter te geven waardoor een schepping ontstaat». Esthetische oorspronkelijkheid of artistieke waarde zijn geen wettelijke voorwaarden voor de bescherming (Cass., 27 april 1989, *R.W.*, 1989-90, 362). Het werk moet het persoonlijk stempel van de maker dragen opdat het werk als een oorspronkelijk en origineel auteurswerk kan worden beschouwd (Cass., 25 oktober 1989, *R.W.*, 1989-90, 1061; Corbet, J., «Vijf jaar auteursrecht», *R.W.*, 1991-92, 181-183). Volledig in aansluiting

met de geciteerde cassatierechtspraak is volgens het arrest van 29 maart 1991 van het Hof van Beroep te Brussel een foto als een origineel auteurswerk te beschouwen «wanneer de foto de uitdrukking is van de intellectuele inspanning van de fotograaf en zij het stempel van diens persoonlijkheid draagt». En het arrest beklemtoont terecht dat de originaliteit van een kunstwerk niet mag worden verward met de artistieke of esthetische waarde ervan.

3. Hoewel de beoordeling van het originaliteitskarakter van de foto ontegenzeglijk een aantal subjectieve elementen bevat, kan worden vastgesteld dat samen met het verdwijnen van de artistieke voorwaarde, de recente rechtspraak de lat niet uitzonderlijk hoog legt wat de originaliteitsvoorwaarde voor de fotografische werken betreft (Rb. Brussel, 19 juni 1987, *J.L.M.B.*, 1988, 1504; Rb. Brussel, 27 september 1989, *Ing.Cons.*, 1989, 271; Brussel, 8 maart 1989, *J.T.*, 1989, 404, en *J.L.M.B.*, 1989, 885; Rb. Brussel, 21 september 1990, *T.B.B.R.*, 1991, 292).

Volgens het geannoteerde arrest is het totaal irrelevant dat de foto's in opdracht zijn genomen: de omstandigheid dat de opdrachtgever heeft aangeduid welke voorwerpen dienden te worden gefotografeerd en op welke locatie, sluit volgens het hof de originaliteit van de foto's niet uit. Indien de inbreng van de opdrachtgever een duidelijke weerslag zou hebben op de compositie, vorm of stijl van de foto, zouden opdrachtgever en fotograaf eventueel als co-auteurs kunnen worden beschouwd en daardoor samen in onverdeeldheid het auteursrecht op de foto's bezitten in de zin van art. 6 A.W. (vgl. Hof Amsterdam, 7 april 1988, *Informatierecht/AMI*, 1991, 9, en Hoge Raad, 1 juni 1990, *Informatierecht/AMI*, 1991, 7 en 10; voor Nederland zie ook Kloosterboer, K., *Foto-auteursrecht in theorie en praktijk*, Arnhem, Gouda Quint, 1990, 109 pp.).

De inhoud is evenmin determinerend: ook de foto waarop banale toestellen zijn afgebeeld, in een kale of wanordelijke ruimte, kan een auteurswerk zijn. I.c. betreft het mechanische toestellen bestemd om koetswerk op trekken, toestellen die staan opgesteld in een magazijn of garageruimte. Een arrest van 15 februari 1990 van het Hof van Beroep te Antwerpen houdt een zelfde benadering in van de auteursrechtelijke bescherming van vrij banale auteurswerken: «Overwegende dat elke schepping, elke tekening, elke afbeelding het voorwerp van een auteursrechtelijke bescherming kan zijn als haar opvatting, haar uitwerking of haar vorm de uitdrukking is van een origineel idee, een eigen stempel of een intellectuele inspanning; overwegende dat er geen voorwerpen, geen geografische kaarten of geen afbeeldingen bestaan die niet vatbaar zijn voor auteursrechtelijke bescherming, daar zelfs een afbeelding van een pijp waarvan wordt beweerd dat het helemaal geen pijp is, wordt beschouwd als een origineel kunstwerk; dat de acribie waarmee een object wordt nagebootst of de nauwgezetheid waarmee een stadsplan of dorpskern in kaart wordt gebracht niet verhindert dat de voorstelling, de uitwerking of de lay-out getuigen kan van originaliteit, van persoonlijk werk en van eigen schepping; dat trouwens ook een fotografische afbeelding of een hyperrealistische weergave van de werkelijkheid auteursrechtelijke bescherming kan genieten daar zin voor realiteit en accuratesse geen hinderpalen zijn voor persoonlijke creativiteit» (Antwerpen, 15 februari 1990, *R.W.*, 1990-91, 21).

En ook de bestemming van de foto's speelt geen beslissende rol bij de beoordeling van de originaliteit. Ongeacht of

het fotomateriaal bestemd is voor een reclamefolder, dan wel voor een kunsttentoonstelling, het is het intrinsieke originele karakter van de foto's dat decisief is voor de beoordeling als auteurswerk. Ook louter informatieve of documentaire foto's waarop zoals i.c. bedrijfsmateriaal is afgebeeld, bestemd voor een reclamefolder zonder de minste artistieke waarde, kan auteursrechtelijk beschermd zijn (zie ook F. Gotzen, «Publiciteit en intellectuele rechten», in Neels, L. (red.), *Mediarecht* 1983, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1984, 120-138; Berenboom, A., o.c., nr. 17-26; Corbet, J., «Belgium» in Nimmer, M.B. en Geller, P.E., *International Copyright Law and Practice*, New York, Matthew Bender, 1991, BEL 10-12).

I.c. is het hof van oordeel dat door de *opstelling* van de te fotograferen objecten binnen een bepaalde ruimtelijke omgeving en door de *opnamehoek* van de camera, de foto een duidelijke *compositie* bezit en dat daardoor een visuele indruk wordt gegeven van de kracht van het gefotografeerde toestel. Het hof leidt daaruit af dat de foto's het resultaat zijn van een intellectuele activiteit van de fotograaf waardoor de foto's zijn persoonlijk stempel dragen, dus origineel zijn en dus auteursrechtelijk beschermd zijn. Zoals het Hof van Beroep te Brussel in het arrest van 8 maart 1989 eerder ook al van oordeel was dat «que si l'événement reproduit dans un document photographique ne crée pas nécessairement une oeuvre d'art, il demeure que les circonstances, le choix du sujet et la vision du photographe peuvent – comme dans le cas d'espèce – conférer à son oeuvre un caractère unique et déterminé que le droit protège en lui reconnaissant la qualité d'oeuvre d'art (...)» (Brussel, 8 maart 1989, *J.L.M.B.*, 1989, 885).

4. Het geannoteerde arrest onderstreept nogmaals dat de *afstand* van auteursrecht niet wordt vermoed en dat de afstand van het kunstwerk zelf niet zonder meer de afstand van het auteursrecht impliceert. De opdrachtgever tot het maken van bepaalde foto's wordt wel eigenaar van deze foto's, maar het is de auteur-fotograaf die de auteursrechten en dus ook het reproductierecht behoudt, zonder dat hij zich daarvoor naar de opdrachtgever toe vooraf uitdrukkelijk zijn auteursrecht moet voorbehouden. Het is aan de opdrachtgever en eventueel aan de latere derden-verkrijgers van het fotomateriaal om te bewijzen dat zij van de fotograaf toestemming hebben gekregen tot reproductie. I.c. is het hof van oordeel dat de overdracht van het reproductierecht van de fotograaf aan de opdrachtgever niet wordt bewezen en geenszins blijkt uit de in de factuur vermelde bepalingen. De wijze waarop geïntimeerde in het bezit kwam van de foto's en het feit dat hij de naam van de fotograaf niet kende, doet niets af aan de verplichting tot het verkrijgen van de auteursrechtelijke toestemming tot exploitatie van de foto's.

Het arrest bevestigt dat een derde-verkrijger van fotomateriaal niet mag overgaan tot de reproductie van de auteursrechtelijk beschermde foto's. Als gebruiker is hij gehouden vooraf toestemming te vragen aan de fotograaf en moet de derde-gebruiker dus minstens effectieve stappen ondernemen om de toestemming tot reproductie van de auteursrechtelijke te krijgen (Rb. Brussel, 27 september 1989, *Ing.Cons.*, 1989, 271). Daartoe moet hij contact opnemen hetzij met de fotograaf zelf, hetzij met de auteursvereniging waarvan de fotograaf mogelijk lid is (bv. de Foto-Auteurs-Maatschappij SOFAM of de algemene auteursvereniging SABAM).

5. De aandacht zij erop gevestigd dat het hof aanneemt dat voor de *raming van de schade* niet alleen rekening dient te worden gehouden met de gederfde vergoedingen die de auteur normaal had kunnen verwerven indien vooraf om zijn toestemming was gevraagd voor het gebruik van zijn foto's. Het hof is van oordeel dat de schadevergoeding in geval van onrechtmatig gebruik van een foto in ieder geval hoger moet liggen dan wat normaal zou zijn aangerekend aan auteursvergoeding en dit «om te verhinderen dat zou worden gespeculeerd op het eventueel niet ontdekken van het misbruik». Ook het feit dat de auteur kosten heeft moeten maken om de inbreuken op zijn auteursrecht op te sporen en vergoed te zien, wettigt een bijkomende schadevergoeding boven op het tarief dat normaal verschuldigd zou zijn voor de bedoelde reproducties (vgl. Vred. Hamme, 4 april 1989, *T.V.P.*, 1991, 254).

6. Interessant in het geannoteerde arrest is ook de toepassing van het *recht op paterniteit* en van de erkenning van het moreel recht van de vermelding van de naam van de auteur (i.v.m. de morele rechten, zie Van Isacker, F., *De morele rechten van de auteur*, Brussel, Larcier, 1961 en Eeckman, P., «De morele rechten van de auteur», in Corbet, J. (red.), *Honderd jaar auteurswet*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1986, 43-63). Bij de bepaling van de schade van de auteur-fotograaf houdt het hof rekening met het feit dat de gepubliceerde foto's niet de naam van de fotograaf vermelden, waardoor deze een kans heeft gemist om als fotograaf een zekere naambekendheid te verwerven. Door aldus de schending van het recht op vermelding van de naam als een schadeverwekkende daad te beschouwen, maakt het arrest toepassing van art. 6bis, 1° van de Berner Conventie, volgens hetwelk «onafhankelijk van de vermogensrechtelijke auteursrechten en zelfs na afstand van die rechten (...) de auteur gedurende heel zijn leven het recht het vaderschap van een werk op te eisen (behoudt) (...)». De niet-vermelding van de naam van de fotograaf op de ongeoorloofde reproducties geeft aanleiding tot een morele schade van de fotograaf, aangezien, aldus het hof, «ieder kunstenaar precies de grootste voldoening put uit de erkenning van zijn werk».

7. Te vermelden is nog dat, alvorens tot de reproductie van foto's over te gaan in een boek, een brochure, een folder, een tijdschrift, een krant of in een audiovisueel programma, niet alleen de toestemming moet worden gevraagd aan de auteursrechtelijke, maar dat in principe ook aan de personen die herkenbaar op de foto zijn afgebeeld, vooraf om hun toestemming moet worden gevraagd. Noch de maker, noch de eigenaar van een portret heeft het recht om het te verveelvoudigen of in het openbaar ten toon te stellen zonder de toestemming van de geportretteerde. Dit *recht op afbeelding* van de geportretteerde is vastgelegd in art. 20 A.W. De eerdere openbaarmaking van de foto waarop een persoon is afgebeeld, impliceert geenszins de toestemming tot een nieuwe vorm van openbaarmaking. Openbare figuren evenwel kunnen in het kader van de actualiteitsverslaggeving en van de berichtgeving in de media geen aanspraak maken op een dergelijk recht op afbeelding (zie ook Voorhoof, D., «Het recht op afbeelding en de toestemming van de geportretteerde», *R.W.*, 1986-87, 2386-2389; Rb. Brussel, 12 oktober 1988, *T.B.B.R.*, 1990, 250; Rb. Antwerpen, 12 mei 1989, *R.W.*, 1989-90, 654; Brussel, 4 oktober 1989, *R.W.*, 1989-90, 651; Rb. Brugge, 31 januari 1991, *R.W.*, 1991-92, 234). De toestemming van de geportretteerde om tot repro-

duktie of openbaarmaking te mogen overgaan volstaat uiteraard niet: bovenop dient vooraf ook de toestemming van de maker van de foto, van de fotograaf te worden verkregen.

8. Anderzijds zij er de aandacht op gevestigd dat art. 21bis A.W. (*informatief citaatrecht*) geenszins een uitzondering inhoudt op de auteursrechtelijke aanspraken van de fotograaf. Foto's die een weergave bevatten van geëxposeerde schilderijen of beeldhouwwerken van een tentoonstelling mogen in het kader van de actualiteitsverslaggeving wel door de auteur-fotograaf gereproduceerd worden zonder toestemming van de makers van de geëxposeerde schilderijen of beeldhouwwerken. Maar elke derde die op zijn beurt gebruik wil maken van deze foto's, eventueel in het kader van de actualiteitsverslaggeving, moet daarvoor in principe de toestemming vragen aan de fotograaf. Overname van foto's zonder toestemming van de auteursrechthebbende is slechts geoorloofd voor zover het gaat om «korte uittreksels» met het strikte doel verslag te geven van actuele gebeurtenissen (art. 21bis, eerste lid, A.W.). Uitzonderlijk kan ten aanzien van fotografische auteurswerken ook toepassing worden gemaakt van art. 21bis, tweede lid, A.W. bijvoorbeeld naar aanleiding van een tentoonstelling van fotografische werken als werken van beeldende kunst. In dit geval is de reproductie toegestaan van de werken in hun geheel, voor zover tenminste ook hier de weergave van de foto's past in het kader van de actualiteitsverslaggeving.

9. Ten slotte nog een korte verwijzing «de lege ferenda» inzake de auteursrechtelijke bescherming van foto's. Het voorstel van wet betreffende het auteursrecht, de naburige rechten en het kopiëren voor eigen gebruik van geluids- en audiovisuele werken vermeldt in de opsomming van art. 1 onder «werken»: «alle oorspronkelijke scheppingen, onder meer op het gebied van letterkunde, wetenschap en kunst, welke ook de wijze of de vorm van uitdrukking zij – grafisch, audiovisueel of anderszins – zoals (...) fotografische werken en werken die tot uitdrukking zijn gebracht via een aan de fotografie verwant procédé» (voorstel van wet betreffende het auteursrecht, de naburige rechten en het kopiëren voor eigen gebruik van geluids- en audiovisuele werken, *St., Senaat*, B.Z. 1988, nr. 329/2, 355, Lallemand). Hiermee wordt geopteerd voor het opnemen in de Belgische auteurswet van het in de rechtspraak ontwikkelde basiscriterium van de oorspronkelijkheid van het auteursrechtelijk werkbe-grip en worden, in navolging van de opsomming in de Berner Conventie, voortaan ook de fotografische werken expliciet opgenomen in de niet-limitatieve opsomming van de soorten auteurswerken. Van belang is ook het feit dat het wetsvoorstel naast de bestaande exploitatierechten van de auteur ook de verspreiding onder het publiek van auteurswerken onder de bescherming van het auteursrecht plaatst. Onder «verspreiding onder het publiek» wordt verstaan: «elke handeling waarbij een of meer exemplaren of kopieën van een werk aan het publiek worden aangeboden, inzonderheid door verkoop, uitlening of verhuring» (art. 1, 10°, van het wetsvoorstel nr. 329/2).

Opmerkelijk is vooral dat art. 60 van het wetsvoorstel bovendien bescherming beoogt te verlenen aan foto's die géén auteurswerken zijn in de zin van het eerder geciteerde art. 1 van het wetsvoorstel. Foto's die niet beantwoorden aan de voorwaarde van de oorspronkelijkheid, kunnen volgens het wetsvoorstel toch rekenen op een zekere bescherming. Deze categorie foto's zijn dus geen auteurswerken in de zin

van het auteursrecht aangezien zij niet de vereiste originaliteit bezitten noch het stempel dragen van het scheppend vermogen van de maker (*St., Senaat*, B.Z. 1988, nr. 329/2, 248; zie ook art. 118 van de Spaanse auteurswet en art. 72 van de Duitse auteurswet). Ten aanzien van dergelijke foto's geldt dan geen verbodsrecht van de maker maar bestaat enkel een recht op vergoeding in geval van reproductie of publieke verspreiding of mededeling van deze foto's. Het is de bedoeling om aan deze categorie foto's toch een zekere graad van bescherming te verlenen, blijkbaar omdat men vrees dat bij de concrete beoordeling van de originaliteit van heel wat fotografisch materiaal, foto's over het algemeen moeilijker dan andere werken van letterkunde, kunst of wetenschap, als auteurswerken erkend zullen worden. Gelet op de recente rechtspraak in België in verband met de auteursrechtelijke bescherming van foto's en in het bijzonder rekening houdende met het arrest van het Hof van Beroep te Brussel van 29 maart 1991, kan men de vraag stellen of deze vrees gewettigd is, nu blijkt dat de rechtspraak juist blijk geeft van een pertinente erkenning van het originaliteitsgehalte van fotografische werken. Door de introductie van een bijkomende categorie foto's bestaat juist het gevaar dat in de toekomst steeds meer fotografische werken niet langer als auteurswerken zullen worden erkend en op die manier terecht komen in de categorie met een lager beschermingsniveau.

Terwijl voor de foto's-auteurswerken een beschermingsduur is bepaald van 70 jaar na het overlijden van de maker (artt. 3 en 12), geldt het recht op vergoeding voor de andere foto's slechts voor een periode van 25 jaar te rekenen vanaf de verspreiding of reproductie van de foto's onder het publiek (art. 60, derde lid).

Vermelden we dat het wetsvoorstel ook voorziet in een uitdrukkelijke erkenning van de morele rechten van de auteur, hetgeen i.c. voor het paterniteitsrecht en het integriteitsrecht op fotografische werken een belangrijke bescherming kan verlenen aan de maker-fotograaf (art. 2, tweede lid, en art. 10 van het wetsvoorstel nr. 329/2). Ook in geval van gebruik van foto's volgens de bepalingen van art. 60 van het wetsvoorstel, moet de naam van de maker vermeld worden.

Verder voorziet het wetsvoorstel in de mogelijkheid van reproductie van «korte fragmenten» uit werken die op grafische of op soortgelijke wijze zijn vastgelegd, in zoverre dit gebeurt voor eigen gebruik van een natuurlijke persoon of voor intern gebruik van een rechtspersoon. De maker kan zich niet verzetten tegen een dergelijke vorm van reproductie in zoverre het werk op een geoorloofde wijze openbaar is gemaakt (art. 34 wetsvoorstel nr. 329/2). Allicht kan deze bepaling een mogelijkheid bieden tot interne reproductie van fotomateriaal binnen bv. het kader van archivering van fotomateriaal. Ook het informatief citaatrecht zoals vastgelegd in hetzelfde artikel 34 van het wetsvoorstel laat mogelijk een iets ruimere toepassing toe van het gebruik van fotografische werken in het kader van de verslaggeving over actuele gebeurtenissen. Art. 34, eerste lid, van het voorstel voorziet in de mogelijkheid tot «de vastlegging, de reproductie, de verspreiding onder het publiek en de mededeling aan het publiek, met het oog op informatie, van korte fragmenten uit werken in een verslag dat, volgens welk procédé ook, over actuele gebeurtenissen wordt uitgebracht».

10. De *uitdrukkelijke erkenning van de auteursrechtelijke bescherming van foto's* in de recente rechtspraak en het steeds nadrukkelijker opkomen voor de auteursrechtelijke bescherming van foto- en beeldmateriaal, hetzij door de fotografen zelf, hetzij door toedoen van hun auteursverenigingen, heeft mede tot gevolg dat de voorbije jaren steeds vaker in rechte wordt opgetreden tegen derde-gebruikers die foto's reproduceren of in openbare circulatie brengen zonder inachtneming van het auteursrecht van de fotograaf. Bij de minste twijfel omtrent de mogelijke auteursrechtelijke bescherming van een foto, wat ook de oorsprong of de wijze van verkrijging is, doet men er bijgevolg goed aan vooraf in contact te treden met de auteur-fotograaf of met de bovenvermelde auteursverenigingen, daar men anders het risico loopt achteraf de rekening gepresenteerd te krijgen. Als het wetsvoorstel-Lallemant in zijn huidige versie wordt goedgekeurd, betekent dit tegelijk dat voor de toekomst het gebruik van een nog ruimere categorie van foto's aan een vergoedingsplicht zal verbonden zijn terwijl anderzijds bepaalde vormen van reproductie in het kader van eigen gebruik, archivering en informatief citaat, toelaatbaar kunnen zijn.

Dirk Voorhoof

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER — 25 OKTOBER 1991

Voorzitter: de h. Vandeplas

Raadsheren: de hh. Luyckx en Michiels (rapporteur)

Openbaar ministerie: mevr. Van Leuven

Advocaat: mr. Lambert loco Segers

Strafvordering — Hoger beroep — Partieel hoger beroep — Beklaagde — Samenloop

Wanneer de beklagde en de procureur des Konings hun hogere beroepen hebben beperkt tot een gedeelte van de telastleggingen, terwijl de eerste rechter één enkele straf heeft uitgesproken wegens een strafbaar feit dat het voorwerp van meerdere telastleggingen uitmaakt, is de rechter in hoger beroep verplicht kennis te nemen van alle telastleggingen die worden beschouwd als één ondeelbaar geheel.

B.

Overwegende dat de eerste rechter beklagde Olaf B. wegens feit A (opzettelijke zware slagen of verwondingen) veroordeelde tot een gevangenisstraf van vier maanden en een geldboete van 100 fr. voor de vermengde feiten B (onopzettelijke slagen of verwondingen), D (dronken voeren), E (geïntoxiceerd voeren), F en G (beide onaangepaste snelheid) bij toepassing van artikel 65 van het Strafwetboek één enkele straf oplegde, nl. een geldboete van 200 fr. en een ontzetting uit het recht tot voeren van 1 maand uitsprak;

Overwegende dat beklagde zijn hoger beroep beperkte tot de feiten A, D, E en G en het openbaar ministerie enkel dit partieel hoger beroep gevolgd heeft;

Overwegende dat, in strijd met de stelling van het openbaar ministerie, de appelrechter, wanneer de beklagde en de procureur des Konings hun hogere beroepen hebben be-

perkt tot een gedeelte van de telastleggingen, terwijl de eerste rechter één enkele straf heeft uitgesproken wegens een strafbaar feit dat het voorwerp van meerdere telastleggingen uitmaakt, verplicht is kennis te nemen van al de door deze enkele straf beteugelde telastleggingen die worden beschouwd als één ondeelbaar geheel;

Overwegende dat het partieel hoger beroep zowel van de procureur des Konings als van de beklagde zelf aldus het feit onder al zijn telastleggingen onderwerpt aan het Hof, zodat het Hof, behalve de telastlegging A, ook de telastleggingen B, D, E, F en G te beoordelen heeft;

...

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER — 18 DECEMBER 1991

Voorzitter-rapporteur: de h. Vandeplas

Raadsheren: de hh. Luyckx en Renaers

Openbaar ministerie: mevr. Van Leuven

Advocaten: mrs. Verreet, De Gryse en Bonjé

1. Auteursrecht — a) Logo — Spaanse wet — b) Verdrag van Bern — Toepasselijke bepalingen — 2. Merk — a) Merk van algemene bekendheid — Begrip — b) Namaking — Begrip

1.a) De Belgische rechter die een Spaans logo dient te beoordelen naar de kunstzinnigheid ervan, dient niet subjectief volgens zijn eigen opvattingen te redeneren, maar moet rekening houden met het begrip «kunstwerk» in de zin van de Spaanse wetgeving.

b) De wijzigingen van het Verdrag van Bern voor de bescherming van letterkundige en kunstwerken, als herzien te Stockholm op 14 juli 1967, in zoverre ze de artt. 1 tot en met 21 betreffen, zijn niet toepasselijk in België, daar de wet van 26 september 1974 die het Verdrag van Stockholm goedkeurde, uitdrukkelijk heeft vermeld dat deze artikelen niet gelden voor België.

2.a) Om in aanmerking te komen als een merk van algemene bekendheid kan in bepaalde gevallen een beperkte groep personen volstaan, nl. wanneer het gaat om een produkt of een fabriek dat slechts door zeer gespecialiseerde vaklieden wordt aangewend of gebruikt, maar het is onontbeerlijk dat het brede publiek vertrouwd is met het merk van een alledaagse consumptiegoed wil het aanspraak kunnen maken op het statuut van merk van algemene bekendheid.

b) De namaking van een merk bestaat niet alleen in het grafisch nabootsen of tekenen, maar ook in het drukken, het uitvoeren van de bestelling, het aanvoeren van de vervalste etiketten, het opslaan en het bewaren ervan daar het gaat om het verlenen van een medewerking aan de namaking in de zin van art. 9 van de wet van 1 april 1879.

N.V. G. t/ Den D.

Overwegende dat Jacques den D. wordt vervolgd wegens overtreding van de auteurswet en van de merkenwet van 1 april 1879;

Overwegende dat de N.V. L. eind 1986 een bestelling kreeg van 36 containers soepblokjes van de B.V. N. en dat

de overeenkomst inhield dat deze koopwaar in de loop van het jaar 1987 zou worden geleverd in Afrika;

Overwegende dat de overeenkomst vermeldde dat de N.V. L. de produkten zou maken, deze omwickelen met de labels van de B.V. N. en de goederen dan zou vershippen naar Afrika; dat de wikkels en etiketten begin januari 1987 bij de firma L. toekwamen en dat onmiddellijk werd vastgesteld dat de wikkels en etiketten grote gelijkenis vertoonden met deze van de N.V. G. uit Barcelona;

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat de bestelling van de etiketten en van de wikkels werd gedaan door de Nederlandse B.V. N. en dat de N.V. L. nooit enige bestelling plaatste bij de GmbH S.;

Overwegende dat in elk geval de N.V. L. in de loop van de maand januari 1987 een levering van wikkels en etiketten ontving en dat ze reeds op 21 januari 1987 telefonisch contact opnam met de firma N. om haar bezorgdheid te uiten over de uitgesproken gelijkenis («the utmost resemblance») van de verpakking met die van de N.V. G.; dat ze in een brief van 22 januari 1987 aan de firma N. nu schriftelijk uiting gaf aan haar beduchtheid en haar ongerustheid daar ze ervan overtuigd was dat de namaking aanleiding zou geven tot moeilijkheden met de concurrentie («you are surely heading for trouble»), maar dat deze vrees de N.V. L. toch niet belet heeft de betrokken wikkels en etiketten in ontvangst te nemen, in voorraad te houden voor verkoop en ze te gebruiken voor de verpakking van haar eigen koopwaar;

Overwegende dat de beklaagde verwijst naar een geruststellend telexbericht van de firma N. van 3 februari 1987, maar dat het slechts om een intentieverklaring ging, zonder enige juridische draagwijdte, die de beklaagde in geen geval kon misleiden of doen aarzelen omtrent de bedrieglijke aard van de namaking;

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat niet kon worden gewacht op het naschrift van het registratiecertificaat dat N. in Conakry zou aanvragen, daar de vervalddag voor het documentair krediet naderde; dat de vlotte afhandeling van de vershipping evenwel geen aanvaardbare reden was om in strijd met de wettelijke voorschriften mee te werken aan de bedrieglijke namaking van de produkten van de N.V. G.;

Overwegende dat bij een huiszoeking door de gerechtelijke politie te Antwerpen, elf volledige en één onvolledige palet verpakkingsmateriaal in beslag werd genomen bij de firma L.;

Overwegende dat de beklaagde strafrechtelijk verantwoordelijk is voor de N.V. L.; dat hij trouwens gedelegeerd bestuurder van deze firma was sedert 25 oktober 1985;

Overwegende dat aan de beklaagde een overtreding van de auteurswet ten laste wordt gelegd door de namaking van de gedrukte wikkels en de etiketten te verkopen, te koop te stellen of in voorraad te hebben voor de verkoop of in België te hebben ingevoerd voor handelsdoeleinden; dat hierbij wordt bedoeld dat het logo van de firma G. auteursrechtelijke bescherming genoot;

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat voor die auteursrechtelijke bescherming de specifieke regel vervat in artikel 2, vijfde lid, van de Conventie van Bern dient te worden toegepast;

Overwegende dat artikel 2, vijfde lid, bepaalt dat «voor werken die alleen in het land van herkomst als tekeningen en modellen worden beschouwd, in de andere landen van de Unie enkel de bescherming kan worden ingeroepen die

in deze landen aan tekeningen en modellen wordt verleend»;

Overwegende dat de Spaanse auteurswet van 10 januari 1879 echter geen bescherming bood aan industriële tekeningen en werken en dat de wet op de industriële eigendom van 26 juli 1929 de inschrijving van de patenten en merken vereiste, terwijl er geen inschrijving van het logo is gebeurd; dat met de verdediging dan ook moet worden aangenomen dat het bewuste logo van de burgerlijke partij in Spanje, ten tijde van de feiten, geen bescherming genoot;

Overwegende dat de burgerlijke partij zich echter niet beroept op het begrip tekeningen en modellen, maar wijst op het artistiek karakter van het logo, nl. een werk van toegepaste graveerkunst of lithografisch werk; dat deze werken van toegepaste kunst luidens artikel 6 van de Berner Conventie bescherming genieten in alle landen van de Unie en dat het derhalve nutteloos is na te gaan wat door de Spaanse auteurswet van 1879 werd beschermd;

Overwegende dat zowel de beklaagde als de burgerlijke partij eenstemmig aannemen dat het bewuste logo geen bescherming kan genieten van enige auteursrechtelijke bescherming op grond van het begrip «tekening of model», maar dat niettemin moet worden nagegaan of het logo werd beschermd als werk van toegepaste kunst (graveer- of lithografeerkunst) in de zin van artikel 2, 1°, van de Berner Conventie van 9 september 1886;

Overwegende dat de burgerlijke partij het wil doen voorkomen alsof de Berner Conventie eigen criteria heeft geformuleerd om te bepalen wat een kunstwerk is in de zin van artikel 2, 1°; dat gebleken is dat de landen van de Unie uiteenlopende meningen hebben over het begrip kunstwerk en dat de Belgische rechter die een Spaans logo dient te beoordelen naar zijn kunstzinnigheid niet subjectief volgens zijn eigen opvattingen dient te redeneren, maar rekening moet houden met het begrip «kunstwerk» in de zin van de Spaanse wetgeving;

Overwegende dat de Spaanse wet van 1879 echter geen artistiek karakter toekent aan logo's of aan toegepaste kunst indien niet bewezen is dat ze een uitgesproken kunstzinnig karakter vertonen; dat te dezen de logo's aanspraak kunnen maken op een bepaalde originaliteit van kleurencombinatie, lettertype en lay-out, maar dat aan het logo geen uitgesproken kunstzinnig karakter kan worden toegeschreven;

Overwegende dat de burgerlijke partij dan verwijst naar het Berner verdrag voor de bescherming van letterkundige en kunstwerken zoals dit werd herzien te Stockholm op 14 juli 1967, maar dat deze wijzigingen van de artikelen 1 tot en met 21 voor België niet toepasselijk zijn, daar de wet van 26 september 1974 die het Verdrag van Stockholm goedkeurde, uitdrukkelijk vermeldt dat deze artikelen niet gelden voor België;

Overwegende dat de namaking van het logo, zoals omschreven in de telastlegging onder A derhalve niet onder de toepassing van de strafwet valt, nu het logo geen auteursrechtelijke bescherming genoot in België;

Overwegende dat de beklaagde echter ook wordt vervolgd wegens een inbreuk op de wet van 1 april 1879 betreffende de fabrieks- en handelsmerken;

Overwegende dat, om als een merk van algemene bekendheid te worden beschouwd, een merk niet alleen enige bekendheid in het land van oorsprong of in enig Afrikaans land moet hebben verworven, maar het ook algemene bekend-

heid dient te bezitten in het land waarvan het de rechtsbescherming inroept;

Overwegende dat het betrokken merk in de Beneluxlanden — behalve in kringen van soepfabrikanten — bij het publiek zo goed als onbekend is; dat kan worden aangenomen dat een beperkte groep personen in bepaalde omstandigheden volstaat om in aanmerking te komen als merk van algemene bekendheid, nl. wanneer het gaat om een produkt of een fabrikaat dat slechts door zeer gespecialiseerde vaklui wordt aangewend of gebruikt, maar dat voor een alledaags produkt als soepblokjes niet kan worden aangenomen dat het merk van algemene bekendheid is als het maar door een zeer selecte groep van soepfabrikanten gekend is; dat het onontbeerlijk is dat het brede publiek vertrouwd is met het merk van een alledaags consumptiegoed wil het aanspraak kunnen maken op het statuut van merk van algemene bekendheid;

Overwegende dat te dezen bijgevolg niet kan worden aangenomen dat het merk van de burgerlijke partij in België beschermd is als een merk van algemene bekendheid;

Overwegende dat, om wettelijke bescherming te genieten, behalve het geval van merken van algemene bekendheid, het merk dient te zijn gedeponeerd; dat op 12 mei 1987, lopende het gerechtelijk onderzoek, de burgerlijke partij het logo van haar firma rechtsgeldig heeft gedeponeerd; dat aan dit verste bijgevolg is voldaan;

Overwegende dat de beklaagde echter aanvoert dat hij tussen 12 en 18 mei 1987 geen daden heeft gesteld die door de wet van 1 april 1879 worden bestraft;

Overwegende dat de beklaagde de nagemaakte wikkels en etiketten in zijn bedrijf heeft opgeslagen en bewaard; dat de namaking van een merk niet alleen bestaat in het grafisch nabootsen of tekenen, maar ook in het drukken, het uitvoeren van de bestelling, het aanvoeren van de vervalste etiketten, het opslaan en het bewaren ervan daar het gaat om het verlenen van een medewerking aan de namaking in de zin van artikel 9 van de wet van 1 april 1879;

Overwegende dat het bezit van de nagemaakte wikkels en etiketten niet kan worden beschouwd als een louter onder zich houden, maar als een daad van medewerking aan de strafbare praktijken van de firma N.; dat niet in acht hoeft te worden genomen het ogenblik waarop de beklaagde de zaken in ontvangst heeft genomen, maar de termijn waarin hij de nagemaakte goederen onder zich heeft gehouden, toen hij wist dat de goederen in strijd met de wet waren nagemaakt;

Overwegende dat de beklaagde het wil doen voorkomen alsof hij deze goederen alleen maar in voorraad heeft gehouden of in zijn bezit heeft gehouden; dat de bewaring van de nagemaakte wikkels en etiketten echter een daad is van medeplegerschap aan de bedrieglijke praktijken van de firma N.; dat hij zich daar van meetaf van bewust was, hetgeen uit zijn correspondentie met de firma N. blijkt; dat uit de correspondentie met de firma S. blijkt dat ook hij zelf telefonisch contact heeft opgenomen met deze firma en een bijkomende bestelling van nagemaakte wikkels en etiketten heeft geplaatst;

Overwegende dat de beklaagde aanvoert dat het bedrieglijk opzet niet bewezen is; dat het echter geen twijfel lijden kan dat de beklaagde uit winstbejag heeft gehandeld; dat hij zelf trouwens heeft toegegeven dat hij wellicht zou hebben gewacht met de verscheping van de nagemaakte goede-

ren, maar dat hij gehouden was de goederen vlug te verschepen, daar het documentair krediet anders in het gedrang zou komen; dat hij bewust heeft meegewerkt aan de praktijken van de firma N.;

Overwegende dat de beklaagde weliswaar getracht heeft de firma N. ervoor te waarschuwen dat de namaking erge gevolgen kon hebben, maar dat daaruit zijn goede trouw niet blijkt; dat integendeel daaruit kan worden afgeleid dat hij desbewust een risico heeft genomen;

Overwegende dat de beklaagde als dader in de zin van artikel 9 van de wet van 1 april 1879 zich schuldig heeft gemaakt aan de namaking van het merk van de burgerlijke partij; dat de feiten van de telastlegging echter dienen beperkt te worden tot die gepleegd tussen 12 mei 1987 en 18 mei 1987;

...

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER — 18 DECEMBER 1991

Voorzitter-rapporteur: de h. Vandeplas
Raadsheren: de hh. Luyckx en Michiels
Openbaar ministerie: mevr. Van Leuven
Advocaat: mr. Gross

Radio en televisie — Radardetector — Bezit — Kwalificatie

Art. 7 van de wet van 30 juli 1979 betreffende de radiobeachting bestraft het te koop of ter verhuring aanbieden van zend- of ontvangtoestellen voor radioverbinding als de exemplaren ervan niet zijn goedgekeurd door de Regie als beantwoordend aan de technische voorschriften vastgesteld door de minister.

Art. 3 van de wet bestraft het houden van een zend- of ontvangtoestel voor radioverbinding zonder schriftelijke vergunning van de minister, maar dit betreft een ander feit dan het te koop of ter verhuring aanbieden van deze toestellen dat wordt bedoeld in art. 7.

B.

Overwegende dat de beklaagde wordt vervolgd wegens het te koop of ter verhuring aanbieden van zend- of ontvangtoestellen in strijd met de wet van 30 juli 1979 betreffende de radiobeachting;

Overwegende dat in het magazijn van de beklaagde een aantal radardetectoren en draadloze telefoons werd opgeslagen, maar dat er geen toestellen werden aangetroffen in de winkelruimte; dat de beklaagde heeft uitgelegd dat hij deze toestellen had aangekocht met het oog op de verkoop, maar dat hij na levering van deze goederen vernomen heeft dat de verkoop ervan verboden was in België en dat hij ze dan op de tweede verdieping van zijn magazijn heeft opgeslagen in afwachting van een wederuitvoer naar het buitenland;

Overwegende dat de beklaagde wordt vervolgd wegens het te koop of ter verhuring aanbieden van deze toestellen, maar dat niet werd vastgesteld dat hij deze goederen te koop of ter verhuring heeft aangeboden;

Overwegende dat artikel 3 van de wet van 30 april 1979 eventueel het houden van zend- of ontvangtoestellen bestraft, maar dat het hier een ander feit betreft dan het te koop aanbieden waarvoor de beklaagde te dezen werd vervolgd;

...

NOOT – Zie ook Hof Brussel, 16 november 1981, *R.W.*, 1982-83, 2352, en de noot van A. Winants; Hof Brussel, 12 maart 1986, *R.W.*, 1986-87, 2370, en de noot van A. Winants; Hof Antwerpen, 4 december 1987, *R.W.*, 1988-89, 230, en de noot van D. Merckx.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

7e KAMER – 4 DECEMBER 1990

Voorzitter: de h. Moons

Advocaten: mrs. Sterckx loco Genicot en Depuydt

Advocaat – 1. Rechtsverhouding met cliënt – Aard – 2. Civielrechtelijke aansprakelijkheid – a) Vordering na de beëindiging van de overeenkomst – b) Beoordelingsmaatstaf

1. De rechtsverhouding tussen een advocaat en zijn cliënt is van contractuele aard, zodat de advocaat die een professionele fout begaat, slechts op contractuele basis kan worden aangesproken.

2.a) Behoudens nieuwe elementen, die de cliënt niet kende op het ogenblik waarop hij besloot een einde te maken aan het mandaat van zijn advocaat, is hij niet gerechtigd om nadien een aansprakelijkheidsvordering in te stellen tegen zijn voormalige raadsman.

b) Om de professionele aansprakelijkheid van een advocaat bij het voeren van een proces te beoordelen, moet de rechter onderzoeken of die advocaat heeft gehandeld als een normaal zorgvuldig en bedachtzaam advocaat, rekening houdend met zijn optreden in de hele rechtspleging en niet alleen met een geïsoleerde handeling.

Een advocaat moet meester blijven van de algemene strategie in de behandeling van een rechtszaak.

Bij het voeren van een proces verbindt een advocaat zich tegenover zijn cliënt om behoorlijk werk te leveren, rekening houdende met alle elementen van de zaak. Deze verbintenis is steeds een inspannings- en nooit een resultaatsverbintenis.

Van H. t/ T.

Eiser, die slachtoffer was van een verkeersongeval, vordert ten laste van zijn voormalige raadsman (verweerder) een bedrag van 1.086.839 fr., onder het gebruikelijke voorbehoud, als niet betaalde compensatoire interesten, te verhogen met de compensatoire interesten vanaf 1 maart 1985. Volgens eiser had zijn raadsman deze interesten moeten vorderen op de hoofdsom, die hem werd toegekend door de politierechtbank naar aanleiding van het verkeersongeval waarvan hij het slachtoffer werd.

De ter zake dienende feiten

Verweerder trad op als raadsman van eiser, ter verdediging van zijn belangen, naar aanleiding van een verkeersongeval, waarvan eiser op 20 november 1977 te Elsene het slachtoffer werd. Eiser werd hierbij, als voetganger, bij het reglementair oversteken van de straat, omvergereden en ernstig gewond, door het voertuig, bestuurd door een zekere Michel D. Deze werd vervolgd voor de Politierechtbank te Brussel, wegens niet-naleving van de artikelen 418-420 van het Strafwetboek en van artikel 40.4.2 van het Wegverkeersreglement.

Op 16 maart 1979 spreekt de 6e Kamer van de Politierechtbank te Brussel een contradictoir vonnis uit, waarbij M.C. werd veroordeeld tot een geldboete van 6.000 fr. Verweerder, die zich namens eiser burgerlijke partij had gesteld, kreeg een provisie van 75.000 fr. te verhogen met de gerechtelijke interesten en de aanstelling van een gerechtsarts, met de gebruikelijke opdracht.

Op 9 maart 1984 betekent eiser dagvaarding aan M.D., met het oog op de verdere afhandeling van de burgerlijke belangen voor de Politierechtbank te Brussel. Bij conclusie, na deskundigenonderzoek door de gerechtsarts, vordert eiser belangrijke bedragen ter vergoeding van de schade, geleden door eiser. Hij vorderde dat alle bedragen zouden worden verhoogd met de «interesten als naar recht».

Op 30 maart 1984 wordt de zaak op burgerlijk gebied bij verstek behandeld, ten laste van M.D. en op tegenspraak ten aanzien van huidige eiser.

Op 2 mei 1984 velt de politierechtbank een gemotiveerd verstekvonnis. De rechtbank kent een totaal bedrag toe van 2.096.890 fr. te verminderen met de toegekende provisie van 75.000 fr. en te vermeerderen met de gerechtelijke interesten.

Op 6 september 1984 tekent M.D. verzet aan en biedt een totaal schadebedrag aan van 1.410.357 fr. min de 75.000 fr. voorschot. Dit is in hoofdsom een reductie met 686.533 fr., waarvan de som van 75.000 fr. dan nog dient te worden afgetrokken.

Verweerder nam, namens huidige eiser, conclusie, waarbij om de bevestiging werd verzocht van het verstekvonnis.

Op 25 september 1984 stuurt verweerder de conclusie op verzet van 24 september 1984 op naar eiser. Het petitum van deze conclusie luidt als volgt: 1. het verzet ongegrond te verklaren; 2. het vonnis a quo te bevestigen; 3. de verzetdoende partij te veroordelen in de gerechtskosten...

Eiser was bijgevolg op de hoogte van de inhoud van de conclusie, genomen voor hem, door zijn raadsman (verweerder).

Op 27 december 1984 velde de politierechtbank een contradictoir vonnis, waarbij het verstekvonnis van 2 mei 1984 in al zijn onderdelen wordt bevestigd.

Eiser heeft berust in de vonnissen van 2 mei en van 27 december 1984. M.D. heeft eveneens berust in het vonnis van 27 december 1984.

Op een niet bepaalde datum maakt de verzekeraar van M.D. (de N.V. E.) een bedrag van 2.021.890 fr. over aan de raadsman van M.D., waarbij een aantal bedragen moesten worden ingehouden, om de schuldeisers van eiser te betalen.

Het saldo van 362.874 fr. werd overgemaakt op de Carparekening van verweerder.

Op 14 juni 1985 schrijft verweerder naar eiser onder meer het volgende: «Actueel rijst nog het probleem omtrent de

verschuldigde interesten. Ter zake verwijs ik U ook naar de voorgaande briefwisseling».

In dezelfde brief deelt verweerder ook ontwerpen van staten van onkosten en honorarium mee, in verband met het verder gevolg dat aan het dossier door eiser wordt voorbehouden. De eerste berekeningswijze van de onkosten en honorarium brengt mee dat eiser zich tevreden stelt met de toegekende hoofdsom van 2.096.890 fr., te verminderen met de toegekende provisie van 75.000 fr., dus: 2.021.890 fr. (2.096.890 fr. - 75.000 fr.). In dat geval bedraagt de staat van verweerder: 214.585 fr. en komt aan eiser een bedrag toe van: 362.874 fr. - 214.585 fr. = 148.289 fr.

Op 20 juni 1985 schrijft eiser aan verweerder: «Ik ontvang in goede orde uw brief van 14 juni 1985. Gelet op de inhoud van uw voorstellen, kies ik voor het eerste voorstel. Zo ik het goed begrijp komt de eerste oplossing neer op de stopzetting van uw tussenkomst en op het niet voortzetten van de procedure.»

Vervolgens verzoekt eiser uitdrukkelijk om het dossier te bezorgen aan mr. Van P., alsook het saldo van de fondsen, na aftrek van de onkosten en het honorarium.

Waar eiser het bedrag van 107.209 fr. vandaan haalt, is voor de rechtbank een raadsel.

Bij brief van 14 oktober 1985 meldt eiser dat hij mr. Van P. ontheven heeft van de verdediging van zijn belangen. Hij verzoekt verweerder om mededeling van de eindstaat van onkosten en honorarium (sic!). Hij voegt eraan toe dat hij onderhandelingen heeft aangeknoopt met de N.V. E. ten einde een bevredigende en snelle dading na te streven, betreffende de uitvoering van het definitief vonnis van 27 december 1984 gewezen door de Politierechtbank te Brussel.

Op 21 oktober 1985 antwoordt verweerder «droogjes» dat zijn staat vereffend is.

Op 26 juni 1987 (sic!) schrijft mr. B.D. aan verweerder, in een vrij gespieerde taal, dat verweerder een beroepsfout zou hebben begaan. Mr. B.D. stelt dat verweerder een beroepsfout beging door, in de conclusie van de politierechtbank, niet de veroordeling te vragen van M.D. tot betaling van de vergoedende interesten (tegen de wettelijke rentevoet) op de in hoofdsom gevorderde vergoedingen. Mr. B.D. die tot hetzelfde kantoor behoort als mr. H.D. die tot 22 juni 1978 nog de raadsman was van eiser (van elegante omgang tussen advocaten gesproken...), eist zo maar eventjes een bedrag van 1.086.839 fr. te verhogen met de interesten vanaf 1 maart 1985.

Op 30 juni 1987 weerlegt verweerder de brief van 26 juni 1987.

Beoordeling

1. Eiser baseert zijn vordering tegen verweerder «op contractuele basis en op artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek».

Eiser beroept zich bijgevolg op de samenloop tussen de contractuele en de buitencontractuele aansprakelijkheid, zonder deze samenloop te rechtvaardigen.

De rechtsverhouding tussen advocaat en cliënt is van contractuele aard, zodat de advocaat, zo hij een beroepsfout beging, slechts op contractuele basis kan worden aangesproken. Uit de brief van 20 juni 1985 van eiser blijkt duidelijk dat hij aan de contractuele relatie — die hoofdzakelijk beheerst wordt door de principes van de lastgeving —, die bestond tussen hemzelf en zijn advocaat (verweerder) een ein-

de heeft gemaakt. Hij verzocht verweerder om het dossier te bezorgen aan een opvolger en heeft zonder enig voorbehoud de staat van onkosten en honorarium betaald aan verweerder.

Behoudens *nieuwe elementen*, die de cliënt (in casu eiser) niet kende op het ogenblik waarop hij besloot een einde te maken aan het mandaat van zijn advocaat, is hij niet gerechtigd om nadien een aansprakelijkheidsvordering in te stellen tegen zijn voormalig raadsman. Van nieuwe, onbekende elementen op dat ogenblik was er te dezen geen sprake. Uit de gevoerde briefwisseling bleek duidelijk dat het probleem van de interesten nog niet geregeld was door de verzekeraar van de aansprakelijke voor het ongeval, op het ogenblik waarop eiser in volle vrijheid besloot om van raadsman te veranderen.

Dit schrijft hij zelf op 14 oktober 1985: op dat ogenblik heeft hij ook de opvolger van verweerder bedankt en voert hij zelf onderhandelingen met de verzekeraar betreffende het probleem van de interesten...

2. Het is pas wanneer blijkbaar de onderhandelingen met de maatschappij slecht aflopen dat eiser denkt aan verweerder, om van hem het bedrag te vorderen dat de verzekeraar weigert te betalen.

3. Om de beroepsaansprakelijkheid te beoordelen van een advocaat, naar aanleiding van een bepaald arrest of vonnis waarin in een bepaalde zin uitspraak is gedaan, mag de rechtbank niet de plaats innemen van de magistraten die de auteurs zijn van dit arrest of van dit vonnis, op straffe van schending van de principes van het gewijsde. De rechtbank, kennis nemend van een dergelijk probleem van beroepsaansprakelijkheid, kan niet uitmaken of de beoordelende magistraten een verschillend arrest of vonnis hadden gewezen, mocht de conclusie van een partij (in casu die van eiser) anders geredigeerd zijn, vergeleken met de voor de beoordelende magistraten neergelegde conclusie. Ter zake komt aan de rechtbank, die de beroepsaansprakelijkheid in dat geval beoordeelt, slechts een minimaal toetsingsrecht toe. Dit betekent dat de rechtbank moet onderzoeken of de advocaat, bij het voeren van het proces, heeft gehandeld als een normaal zorgvuldig en bedachtzame advocaat. Dit beginsel moet getoetst worden aan zijn optreden, met inachtneming van de hele rechtspleging en mag niet beperkt blijven tot een geïsoleerde handeling (Depuydt, Paul, *De aansprakelijkheid van advocaten en gerechtsdeurwaarders*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1983, p. 99).

De rechtbank stelt in casu vast dat het bereikte resultaat meer dan behoorlijk was; dat verweerder diligent en zorgvuldig optrad en dat hij in zijn conclusies een bepaalde strategie heeft uitgewerkt, waarbij substantiële hoofdsommen werden gevorderd, zodat hij minder de nadruk heeft gelegd op het probleem van de interesten, hoewel hij uitdrukkelijk interesten gevorderd heeft. In zijn conclusie verzoekt hij de politierechtbank immers de gevorderde bedragen te verhogen met de «interesten als naar recht», wat aan de grondrechter een ruime appreciatiemogelijkheid liet. De advocaat moet meester blijven van de globale strategie in de behandeling van een zaak. Deze strategie wordt uitgewerkt in samspraak met de cliënt, die kennis krijgt of dient te krijgen van alle processtukken. Het is in dit verband uiterst nuttig en wenselijk dat alle processtukken worden getekend voor akkoord door de cliënt (wat in casu niet is gebeurd). Als dit niet kan, is de volgende formule, in een brief naar de cliënt,

mogelijk: «Hierbij vindt U een kopie van de conclusie inzake... zo U niet reageert vóór... ga ik er (als advocaat) van uit, dat U instemt met de inhoud van dat processtuk (bijvoorbeeld)...»

De beoordeling van de gevolgde strategie gebeurt met inachtneming van de hele rechtspleging, die geleid heeft tot een in casu bevredigend resultaat.

Bij het voeren van een proces verbindt de advocaat er zich toe, tegenover zijn cliënt, om behoorlijk werk te leveren, rekening houdend met alle elementen van de zaak. Deze verbintenis is steeds een inspanningsverbintenis en nooit een resultaatsverbintenis.

De advocaat is niet aansprakelijk voor een soms hybride rechtspraak, voor soms ietwat vreemde arresten en vonnissen in zaken waarin de appreciatiebevoegdheid van de feitenrechter groot is. Dit is bijvoorbeeld het geval in processen die te maken hebben met de vergoeding van de schade na zware (verkeers)ongevallen en meer algemeen in het domein van de vergoeding van lichamelijke en onlichamelijke schade ten gevolge van een schadeverwekkend feit of omstandigheid. Het is niet volgens het eindresultaat (alleen) dat mag worden geoordeeld of een advocaat in concreto optrad zoals een normaal en voorzichtig advocaat, in dezelfde omstandigheden, zou zijn opgetreden.

Men mag zich slechts plaatsen op het ogenblik waarop de advocaat een (beleids)beslissing nam in verband met een bepaalde strategie, om uit te maken of deze beslissing, gelet op de op dat ogenblik bekende feitelijke en juridische elementen, noodzakelijkerwijze moest blijken onredelijk te zijn, of buitensporige risico's te omvatten. Hiertoe toetst de rechtbank het optreden van de advocaat, rekening houdend met de feitelijke en juridische elementen, zoals zij op dat ogenblik voorhanden waren.

4. Het criterium dat de rechtbank bij de beoordeling van de aangevoerde aansprakelijkheid bijgevolg hanteert, is dat van de marginale toetsing. De feitelijke gedragingen van een advocaat en ook de rechtshandelingen, die hij als lasthebber in bepaalde gevallen verricht, mogen niet volledig, volgens eigen inzicht, door de rechtbank beoordeeld worden, maar slechts op beperkte wijze, met name naar hun al dan niet overeenstemming met de bekende rechtsnormen op het ogenblik waarop ze verricht werden en voor zover zij al dan niet zouden worden verricht door een normaal, diligent en bedachtzaam advocaat op dat ogenblik; waarbij de rechtbank oog moet hebben voor een beoordelings- en beleidsruimte van de advocaat, die het kanselement uitmaken eigen aan elke feitelijke en rechtshandeling, een kanselement dat per definitie onvoorspelbaar is (zie ook Depuydt, P., o.c., p. 100).

De beleidsvrijheid is, wat de advocaat betreft, verre van aanwezig in alle aspecten van zijn taak, maar wel bij het bepalen van de algemene strategie in de behandeling van een dossier, zodat hier inderdaad plaats is voor marginale toetsing: vallen de aangewende strategie en de op grond ervan genomen beslissingen binnen de «marge», waarbinnen naar redelijkheid verschillende strategieën konden worden aangewend (in casu ofwel de gevorderde hoofdsommen verlagen en nadruk leggen op de vergoedende interesten vanaf het schadegeval bijvoorbeeld, ofwel integendeel zeer belangrijke hoofdsommen vorderen en de feitenrechter een ruime beslissingsbevoegdheid laten voor de interesten, wat in casu de gevolgde strategie was), dan dient de rechtbank

zich te houden aan de door de advocaat gekozen «redelijke» strategie.

3.5. Ten onrechte voert eiser aan dat verweerder nog een beroepsfout pleegde, door hem niet duidelijk te hebben meegedeeld dat de vergoedende interesten in de vonnissen van 2 mei en 27 december 1984 niet werden toegekend en dat, toen nog de mogelijkheid bestond om tegen deze vonnissen beroep aan te tekenen. Na het vonnis van 2 mei 1984 besprak verweerder de zaak met eiser en nog vóór hij een kopie van het vonnis ontving, liet hij aan de secretaresse van eiser weten, dat hij in het vonnis berustte.

Na het vonnis van 27 december 1984, dat het vonnis van 2 mei 1984 bevestigde, heeft verweerder, eiser geadviseerd te berusten, wat eiser effectief deed.

Een hoger beroep kon immers even goed tot gevolg hebben, gelet op de ruime appreciatiebevoegdheid van de rechtscollages in deze materie, dat een lager bedrag in hoofdsom en interesten zou worden toegekend. Rekening houdend met voornoemde beleidsvrijheid is de houding van verweerder volkomen redelijk. De omstandigheid dat de partij D. in haar conclusies vergoedende interesten aanbood, maar op een merkelijk lager bedrag, is bijgevolg niet pertinent, gelet op de strategie gevolgd door verweerder.

NOOT – Bovenstaand vonnis is definitief.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 19 september 1991

Pacht – Opzegging voor eigen exploitatie – In derde gebruiksperiode – Eerste gebruiksperiode – Begrip

De eisers hadden het gepachte goed in 1952 in gebruik genomen, na dertien jaar werd voor een notaris een nieuw pachtcontract gesloten voor een periode van achttien jaar die verstreek in 1983. Aan de eisers werd een opzegging gedaan tegen 31 oktober 1989. Zij beweren dat het bestreden vonnis (Rb. Charleroi, 4 januari 1990) ten onrechte beslist dat die opzegging niet in de tweede maar in de derde gebruiksperiode gedaan werd.

«Overwegende dat krachtens artikel 8 van de Pachtwet de verpachter, in afwijking van artikel 4, gedurende elk van de opeenvolgende pachtperiodes, met uitsluiting van de eerste en de tweede, een einde kan maken aan de pacht om zelf het verpachte goed geheel te exploiteren;

«Overwegende dat artikel 4, waarnaar artikel 8 aldus verwijst, bepaalt: 'De pachtijd wordt vastgesteld door de partijen: hij mag niet korter zijn dan negen jaar. Is een kortere tijd bedongen, dan wordt hij van rechtswege op negen jaar gebracht. Bij gebreke van geldige opzegging wordt de pacht van rechtswege verlengd voor opeenvolgende periodes van negen jaar bij het eindigen van de gebruiksperiode, zelfs indien de duur van de eerste gebruiksperiode langer is geweest dan negen jaar';

«Overwegende dat uit het onderling verband van die wetsbepalingen volgt dat de opeenvolgende periodes waarvan sprake is in artikel 8 «de eerste gebruiksperiode» omvatten,

zijnde de eerste periode van vestiging van een bepaalde pachter op het verpachte goed ;

«Overwegende dat het bestreden vonnis, onder verwijzing naar de gronden van de eerste rechter, vaststelt dat de eisers in 1952 de goederen voor de eerste maal gebruikten als pachters en dat zij na een periode van dertien jaar, bij een op 23 juli 1965 tussen dezelfde partijen verleden akte die op dezelfde goederen betrekking had, een tweede gebruikspe-riode van achttien jaar hebben verkregen die verstreken is op 31 oktober 1983 ;

«Dat derhalve het vonnis wettig kon beslissen dat de ei-sers zich op het ogenblik van de hun tegen 31 oktober 1989 voor persoonlijke exploitatie gegeven opzegging in een der-de pachtperiode bevonden in de zin van het voren genoemd artikel 8 ;

«Dat het middel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter : de h. Sace — Rapporteur : mevr. Charlier — Openbaar ministerie : de h. Piret — Advocaten : mrs. De-lahaye en De Bruyn — In de zaak : B. en De J. t/ D. en D.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 17 oktober 1991

Faillissement — Art. 448 Fw. — Bedrieglijke benadeling van de schuldeisers — Nietigheid — Vereiste — Bestaan van andere schuldeiser(s) met een schuldvordering van vóór de bestreden rechtshandeling

De B.V.B.A. S. had ten voordele van eiser, de Belgische Staat, een hypotheek gevestigd tot zekerheidstelling van de invordering van een belasting die door twee van haar aan-deelhouders verschuldigd was. Het bestreden arrest (Hof Bergen, 23 april 1990), dat op grond van art. 448 Fw. de hy-potheekvestiging nietig verklaart, wordt om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat artikel 448 van de Faillissementswet bepaalt dat de handeling verricht met bedrieglijke benade-ling van de schuldeisers nietig is, wat inzonderheid impli-ceert dat de schuldenaar en de begunstigde derde hebben gehandeld in de wetenschap dat andere schuldeisers zouden worden benadeeld ;

«Overwegende dat daaruit volgt dat de ontvankelijkheid van de rechtsvordering tot nietigverklaring afhankelijk is van het vereiste dat de derde begunstigde niet de enige schuld-eiser is op het ogenblik dat de akte wordt verleden, zelfs als de nietigheid, wegens de onsplitsbaarheid van de boedel, alle schuldeisers ten goede komt, ongeacht of hun rechten vóór of na de bedrieglijke handeling zijn ontstaan ;

«Dat het arrest door te overwegen dat 'de curator, die het bestaan van de schuldeisers van het faillissement aantoont, niet hoeft te bewijzen dat hun schuldvorderingen zijn ont-staan vóór de datum van de akte waarvan de nietigverklaring wordt gevraagd', zijn beslissing niet naar recht verant-wordt.»

(Voorzitter : de h. Sace — Rapporteur : mevr. Caherlier — Openbaar ministerie : de h. Leclercq — Advocaat : mr. De Bruyn — In de zaak : Belgische Staat t/ Faillissement B.V.B.A. S.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 17 oktober 1991

Faillissement — Derdenverzet tegen vonnis dat samenvoe-ging van faillissementen beveelt — Gemeenrechtelijke ter-mijn

Het bestreden arrest (Hof Luik, 12 oktober 1989), dat vaststelt dat het derdenverzet van eiseres tegen een vonnis van 6 december 1983 gericht is tegen het dictum dat de «sa-menvoeging van de failliete boedels beveelt», en dat het der-denverzet niet ontvankelijk verklaart omdat het is ingesteld binnen de termijn van art. 473 Fw., wordt om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat, volgens artikel 473 van het Wetboek van Koophandel, tegen het vonnis van faillietverklaring en het vonnis waarbij het tijdstip van staking van betaling is vastgesteld, verzet kan worden gedaan door de belangheb-benden die daarbij geen partij zijn geweest ; dat genoemd artikel vervolgens de uitzonderingstermijnen vaststelt waar-binnen dat verzet, dat als een derdenverzet in de zin van arti-kel 1122 van het Gerechtelijk Wetboek moet worden aan-gemerkt, ontvankelijk is ;

«Overwegende dat artikel 473, dat de termijnen waarbin-nen dat rechtsmiddel kan worden aangewend, verkort, ter bespoediging van de faillissementsverrichtingen afwijkt van de gemeenrechtelijke regel van artikel 1128 van het Gerech-telijk Wetboek dat de gewone termijnen voor het derden-verzet bepaalt ; dat het dus niet kan worden toegepast op een beslissing die geen deel uitmaakt van de beslissingen be-doeld in artikel 473 en die, zoals blijkt uit de stukken van de rechtspleging, zich ertoe beperkt de samenvoeging van de boedels te bevelen ;

«Overwegende derhalve dat het hof van beroep, door te beslissen zoals het gedaan heeft en zoals het middel weer-geeft, zijn beslissing niet naar recht verantwoordt.»

(Voorzitter-rapporteur : de h. Sace — Openbaar ministe-rie : de h. Leclercq — Advocaten : mrs. Draps en Simont — In de zaak : N.V. I. t/ R. en G.)

Vaste Beroepscommissie voor Vluchtelingen, 28 februari 1991

Vreemdeling — Vluchteling — Aanvraag tot erkenning in-gediend vóór 1 februari 1988 — Beslissing van het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen — Beroep bij de Commissie — Onbevoegdheid

Appellant, van Ghanese nationaliteit, had vóór de inwer-kingtreding van de wet van 14 juli 1987 een aanvraag tot er-kenning van de hoedanigheid van vluchteling ingediend. Op 7 november 1989 werd door het Hoog Commissariaat voor de Vluchtelingen een beslissing gewezen, waartegen appel-lant op 15 februari 1990 een verzoek indiende.

«Overwegende dat, wat de bevoegdheid van de Vaste Be-roepscommissie betreft, dient te worden vastgesteld dat overeenkomstig artikel 57/11 van de wet van 15 december 1980, zoals ingelast ingevolge de wet van 14 juli 1987, en in werking getreden op 1 februari 1988, de Vaste Beroepscom-missie voor Vluchtelingen kennis neemt van de beroepen te-gen de beslissingen van de Commissaris-generaal voor de

vluchtelingen, die zelf ingevolge voormelde wet van 14 juli 1987 vanaf 1 februari 1988 de bevoegdheid overnam van de Vertegenwoordiger in België van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen om kennis te nemen van de aanvragen tot erkenning van de hoedanigheid van vluchteling;

«Dat de lezing, in samenhang daarmee, van art. 21, lid 2, van de wet van 14 juli 1987, waarin zonder meer bepaald wordt dat de Vertegenwoordiger in België van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen bevoegd *blijft* om kennis te nemen van de aanvragen tot erkenning van de hoedanigheid van vluchteling die ingediend zijn vóór de inwerkingtreding van deze wet (dus 1 februari 1988), geen twijfel laat bestaan over de onbevoegdheid van de Vaste Beroepscommissie voor vluchtelingen om kennis te nemen van een beroep ingesteld tegen een rechtsgeldige beslissing van de Vertegenwoordiger in België van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen;

«Dat deze onbevoegdheid van de Vaste Beroepscommissie trouwens werd bevestigd bij de voorbereidende werkzaamheden van de wet van 14 juli 1987, waarbij, wat de vluchtelingen betreft, wijzigingen werden aangebracht in de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen (zie Senaat, Doc. 512/2 (86-87), p. 102).

(Voorzitter: de h. Lemmens – In de zaak: B.)

WETGEVING IN KORT BESTEK

Onder de zorg van het departement rechten van de U.I.A.

Aan het nazien van het Belgisch Staatsblad van mei 1991 verleenden hun medewerking: William Lambrechts en Inge Zegels.

Economaten – een vergeten wet

Op grond van het onderzoek dat werd ingesteld door kamervoorzitter Nothomb werden in de kast oude wetten gevonden die nog niet werden gepubliceerd.

De wet van 28 februari 1957 houdende wijziging van de wet van 15 mei 1956 betreffende de diensten voor personeelszorg (*B.S.*, 8 mei 1991) is na 34 jaar bekendgemaakt. De wet van 15 mei 1956 had tot doel een einde te maken aan de economische benadeling van de kleine en middelgrote handelsbedrijven door de diensten voor personeelszorg. Zij boden hun koopwaar aan de verbruiker aan zonder de op de distributie rustende kosten, wat kan worden beschouwd als een abnormale mededingingsvorm.

De wet van 28 februari 1957 heeft een vergissing in de oorspronkelijke tekst rechtgezet.

I.Z.

Registratierecht huurcontracten

De wet van 10 april 1991 tot aanvulling van artikel 159 van het Wetboek der Registratie-, Hypotheek- en Grifffierechten

(*B.S.*, 23 mei 1991) heeft tot doel het proportioneel recht van 0,2% op de huurprijs en de lasten voor de hele duur van het huurcontract te vervangen door het algemeen vast recht van 750 fr.

De vorige regeling had vaak tot gevolg dat een schriftelijke huurovereenkomst niet werd geregistreerd, gezien de aanzienlijke kosten die hieraan waren verbonden voor de huurder. Dit had een aantal negatieve gevolgen, zoals het verhinderen van elke openbaarmaking. Bovendien is het niet-registreren van de overeenkomst een overtreding van de fiscale wetgeving, en derhalve sanctioneerbaar.

Om die redenen werd dan ook voorgesteld om het tarief van de registratierechten forfaitair vast te stellen op het niveau van het algemeen vast recht, te weten 750 fr.

De wetgever gaat ervan uit dat door deze vereenvoudiging het aantal geregistreerde huurovereenkomsten zal verhogen en de huurders een ruimere rechtsbescherming zullen genieten.

I.Z.

Grondwetswijzigingen

Door vier wijzigingen van 17 april 1991 werden 4 bepalingen van de Grondwet aangepast of opgeheven (*B.S.*, 3 mei 1991).

1. In artikel 56, 1°, van de Grondwet worden de woorden «Belg zijn door geboorte of de grote naturalisatie hebben verkregen» vervangen door de woorden «Belg zijn».

Deze aanpassing van artikel 56 van de Grondwet is het gevolg van de afschaffing van het onderscheid tussen de grote en de gewone naturalisatie door de grondwetsherziening van 1 februari 1991 (*B.S.*, 15 februari 1991).

De bepalingen die toen werden gewijzigd om lid van de Kamer te worden, worden nu ook van toepassing voor de Senaat zonder de verdere grondige hervorming van de Senaat af te wachten.

2. De overgangsbepaling die op 11 juni 1970 werd ingelast toen besloten werd in België het aantal hoven van beroep van drie op vijf te brengen, heeft geen zin meer sinds de inwerkingtreding van de wet van 26 juni 1974.

3. Op dezelfde basis werd de overgangsbepaling van artikel 132 van de Grondwet, ingelast op 24 december 1970, opgeheven, nu de Université Catholique de Louvain inmiddels volledig is overgebracht buiten het Nederlandse taalgebied.

4. Sedert de goedkeuring van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen heeft de overgangsbepaling van artikel 135 van de Grondwet die werd ingevoerd bij grondwetswijziging van 17 juli 1980, evenmin nog enige reden van bestaan. In 1980 moest men een vacuüm vermijden van enkele maanden bij de overgang van de bevoegdheden van het nationale parlement naar de gemeenschapsraden.

W.L.

Rijks- en provinciale comptabiliteit

Op 7 en 14 maart 1990 werden in de Senaat studiedagen gehouden met als thema: «Problemen i.v.m. de transparantie van de begrotingen» (*Parl.St.*, Senaat, 1989-90, nr. 1010).

Als gevolg hierop werd een wetsvoorstel ingediend waarbij ervan werd uitgegaan dat er voor de overheid regels werden ontwikkeld die, rekening houdend met de specifieke ta-

ken van de overheid, een systeem tot stand brengen dat in grote mate vergelijkbaar is met het genormaliseerd rekeningsstelsel dat sinds 1975 aan alle ondernemingen werd opgelegd.

De begrotingscomptabiliteit en de comptabiliteit van de kasverrichtingen moeten natuurlijk blijven bestaan, maar de derde tak, namelijk de vermogenscomptabiliteit, moet worden ontwikkeld tot een comptabiliteit die vergelijkbaar is met exploitatie- of resultatenrekeningen voor ondernemingen, opdat ook bij de overheid op het einde van het jaar het resultaat van het boekjaar kan blijken, niet alleen het resultaat van het kasjaar van het begrotingsjaar, maar het exploitatieresultaat van het burgerlijk jaar.

Voortbouwend op gegevens verstrekt door de algemene afvaardiging tot hervorming van de rijkscomptabiliteit, die door het Rekenhof zijn overgenomen en die hebben geleid tot de wet van 28 juni 1989 houdende hervorming van de begroting, werd gemeend dat meer aandacht moest worden besteed aan de boekhoudmethodes van de overheid.

In die geest ontstond de wet van 15 maart 1991 houdende hervorming van de algemene rijkscomptabiliteit en van de provinciale comptabiliteit (*B.S.*, 22 mei 1991).

W.L.

Golfterreinen

Het decreet van 27 maart 1991 vult artikel 44 van de Stedebouwwet van 29 maart 1962 aan (*B.S.*, 25 mei 1991). Het decreet heeft tot doel het aanleggen van een golfterrein bouwvergunningplichtig te maken overeenkomstig artikel 44 van de Stedebouwwet.

In het decreet wordt geen definitie van een golfterrein opgenomen, omdat het de bedoeling is de aanleg of de wijziging van alle golfterreinen bouwvergunningplichtig te maken. Dit geldt ook voor de wijziging van een golfterrein door uitbreiding. Het is immers de bedoeling te voorkomen dat via een gefaseerde aanleg de vergunningsplicht zou worden omzeild.

De wetsaanvulling moet het tevens toelaten dat er een coördinatie mogelijk wordt tussen de bouwvergunning en de reeds ingevoerde M.E.R.-plicht voor een volledig golfterrein door artikel 2, 11°, van het besluit van de Vlaamse Executieve van 23 maart 1989 houdende bepaling voor het Vlaamse Gewest van de categorieën van werken en handelingen, andere dan hinderlijke inrichtingen, waarvoor een milieueffectrapport is vereist voor de volledigheid van de aanvraag om bouwvergunning.

W.L.

Statuut personeelsleden gemeenschapsonderwijs

Het oud statuut van het rijksonderwijzend personeel is in Vlaanderen vervangen door het decreet van 27 maart 1991 betreffende de rechtspositie van bepaalde personeelsleden van het gemeenschapsonderwijs (*B.S.*, 25 mei 1991).

Dit nieuwe statuut was noodzakelijk ten gevolge van de operationalisering van de lokale schoolraden en raden van bestuur op 1 april 1991.

Van dit uitgebreid decreet, dat 104 artikelen telt, worden hier enkel de kenmerken weergegeven zoals zij reeds in het advies van de afdeling wetgeving van de Raad van State werden aangegeven.

– De dienstanciënniteit wordt opgebouwd bij een lokale schoolraad of raad van bestuur; de ambtsanciënniteit valt weg.

– Het recht van het personeelslid om gemuteerd te worden valt in beginsel weg; in de plaats komt de mogelijkheid om gemuteerd te worden; wel is in een overgangsmaatregel voorzien.

– Binnen de nieuwe voorrangsgeregeling voor de tijdelijke aanstelling en voor de vaste benoeming wordt aan de benoemende overheid een zeker appreciatierecht toegekend.

– Het stelsel van selectie en bevordering, met inbegrip van de tijdelijke aanstellingen in die ambten, wordt op een vormige wijze uitgebouwd.

– De tuchtregeling wordt gewijzigd, vooral wat de aard van de sancties en de samenstelling van de Raad van Beroep betreft.

– Een aantal maatregelen van orde worden formeel geregeld.

– Er wordt voorzien in een gedifferentieerde regeling van de beoordeling van tijdelijke en vastbenoemde personeelsleden.

W.L.

Statuut personeelsleden gesubsidieerd onderwijs

Terzelfder tijd als het decreet betreffende de rechtspositie van bepaalde personeelsleden van het gemeenschapsonderwijs is overgegaan tot de afkondiging van het decreet van 27 maart 1991 betreffende de rechtspositie van sommige personeelsleden van het gesubsidieerd onderwijs en de gesubsidieerde psycho-medi-sociale centra (*B.S.*, 25 mei 1991).

Het vermelde decreet strekt er in hoofdzaak toe de rechtspositie te regelen van de gesubsidieerde personeelsleden tewerkgesteld in de instellingen en onderwijsbegeleidende centra van enerzijds het gesubsidieerd vrij onderwijs en anderzijds het officieel gesubsidieerd onderwijs (titel II van het decreet).

Bovendien wordt in titel I een nieuwe regeling van de paritaire comités voor het gesubsidieerd vrij onderwijs vastgesteld, terwijl die voor het gesubsidieerd officieel onderwijs wordt opgeheven, dit laatste omdat voor die categorie van personeel wordt geopteerd voor het stelsel van de wet van 19 december 1974 tot regeling van de betrekkingen tussen de overheid en de vakbonden van haar personeel.

Titel III bevat enkele regularisatiemaatregelen.

Ter uitvoering van het decreet heeft het besluit van de Vlaamse Executieve van 22 mei 1991 praktische maatregelen uitgewerkt omtrent de preventieve schorsing alsmede omtrent het ontslag van sommige tijdelijke personeelsleden (*B.S.*, 27 juli 1991).

Anderzijds heeft het besluit van de Vlaamse Executieve van 19 juni 1991 het nodige gedaan voor de oprichting van paritaire comités voor het gesubsidieerd vrij onderwijs en de pedagogische begeleidingsdiensten en de gesubsidieerde vrije P.M.S.-centra en daarbij hun benaming, bevoegdheid, samenstelling en werkwijze vastgelegd (*B.S.*, 15 augustus 1991).

Door dit besluit werd het eerder genomen besluit van de Vlaamse Executieve van 18 juli 1990 opgeheven.

Het decreet en de vermelde uitvoeringsbesluiten zijn in werking getreden op 1 juni 1991.

Voor een uitgebreide commentaar leze men Dujardin, J., «Het decreet van 27 maart 1991 betreffende de rechtspositie van sommige personeelsleden van het gesubsidieerd onderwijs en gesubsidieerde P.M.S.-centra», *Tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid*, 1990-91, nr. 2, 65-74.

W.L.

M.I.N.A.-raad

Het decreet van 29 april 1991 tot instelling van een milieu- en natuuraad van Vlaanderen en tot vaststelling van de algemene regelen inzake de erkenning en de subsidiëring van de milieu- en natuurverenigingen (*B.S.*, 31 mei 1991) heeft een tweevoudig doel: enerzijds richt het een milieu- en natuuraad op met een algemene bevoegdheid inzake studieaanbeveling en -advies over alle aangelegenheden die betrekking hebben op het leefmilieu of het natuurbehoud en anderzijds wordt het decreetkader vastgesteld waarbinnen de Vlaamse Executieve de nadere voorwaarden en modaliteiten kan bepalen voor de subsidiëring van de milieu- en natuurverenigingen.

De Vlaamse Raad voor het Leefmilieu wordt opgeheven, maar de sectorale raden, nl. de Vlaamse Hoge Raad voor Natuurbehoud, de Vlaamse Hoge Jachtraad, de Vlaamse Hoge Raad voor de Riviervisserij en de Vlaamse Hoge Bosraad, worden behouden. De overlegstructuur wordt evenwel vooropgesteld alsmede een bepaalde vorm van integratie omdat vertegenwoordigers van de vier sectorraden vertegenwoordigd zijn in de Mina-raad.

De leden van de Raad worden door de Executieve benoemd voor een hernieuwbaar mandaat van vier jaar. Dit gebeurde bij besluit van 29 oktober 1991 (*B.S.*, 22 november 1991). De Raad telt naast een voorzitter en een ondervoorzitter nog 24 stemgerechtigde leden. De milieu- en natuurverenigingen hebben 12 leden; de werkgevers- en werknemersorganisaties die vertegenwoordigd zijn in de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen hebben recht op zes vertegenwoordigers en de diverse hoge raden hebben één vertegenwoordiger. Ten slotte worden op voordracht van de Vlaamse Raad voor wetenschapsbeleid nog vijf niet stemgerechtigde leden aangeduid uit universitaire en wetenschappelijke instellingen.

De Minaraad kan, op eigen initiatief of op verzoek van de Executieve, studies laten uitvoeren alsook adviezen formuleren over alle aangelegenheden die betrekking hebben op het leefmilieu en het natuurbehoud. De Raad moet verplicht advies verstrekken over decreetontwerpen inzake leefmilieu en natuurbehoud, over het begrotingsbeleid en het algemeen beleid ter zake en over het ontwerp van besluit over de erkenning en de subsidiëring van de milieu- en natuurverenigingen.

Het deel betreffende de Minaraad trad in werking door het besluit van de Vlaamse Executieve van 22 mei 1991 (*B.S.*, 31 mei 1991).

W.L.

Gewaarborgd inkomen voor bejaarden

Twee wetten van 10 april 1991 wijzigden de wet van 1 april 1969 tot instelling van een gewaarborgd inkomen voor bejaarden (*B.S.*, 22 mei 1991 en 29 mei 1991).

De eerste wet veralgemeent het onderzoek van ambtswege voor de toekenning van het gewaarborgd inkomen voor bejaarden. De wet impliceert dat voor alle pensioenbedragen die liggen beneden de grenzen van het geheel van de toekenbare pensioenbedragen van het gewaarborgd inkomen voor hetzij een gezin, hetzij een alleenstaande, het onderzoek van ambtswege zou moeten worden uitgevoerd door de administratie der pensioenen, wat bijdraagt tot een grotere sociale rechtvaardigheid ten aanzien van de aanvragers van een pensioen dat is ingegaan na 1 januari 1976.

De tweede wet heeft tot doel het gezinsbedrag gewaarborgd inkomen toekenbaar te maken aan de gehuwde vrouw. Tot nu toe kon alleen de gehuwde man, die niet van tafel en bed gescheiden was, aanspraak maken op het gezinsbedrag.

Krachtens het K.B. van 26 september 1991 (*B.S.*, 9 november 1991) is de eerste wet in werking getreden op 1 oktober 1991.

W.L.

BOEKEN

Fr. 't KINT, *Sûretés et principes généraux du droit de poursuite des créanciers*, Brussel, Larcier, 1991, 435 pp., 2930 fr.

Dit boek van de hand van Fr. 't Kint, professor aan de U.C.L. verscheen onlangs in de reeks *Précis de la Faculté de Droit de l'Université Catholique de Louvain*.

De auteur is bij velen bekend als co-auteur van de Overzichten van Rechtspraak Faillissementsrecht in de *Revue Critique de Jurisprudence Belge*.

Het Franse «Précis» staat voor beknopt overzicht of korte samenvatting. Voor de deskundigheid van de auteur pleit ongetwijfeld de beknoptheid, duidelijkheid en volledigheid van zijn uiteenzetting.

Uitgebreide verwijzingen, ook naar het Franse recht, bieden de mogelijkheid tot een verdere uitdieping van de materie. Dat vooral in de bibliografie de Belgische Nederlandstalige doctrine weinig aan bod komt, is te betreuren.

Alvorens aan de uiteenzetting van de eigenlijke zekerheden toe te komen, zet de auteur de grondregels van het beslagrecht alsook de grondregels van de diverse samenloop situaties uiteen. Bijzondere aandacht wordt daarbij terecht besteed aan het faillissementsrecht. Het pleidooi voor een interdisciplinaire benadering van de materie blijft aldus geen dode letter. In het boek komen ook de nieuwe zekerheidsmechanismen (compensatie, rechtstreekse vordering, garanties op eerste verzoek, patronaatsverklaringen, e.d.) uitvoerig aan bod.

In het tweede deel worden de zekerheden behandeld. Nergens vervalt de auteur in overbodige details, overal is zijn behandeling grondig en volledig. Vermeldenswaard zijn bijvoorbeeld de uitstekende bladzijden over de inpandgeving van de handelszaak en over de samenloop tussen opeenvolgende pandhouders.

Met betrekking tot de inpandgeving van schuldverordeningen dient opgemerkt te worden dat de auteur geenszins akkoord gaat met diegenen die menen dat de buitenbezitstelling van een schuldverordering gerealiseerd wordt door de loutere betekening op grond van art. 1690 B.W. Ook het arrest van het Hof van Cassatie van 29 maart 1990 biedt, aldus de auteur, geen uitsluitel (p. 136).

Hoewel het boek wordt afgesloten met een uitermate grondig uitgewerkte inhoudstafel, was ook hier een trefwoordenlijst op zijn plaats geweest. Dit had ongetwijfeld de bruikbaarheid van dit uitstekend boek bevorderd.

Geert Van Haegenborgh
Assistent K.U.Leuven

PHILIPPE COLLE, **Het juridisch kader van de faillissementsvoorkoming**, MAKLU Uitgevers, Antwerpen-Apeldoorn, 1989, XXI + 491 pp.

Steeds meer doen Belgische ondernemingen die in moeilijkheden verkeren een beroep op de procedure betreffende het gerechtelijk akkoord (cf. De Belgische munitiefabrikant PRB in mei 1991). De Belgische wetgeving, die dateert van 29 juni 1887 en 25 september 1946, lijkt evenwel niet aangepast aan de economische actualiteit (zie «Concordat Judiciaire : axes d'une réforme», *Bulletin de la FEB*, 1991/8, 102 e.v.).

Met *Het juridisch kader van de faillissementsvoorkoming* behaalde Philippe Colle de titel van doctor in de Rechten met de grootste onderscheiding. De neerslag in boekvorm van deze doctoraatsverhandeling heeft alle kwaliteiten om een juridische bestseller te zijn.

De auteur beperkt zich niet tot een objectieve beschrijving van bestaande faillissementvoorkomende regelingen. Zijn kritische analyse met waardevolle rechtsvergelijkende aantekeningen en zijn met grote deskundigheid geformuleerde voorstellen *de lege ferenda* zouden een belangrijke inspiratiebron moeten worden voor een dringende heroriëntering van het Belgische ondernemingsrecht, meer bepaald van het recht van de onderneming in moeilijkheden. In dit werk wordt nog maar eens aangetoond hoezeer de rechtsvergelijkende techniek kan bijdragen tot een vruchtbare juridische benadering van een prangend maatschappelijk probleem.

De auteur gaat uit van de idee dat een voor herstel vatbare onderneming in moeilijkheden in stand moet worden gehouden. Het veilig stellen van de ondernemingscontinuïteit strekt immers tot een ieders voordeel: werknemers behouden hun baan, schuldeisers kunnen hun vorderingen honoreren en het economisch vermogen wordt in stand gehouden. Daarom moet een faillissementvoorkomende regeling gericht zijn op permanente en preventieve opsporing en op een efficiënt herstel van latent aanwezige problemen.

In een eerste inleidend hoofdstuk begint de auteur logischerwijze met de vragen wanneer en hoe een onderneming in moeilijkheden geraakt, welke de technieken zijn om nefaste ontwikkelingen te kunnen voorspellen en hoe de economische leefbaarheid van een onderneming kan worden gemeten. Het antwoord op deze vragen moet volgens Colle in de economische wetenschap en meer bepaald in de financiële ratio-analyse worden gezocht.

Vervolgens (hoofdstukken II en III) onderzoekt de auteur in welke mate de *traditionele* (het gemeenrechtelijk en handelsrechtelijk uitsluitend van betaling, het minnelijk akkoord en het gerechtelijk akkoord) en de *alternatieve regelingen* tot faillissementsvoorkoming (de aansprakelijkstelling van de vennootschapsbestuurders, de vrijwillige ontbinding, vereffening en overdracht van de rechtspersoon, de voortzetting van de handelswerkzaamheden in de loop van de faillissementsprocedure, het akkoord na faillissement, de Centrale Meldingsdienst Knipperlichten en de depistagediensten (zie P. Maeyaert, «Depistage», *Handelsoverzicht Nederlandse Kamer van Koophandel voor België en Luxemburg*, 90/2, pp. 13 en 69), de overheidssteun aan ondernemingen in moeilijkheden, de regeling uitgewerkt in bank- en verzekeringssector en de gewestelijke initiatieven ter zake van de opsporing en voorkoming van ondernemingsmoeilijkheden) de beoogde doelstelling kunnen bereiken.

De auteur ziet zich genoodzaakt alle bestaande Belgische regelingen een «onvoldoende» te geven omdat ze niet het «*ondernemingsbelang*» nastreven en dus niet meer zijn aangepast aan een gewijzigde sociaal-economische werkelijkheid (bv. opsporingssysteem extern aan de onderneming, initiatiefrecht gereserveerd voor de schuldenaar,...) of omdat ze niet *preventief* genoeg werken en onvoldoende gericht zijn op een vroegtijdige financiële en economische reorganisatie, of omdat ze te *discriminerend* werken.

Ter verwezenlijking van de geformuleerde doelstelling ziet Colle enkel heil in de uitwerking van een preventieve regeling die ertoe strekt de problemen vroegtijdig op te sporen en een onmiddellijk herstel aan te bieden aan de naar moeilijkheden evoluerende onderneming. Een omstandige motivering hiervoor wordt gegeven in de hoofdstukken IV en V. In dit laatste hoofdstuk formuleert de auteur een interessant voorstel tot hervorming van de Belgische wettelijke regelingen tot voorkoming van het faillissement. Dit voorstel is geïnspireerd op de Franse wet van 1 maart 1984 betreffende «la prévention et le règlement amiable des difficultés des entreprises». De voorgestelde opsporings- en preventieregeling steunt op twee pijlers: enerzijds het *intern opsporingssysteem* waarin de com-

missaris en de externe accountant en diens financiële ratio-analyse een sleutelpositie moeten bekleden en anderzijds het *herstelproces* bestaande in twee, eventueel drie stadia: 1. de verwittiging van de raad van bestuur en desnoods van de algemene vergadering, die de economische leefbaarheid van de onderneming moet onderzoeken; 2. indien blijkt dat herstelmaatregelen genomen moeten worden, meent de auteur dat in de eerste plaats moet gestreefd worden naar het sluiten van een minnelijk akkoord met de schuldeisers en 3. bij gebreke van een minnelijk akkoord moet een gerechtelijke herstelprocedure ingeleid worden die moet strekken tot het opmaken van een financieel en economisch herstelplan aangepast aan de concrete noden van de betrokken onderneming. De auteur meent dat het gerechtelijk akkoord hiertoe een ideaal instrument vormt, mits het aangepast wordt aan de sociaal-economische werkelijkheid van de onderneming.

Tot slot wensen we nog te benadrukken dat dit boek uniek is, aangezien voor het eerst alle aspecten van het pre-faillissementsrecht op een grondige, analytische en rechtsvergelijkende wijze zijn beschreven en het werk een schat aan referentiemateriaal bevat voor de praktijkjurist. Nog vermeld zij dat niet alleen het prefaillissementsrecht, maar ook de Belgische faillissementswetgeving op zichzelf, die dateert van 18 april 1851, onderhevig is aan scherpe kritiek (zie V. Thielemans, «Kritische kanttekeningen over de theorie en de praktijk van de faillissementsafwikkeling», *R.W.*, 1990-91, 553 e.v.).

Paul Maeyaert

R.S.B. BOONEKAMP, **Onrechtmatige daad in groepsverband volgens N.B.W.**, Kluwer, Deventer, 1990, f 70

De problematiek van de groepsaansprakelijkheid zal een rechter wel niet elke dag tegenkomen. Brandend actueel is ze evenmin. Toch is het een ideaal onderwerp voor een doctoraatsproefschrift: goed afgebakend, niet te omvangrijk en ruimte biedend voor een nieuwe visie. Wat de terminologie betreft wijst de auteur erop dat de vaak gebruikte term «groepsaansprakelijkheid» strikt genomen onjuist is. Met die term wordt de indruk gewekt dat de groep aansprakelijk zou zijn. Dat is echter niet zo. Het is de individuele deelnemer die aansprakelijk is op grond van zijn eigen onrechtmatig gedrag, zij het dat zijn onrechtmatig gedrag berust op deelneming aan groepsop treden. Om die redenen geeft de auteur terecht de voorkeur aan de term «onrechtmatige daad in groepsverband». In het N.B.W. wordt in art. 166 van boek VI een bijzondere bepaling opgenomen m.b.t. de aansprakelijkheid. Dit is een tamelijk nieuwe rechtsfiguur. Het antwoord op de vraag of art. 166 geldend recht weergeeft, luidt volgens de auteur: «In essentie wel, maar voor het overige moet het recht nog gevormd worden.» Weliswaar is onder vigeur van het huidige B.W. in de jurisprudentie in bepaalde gevallen van handelen in groepsverband aansprakelijkheid aangenomen, maar van een uitgewerkt leerstuk kan niet worden gesproken. Over de rechtsfiguur is nog tamelijk weinig bekend. De bedoeling van dit boek is daarom te trachten tot een invulling van de bepaling van art. 166 en de daarin gebruikte begrippen te komen. Bij eerste kennismaking doet artikel 166 Boonekamp aan de bekende inktvlek van Rorschach denken: tamelijk amorf en men kan er naar gelang van de eigen fantasie alles in lezen. De auteur poogt een aanzet te geven tot structurering van wat tot een nieuw leerstuk zou kunnen uitgroeien, zoveel mogelijk uitgaande van een positief-rechtelijke benadering.

Onrechtmatig handelen in groepsverband. Jagers en in groepjes spelende kinderen zijn de schoolvoorbeelden. Men kan ook denken aan de leden van een politiek geïnspireerde knokploeg die hun ideeën met geweld willen doorzetten, aan zich aan hooliganisme bezondigende voetbalsupporters, aan de deelnemers van een vreedzame optocht tegen de mishandeling van dieren in de bio-industrie, aan vrachtwagenchauffeurs die de openbare weg blokkeren of aan stakers die deelnemen aan een poortblokkade. Men zou wel eens kunnen denken aan de aansprakelijkheid van het medisch team (chirurg, anesthesist, etc.). Kan de patiënt, indien niet te bewijzen is wie de fout heeft begaan, zijn vordering funderen op een onrechtmatige daad gepleegd in groepsverband? Het is hierbij de causaliteitsband die op het eerste gezicht problematisch lijkt in het geval van schade die veroorzaakt is door een anoniem gebleven lid van

een groep van geïdentificeerde personen. Zolang het slachtoffer er niet in slaagt de auteur van de handeling of van het feit waaraan de schade toegerekend wordt, te identificeren, is het hem in beginsel onmogelijk iemand aansprakelijk te stellen. Dit is meerdere malen bevestigd met betrekking tot een ongeval veroorzaakt door een ongelukkig gewoenshot tijdens een jacht, waarbij men er niet in slaagde te bepalen van welk wapen precies het schadetoebrengend projectiel afkomstig was. In de Franse en de Belgische rechtspraak werden tot in de jaren 1950 de pogingen van de slachtoffers om alle deelnemers van de jacht *in solidum* te doen veroordelen verworpen. (Men leze hierover het voortreffelijke handboek van Geneviève Vineay, *Les obligations. Les responsabilités: conditions*, 1982, 443, nr. 374).

Sommige moderne wetgevers zijn heden ten dage geneigd om verder te gaan. Het is interessant op te merken dat in Quebec de auteurs van een ontwerp verbintenissenrecht voorgesteld hebben om in boek V van de Code civil een art. 313 in te lassen dat als volgt zou luiden: «Wanneer verscheidene personen onderscheiden fouten begingen die elk kunnen leiden tot het veroorzaken van schade, zonder dat het mogelijk is uit te maken wie effectief de schade heeft veroorzaakt, zijn zij hoofdelijk aansprakelijk.» Deze bepaling met algemene draagwijdte maakt het het slachtoffer gemakkelijker om de causaliteit te bewijzen, door hem ervan vrij te stellen de auteur van de schade te identificeren wanneer het bestaan van verschillende fouten die de schade zouden kunnen hebben veroorzaakt, vaststaat. Precies in die richting ontwikkelt zich de Franse en de Belgische rechtspraak. Volgens prof. Viney wil deze rechtspraak heel eenvoudig op meer billijke wijze de bewijslast m.b.t. de causaliteitsband verdelen in gevallen waarin de identificatie van de auteur van de schade onmogelijk is. Wanneer de eiser het bewijs aanbrengt dat alle voorwaarden van aansprakelijkheid verenigd zijn tegen een ideëel lid van de groep waartegen hij zich richt, beschouwt de rechtbank dit als voldoende.

De vraag rijst slechts voor schade die toegebracht is door nalatigheid of onvoorzichtigheid. In het geval van intentioneel toegebrachte schade zou men waarschijnlijk niet aarzelen om de aansprakelijkheid van alle deelnemers aan te nemen, zoals gedaan wordt in het strafrecht, waarin hierbij het begrip medeplichtigheid gehanteerd wordt (zie Carbonnier, J., *Droit civil*, nr. 175, *Pratique judiciaire*, 6).

In Frankrijk noteert men i.v.m. betogingen art. 108 Strafwetboek (als gewijzigd door een ordonnantie van 4 juni 1960): «Ieder persoon die verder deelneemt aan een samscholing na de tweede sommatie door een vertegenwoordiger van de openbare macht, zal kunnen worden veroordeeld tot het vergoeden van de schade die door die samscholing veroorzaakt is.» Het door de wetgever beoogde doel bestaat erin te vermijden dat het slachtoffer zou lijden door de anonimiteit van de deelnemers aan gewelddadige manifestaties. In bepaalde gevallen aanvaardde de Franse wetgever dus dat, bij twijfel nopens de identiteit van de fysieke auteurs van de schade, een vermoeden van causaliteit op collectieve wijze op alle mogelijke auteurs zou wegen, hetgeen het mogelijk maakt hen met mededaders gelijk te stellen en hen *in solidum* te veroordelen ten voordele van het slachtoffer. Deze gevallen blijven in het Franse recht evenwel uitzonderlijk.

De aansprakelijkheid voor onrechtmatige daad in groepsverband is in het N.B.W. geconstrueerd als een aansprakelijkheid voor eigen onrechtmatig gedrag. Het eigen onrechtmatig gedrag van de deelnemer bestaat daarin dat hij deelgenomen heeft aan gedragingen in groepsverband, waarvan de kans op het aldus toebrengen van schade de deelnemers had behoren te weerhouden. De deelnemers aan groepsoptreden is — indien voldaan is aan de vereisten voor aansprakelijkheid van art. 166 — aansprakelijk voor de uit het groepsoptreden geresulteerde schade, ongeacht of hij die zelf veroorzaakt of medeveroorzaakt heeft. Ook als vaststaat dat niet hij de schade heeft veroorzaakt maar een andere deelnemer, is hij aansprakelijk en verantwoordelijk voor de gehele schade die uit het groepsoptreden is geresulteerd door de handelingen van de verschillende deelnemers. Dit betekent dat art. 166 niet een regel van bewijslast inhoudt m.b.t. het causaal verband. In art. 166 wordt een materieelrechtelijke norm gesteld aan groepsoptreden, op grond waarvan de deelnemers onder omstandigheden voor elkaars onrechtmatige schade veroorzakende gedragingen aansprakelijk zijn.

Boonekamp snijdt het volgende zeker niet denkbeeldig geval aan. Aan de oevers van een rivier zijn vele bedrijven gevestigd van allerlei

verschillende nijverheid, die ieder afvalstoffen in de rivier lozen. Het ene bedrijf veel, het andere weinig; het ene zeer schadelijke stoffen, het andere minder schadelijke. Te zamen zorgen zij voor ernstige vervuiling van de rivier, waardoor een benedenstrooms gevestigd drinkwaterleidingsbedrijf genoodzaakt is steeds duurdere zuiveringsinstallaties aan te leggen en in stand te houden. De grote vraag is of er in zo'n geval wel sprake is van handelen in groepsverband. Men kan natuurlijk het begrip groepsverband zuiver op zichzelf beschouwen en meteen tot de conclusie komen dat de bovenstroomse vervuilers geen enkele onderlinge verbondenheid hebben. Maar het is de vraag hoeveel gewicht men daaraan toe wil kennen. Naar alle waarschijnlijkheid hebben de ontwerpers van art. 166 nooit gedroomd dat het aansprakelijkheidsrecht nog eens wegen in zou kunnen slaan, waarop de vraag naar aansprakelijkheid, in een geval als hier besproken, tegen het artikel gehouden zou worden. Dat neemt, volgens de auteur, niet weg dat de gedachte aan een collectieve verantwoordelijkheid zich met art. 166 in essentie in het aansprakelijkheidsrecht heeft genesteld.

Kunnen stakers die deelnemen aan een poortblokkade aansprakelijk gesteld worden op grond van art. 166 voor loondervingsschade van werkwilligen die als gevolg van de blokkade niet aan het werk kunnen? Gedacht kan ook worden aan het probleem dat de eiser niet kan bewijzen van wie van de fabrikanten van een gevaarlijk geneesmiddel precies datgene afkomstig is dat juist hij heeft geslikt. In dit verband wordt naar de Amerikaanse rechtspraak inzake *alternative liability* verwezen, zoals geformuleerd in *Summers v. Tice*: voor een omkering van de bewijslast is nodig dat een aantal producenten aangesproken wordt dat zo groot is dat zij gezamenlijk een substantieel deel van de markt vertegenwoordigen. Ieder van de producenten is dan — behoudens tegenbewijs — niet *hoofdelijk* aansprakelijk voor het geheel, maar «slechts» voor dat deel van de schade van het slachtoffer dat overeenkomt met zijn aandeel in de markt. «Aansprakelijkheid naar rato van marktaandeel» heet dat. Voor aansprakelijkheid is echter niet alleen vereist dat de producenten in strijd met de zorgvuldigheid hebben gehandeld, maar ook dat zij in groepsverband hebben gehandeld.

Zoals vele Nederlandse auteurs, helaas, gewaardigt Boonekamp zich niet om eens naar het Belgische recht te kijken. Frans en Duits recht en enkele Amerikaanse uitspraken worden onderzocht. (Zie voor ons recht Vandenbergh, H., «Van Quickenborne, M., e.a., «Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad 1979-1984», *T.P.R.*, 1987, nr. 175; Fagnart, J.L., *Examen de la jurisprudence concernant la responsabilité civile 1955-1969*, Laricr, 1971, nr. 79, waarin gehandeld wordt over de «collectieve fout».)

Prof. J.H. Herbots

R.-C. GOFFIN en B. MAINGAIN, *Le nouveau statut des travailleurs protégés*, 1991, Story-Scientia, 234 p.

Het boek bevat de bijdrage van de auteurs voor een studiedag inzake de sociale verkiezingen, georganiseerd door de Kamer van Koophandel te Brussel en door Assubel in april 1991.

Het opstel werd reeds gepubliceerd in *Sociaalrechtelijke Kronieken*, wat trouwens door de auteurs netjes wordt vermeld. Naast het opstel bevat het boek echter ook de tekst van de wet van 19 maart 1991 en de belangrijkste parlementaire stukken.

De auteurs, beiden advocaat te Brussel, hebben vroeger reeds hun sporen verdiend in gedegen sociaalrechtelijke publikaties. Ook dit opstel is zeer grondig, waarbij de auteurs de bestaande rechtspraak en rechtsleer hebben verwerkt. Zo bespreken zij die welke in andere publikaties inzake de ontslagbescherming van de werknemersvertegenwoordigers in de paritaire bedrijfsorganen niet aan bod komen, met name het precieze bedrag van de ontslagvergoeding waarop de niet-verkozen kandidaat aanspraak kan maken. Kan hij aanspraak maken op het variabele gedeelte van de ontslagvergoeding volgens de duur van het mandaat? Volgens de auteurs is dit krachtens de nieuwe wet inderdaad het geval (zie pp. 36 en 37; vgl. Mergits, B., *ATO*, III, O 601, nr. 1670; Balthazar, T., *Nieuwe wet op de ontslagbescherming van de personeelsafgevaardigden*, Garant, 1991, pp. 61 e.v.).

Misschien kan er toch één kritische noot worden geformuleerd. In hun voetnoten verwijzen de auteurs naar de oorspronkelijke parlementaire stukken. Evenwel zijn in de parlementaire stukken die

als bijlage zijn opgenomen, de oorspronkelijke nummering en paginering weggevalen, zodat het verwijzingsapparaat inzake de wetsgeschiedenis niet altijd even handig is. Niettemin blijft het boek ongetwijfeld een aanrader.

W. Rauws

MEDEDELINGEN

Studienamiddag : «De nieuwe sociale Europese dimensie na Maastricht»

Het Instituut voor Arbeidsrecht van de K.U.Leuven organiseert op 27 maart 1992 te 14u00 in het College De Valk, Tiensestraat 41, Leuven, een studienamiddag over de nieuwe sociale Europese dimensie na Maastricht, waar o.m. een specifieke overeenkomst werd gesloten tussen de elf Lid-Staten met uitsluiting van het V.K., om een eigen sociaal beleid te voeren, inhoudende meer Europees arbeidsrecht en de mogelijkheid van Europese Collectieve Arbeids-overeenkomsten.

Sprekers zijn o.m.: prof. R. Blanpain, prof. L. Van Outrive, en de heren H. Van Sonneveld (Europese Commissie), W. Beirnaert (V.B.O.), en R. Delarue (A.C.V.).

Inlichtingen: Instituut voor Arbeidsrecht, Tiensestraat 41, 3000 Leuven (tel. 016/28.52.02; fax: 016/28.52.50).

Studienamiddag : «De aansprakelijkheid van de individuele politieambtenaar»

Het Centrum voor Politiestudies organiseert op vrijdag 13 maart 1992 in de Promotiezaal van de U.I.A. te Wilrijk, een studienamiddag over «De aansprakelijkheid van de individuele politieambtenaar», met o.m. de volgende bijdragen:

- De strafrechtelijke, burgerrechtelijke en tuchtrechtelijke aansprakelijkheid van de politieambtenaar door prof. J. Herbots (K.U.Leuven).
- Knelpunten in de praktijk en de actuele regeling van de aansprakelijkheid van de individuele politieambtenaar door de heren B. Berden (ere-commissaris van Politie), A. Duchatelet (Generale Staf van de Rijkswacht) en J. Raes (Gerechtelijke Politie).
- De regeling van de burgerlijke aansprakelijkheid van de politieambtenaar in het wetsontwerp op het politieambt door mr. J. Scheers.
- Paneldiscussie onder leiding van prof. F. Hutsebaut (K.U.Leuven).

Inlichtingen: mevr. A. Vereecken, Instituut voor Strafrecht, K.U.Leuven, Hooverplein 10, 3000 Leuven (tel. 016/28.52.11; fax: 016/28.53.27).

Jaarvergadering Nederlandse Juristen-Vereniging te Maastricht

De jaarvergadering van de Nederlandse Juristen-Vereniging vindt plaats op vrijdag 12 juni 1992 in het MECC-Congrescentrum te Maastricht.

Over het thema van de vergadering: «Toetsing. Dient de wetgever de mogelijkheid te bieden dat de rechter de formele wet toetst aan de Grondwet en ongeschreven rechtsbeginselen, en zo ja, hoe dient deze mogelijkheid dan te worden uitgewerkt?» zullen preadviezen worden geschreven door mr. J.M. Barendrecht (advocaat en procureur te Den Haag), mr. T. Koopmans (advocaat-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden) en prof. mr. L. Prakke (Universiteit van Amsterdam).

Het bestuur van de N.J.V. stelt het op prijs ook Belgische juristen op haar vergadering uit te nodigen.

Inlichtingen: Nederlandse Juristen-Vereniging, Cornelis Jolstraat 95, 2584 EN 's-Gravenhage (tel. 070/355.47.23).

Studiebeurzen voor jonge juristen

De British Council biedt beurzen aan, bestemd voor jonge juristen die reeds twee jaar stage gelopen hebben.

Er bestaan twee alternatieve programma's die gebaseerd zijn op het Engelse en Schotse recht en die zullen georganiseerd worden in London en Edinburgh van januari tot einde juni 1993.

De programma's bestaan uit twee maanden theoretisch onderwijs en seminariewerk in het Engelse en Schotse recht, twee maanden stage bij een «solicitor» en twee maanden stage bij een «barister».

Een vlotte kennis van het Engels is onontbeerlijk.

Geïnteresseerde Belgische en Luxemburgse juristen worden uitgenodigd hun kandidatuur in te dienen bij de British Council te Brussel vóór 15 mei 1992. Britannia House, JozefIIstraat 30, 1040 Brussel; Tel. 02/219 36 00.

Het nieuwe statuut van de geesteszieke

Het Centrum voor Burgerlijk Recht van de V.U.B. organiseert een studienamiddag over «Het nieuwe statuut van de geesteszieke» op vrijdag 28 februari 1992 in de Aula Q, Auditorium C, Pleinlaan 2 te 1050 Brussel.

Programma:

- 13u45 Verwelkoming door prof. Ch. Eliaerts, decaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid.
- 14u00 De algemene opvatting van de hervormde wetgeving – de verouderde vroegere wetgeving – de verschillende ontwerpen – de beginselen van de nieuwe wetgeving door mevr. M. Verrycken (vrederechter te Borgerhout).
- 14u30 De maatregelen t.a.v. de persoon van de geesteszieke door de heer S. De Meuter.
- 15u00 De maatregelen t.a.v. de goederen van de geesteszieke door prof. H. Casman.
- 16u00 De procedure m.b.t. de geesteszieke door de heer M. Van Vlasselaer
- 16u30 Het samenbestaan van de verschillende beschermingsmaatregelen door mr. P. Hofströssler.

Inlichtingen: mevr. Van Impe, Secretariaat Centrum voor Burgerlijk Recht, Pleinlaan 2, 1050 Brussel (tel. 02/641.25.57; fax: 02/641.36.33).

«Meesterweek 1992» te Rotterdam

De Juridische Faculteitsvereniging Rotterdam (J.F.R.), organiseert voor de tweede maal een «Meesterweek», van 10 tot en met 13 maart 1992 in het Universiteitscomplex Woudestein van de Erasmus Universiteit.

De J.F.R. beoogt met deze congresweek praktijk en theorie van de rechtsgeleerdheid bij elkaar te brengen, door medewerking van diverse advocatenkantoren, bedrijven en overheid.

Tijdens de «Meesterweek» vinden symposia, lezingen, fora, workshops, bedrijfslunches en bedrijfsbezoeken plaats.

Programma:

- 10 maart 1992: Europeesrechtelijke dag
- 11 maart 1992: Intellectuele Eigendom dag
- 12 maart 1992: Milieurechtelijke dag
- 13 maart 1992: Fiscaalrechtelijke dag / Rechtszitting

Inlichtingen: J.F.R. – Meesterweekcommissie, Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam, Kamer NT-7 (tel. 010/408.17.94).